

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE YENİ KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİNİN SOSYAL VE
DAYANIŞMA EKONOMİSİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
GÜNEŞ KURTULUŞ
1641030016

DANIŞMAN
PROF. DR. AYLİN ÇİĞDEM KÖNE

ARALIK 2019
MUĞLA

**T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE YENİ KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİNİN SOSYAL VE
DAYANIŞMA EKONOMİSİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**HAZIRLAYAN
GÜNEŞ KURTULUŞ
1641030016**

**DANIŞMAN
PROF. DR. AYLİN ÇİĞDEM KÖNE**

**ARALIK 2019
MUĞLA**

T.C.
MUĞLA SITKI KOÇMAN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI

TÜRKİYE'DE YENİ KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİNİN SOSYAL VE
DAYANIŞMA EKONOMİSİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ

GÜNEŞ KURTULUŞ
1641030016

Sosyal Bilimler Enstitüsünce
Tezli Yüksek Lisans
Diploması Verilmesi İçin Kabul Edilen Tezdir

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 31/12/2019
Tezin Sözlü Savunma Tarihi : 20/12/2019

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Aylin Çiğdem Köne

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Bora Süslü

Jüri Üyesi: Prof. Dr. Kezban Çelik

Enstitü Müdürü: Doç. Dr. Ali Bayrakdaroğlu

ARALIK 2019

MUĞLA

TUTANAK

Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 28/11/2019 tarih ve 917/4 sayılı toplantısında oluşturulan jüri, Lisansüstü Eğitim-Öğretim Yönetmeliği'nin 24. maddesine göre, İktisat Anabilim Dalı **Tezli Yüksek Lisans Programı** öğrencisi Güneş Kurtuluş'un "Türkiye'de Yeni Kooperatifçilik Hareketinin Sosyal Ve Dayanışma Ekonomisi Kapsamında İncelenmesi" adlı tezini incelemiş ve aday 20/11/2019 tarihinde saat 11:30 da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini savunmasından sonra 60 dakikalık süre içinde gerek tez konusu, gerekse tezin dayanağı olan anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin **kabul** edildiğine **oy birliği** ile karar verildi.

Tez Danışmanı

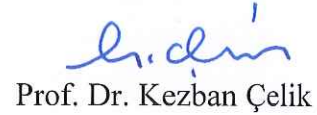
Prof. Dr. Aylin Çiğdem Köne

Üye

Prof. Dr. Bora Süslü

Üye

Prof. Dr. Kezban Çelik

YEMİN

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Türkiye’de Yeni Kooperatifçilik Hareketinin Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi Kapsamında İncelenmesi” adlı çalışmanın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Kaynakça’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

31/12/2019

GÜNEŞ KURTULUŞ

İMZASI

**YÜKSEKÖĞRETİM KURULU DOKÜMANTASYON MERKEZİ TEZ VERİ
GİRİŞ FORMU**

YAZARIN

Soyadı : Kurtuluş

Adı : Güneş

Referans No: 10308947

TEZİN ADI

Türkçe: Türkiye'de Yeni Kooperatifçilik Hareketinin Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi Kapsamında İncelenmesi

Y. Dil: An Examination of the New Cooperative Movement in Turkey from the Context of Social and Solidarity Economy

TEZİN TÜRÜ: Yüksek Lisans

Doktora

Sanatta Yeterlilik

●

○

○

TEZİN KABUL EDİLDİĞİ

Üniversite : Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Fakülte :

Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü

Diğer Kuruluşlar :

Tarih :

TEZ YAYINLANMIŞSA

Yayımlayan :

Basım Yeri :

Basım Tarihi :

ISBN :

TEZ YÖNETİCİSİNİN

Soyadı, Adı : Köne, Aylin Çiğdem

Unvanı : Prof. Dr.

TEZİN YAZILDIĞI DİL: Türkçe

TEZİN SAYFA SAYISI:156

TEZİN KONUSU (KONULARI):

1. Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi Tanımı ve Kapsamı
2. Yeni Kooperatifçilik Hareketi
3. Dünya’da ve Türkiye’de Yeni Kooperatifçilik Hareketi
4. Sosyal Kooperatifler
5. Kooperatiflerin Sosyal Etkisi
6. Kooperatiflerin Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine Katkısı

TÜRKÇE ANAHTAR KELİMELER:

1. Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi
2. Kooperatifçilik
3. Yeni Kooperatif Hareketi
4. Sosyal Kooperatif
5. Yeni Nesil Kooperatifçilik

İNGİLİZCE ANAHTAR KELİMELER:

1. Social and Solidarity Economy
2. Cooperativism
3. New Cooperative Movement
4. Social Cooperative
5. New Generation Cooperative

- 1- Tezimden fotokopi yapılmasına izin vermiyorum ●
- 2- Tezimden dipnot gösterilmek şartıyla bir bölümünün fotokopisi alınabilir ○
- 3- Kaynak gösterilmek şartıyla tezimin tamamının fotokopisi alınabilir ○

Yazarın İmzası :

Tarih : 31/12/2019

TÜRKİYE’DE YENİ KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİNİN SOSYAL VE DAYANIŞMA EKONOMİSİ KAPSAMINDA İNCELENMESİ

ÖZET

Dünyada son yıllarda, sosyal ve dayanışma ekonomisinin bir bileşeni olarak yeni kooperatifçilik hareketi önemli bir gelişme göstermiştir. Bu gelişme neoliberal kapitalizme; daha açık bir ifadeyle metalaşma, yoğunlaşma ve gelir dağılımındaki eşitsizliklere bir yanıt niteliğindedir. Türkiye’de yeni kooperatiflerin ilk örnekleri 2000’li yılların başından itibaren kurulmaya başlamıştır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren kurulan kooperatiflerin özelliklerini ve mevcut durumunu ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışma, yeni kooperatiflerin ‘neden’ kuruldukları ve ‘nasıl’ çalıştıkları sorularına odaklanmaktadır. Çalışmanın diğer amaçları yeni kooperatiflerin geleneksel kooperatiflerden gerçekte farklı olup olmadıklarını ortaya koymak ve ülkede ekonomik ve sosyal gelişime katkı potansiyellerini belirlemektir.

Araştırma konusunun güncel doğası nedeniyle örnek olay çalışması yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda beş yeni kooperatifin ortakları/gönüllüleri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler betimsel analiz ile değerlendirilmiştir. Ayrıca, yeni kooperatifleri, sektörün durumunu, fırsat ve engelleri daha iyi anlamak amacıyla sektör paydaşlarının görüşüne başvurulmuştur. Paydaşların fikirlerini almak üzere Sosyal Kooperatifçilik Uzmanı Rabia Gökçen Mert Korkmaz ile görüşülmüştür. Bu görüşmeler analiz için temel bilgi kaynağını oluşturmuştur.

Araştırma sonuçları Türkiye’deki yeni kooperatifçilik hareketinin dünyadaki gelişmeler ile paralel olduğunu ve yeni kooperatiflerin geleneksel kooperatiflerden belirgin biçimde farklılaştıklarını göstermiştir. Ayrıca, ölçeklerinin küçüklüğüne rağmen yeni kooperatifler sosyal etki yaratmayı ve sürdürülebilirliğe katkıda bulunmayı başarmışlardır.

Anahtar Kelimeler: Dayanışma Ekonomisi, Kooperatif, Kooperatifçilik, Sosyal Ekonomi, Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi, Sosyal Kooperatif, Yeni Kooperatifçilik Hareketi, Yeni Nesil Kooperatifçilik

**AN EXAMINATION OF THE NEW COOPERATIVE MOVEMENT IN
TURKEY FROM THE CONTEXT OF SOCIAL AND SOLIDARITY
ECONOMY**

ABSTRACT

As a component of social and solidarity economy, new cooperative movement has recorded a substantial progress around the world in recent years. This progress is a response to neoliberal capitalism to be more specific it is related to commodification, concentration, regressive patterns of income distribution. First examples of new cooperatives have started to be built in Turkey since the beginning of 2000s.

The aim of this study is to reveal the features of new cooperatives and their current situation in Turkey. Accordingly, the study focused on these two questions: ‘why have new cooperatives been established?’ and ‘how do they work?’ Other aims of the study are to determine whether the new cooperatives are actually different from the traditional cooperatives and to determine their potential to contribute to economic and social development of Turkey.

Due to contemporary nature of the research, case study research conducted. In this context, semi-structured interviews were conducted with the partners / volunteers of five new cooperatives. The data obtained from the interviews were evaluated with descriptive analysis. Furthermore, in order to better understand the new cooperatives, the situation of the sector, opportunities and obstacles, the views of the sector stakeholders were sought. Rabia Gökçen Mert Korkmaz, Social Cooperative Specialist, was interviewed to get the opinions of the stakeholders. These interviews were the main source of information for the analysis.

Research results showed that the new cooperative movement in Turkey is in line with the developments in the world and new cooperatives differ remarkably from traditional cooperatives. Furthermore, despite their small scale they have accomplished to create social impact and contribute to sustainability.

Keywords: Cooperative, Cooperativism, New Cooperative Movement, New Generation of Cooperatives, Social Cooperative, Social Economy, Social and Solidarity Economy, Solidarity Economy

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
TABLOLAR LİSTESİ.....	V
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	VI
KISALTMALAR LİSTESİ.....	VII
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL VE DAYANIŞMA EKONOMİSİNİN KAPSAMI

1.1. Sosyal Ekonomi.....	6
1.2. Dayanışma Ekonomisi.....	8
1.3. Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi.....	11
1.4. Sosyal ve Dayanışma Ekonomisinin Tarihsel Gelişimi.....	19
1.5. SDE'nin Güncel Durumu.....	24
1.6. Kooperatiflerin SDE İçindeki Yeri.....	29
1.6.1. Dünya'da Kooperatifçilik.....	31
1.6.2. Türkiye'de Kooperatifçilik.....	37

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİ

2.1. Yeni Kooperatifler: Geleneksel Kooperatiflerle Bir Karşılaştırma.....	41
2.2. Dünya'daki Yeni Kooperatif Hareketi.....	47
2.2.1. İtalya.....	47
2.2.2. İsveç.....	50

2.2.3. Yunanistan.....	51
2.2.4. Latin Amerika.....	52
2.3. Türkiye’de Yeni Kooperatifçilik Hareketi	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amaçları	67
3.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem	67
3.3. Araştırmanın Aşamaları	71
3.3.1. Örnek Olayların Seçimi.....	71
3.3.2. Araştırma Tasarımı ve Veri Toplama	73
3.4. Örnek Olay Çalışmaları.....	75
3.4.1. Sınırlı Sorumlu Tomurcuk Eğitim Kültür Dayanışma ve İşletme Kooperatifi	76
3.4.1.1. Metodolojik Notlar	76
3.4.1.2. Kuruluş Süreci.....	77
3.4.1.3. Faaliyetler.....	79
3.4.1.4. İç İşleyiş	81
3.4.1.5. Sosyal Etki ve Sürdürülebilirlik	84
3.4.1.6. Özet.....	85
3.4.2. Boğaziçi Mensupları Tüketim Kooperatifi (BÜKÖOP)	86
3.4.2.1. Metodolojik Notlar	87
3.4.2.2. Kuruluş Süreci.....	88
3.4.2.3. Faaliyetler.....	91
3.4.2.4. İç İşleyiş	92

3.4.2.5. Sosyal Etki ve Sürdürülebilirlik	93
3.4.2.6. Özet.....	95
3.4.3. Sınırlı Sorumlu İhtiyaç Haritası Yardımlaşma Fikri Mülkiyet Hakları ve Proje Danışmanlığı Kooperatifi.....	96
3.4.3.1. Metodolojik Notlar	97
3.4.3.2. Kuruluş Süreci.....	97
3.4.3.3. Faaliyetler.....	98
3.4.3.4. İç İşleyiş	101
3.4.3.5. Sosyal Etki ve Sürdürülebilirlik	103
3.4.3.6. Özet.....	105
3.4.4. Sınırlı Sorumlu Genç İşi Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Eğitim Kooperatifi	107
3.4.4.1. Metodolojik Notlar	108
3.4.4.2. Kuruluş Süreci.....	108
3.4.4.3. Faaliyetler.....	110
3.4.4.4. İç İşleyiş	112
3.4.4.5. Sosyal Etki ve Sürdürülebilirlik	114
3.4.4.6. Özet.....	115
3.4.5. Büyükada Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	116
3.4.5.1. Metodolojik Notlar	117
3.4.5.2. Kuruluş Süreci.....	117
3.4.5.3. Faaliyetler.....	120
3.4.5.4. İç İşleyiş	121
3.4.5.5. Sosyal Etki ve Sürdürülebilirlik	122
3.4.5.6. Özet.....	123
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	126

KAYNAKÇA	134
EKLER.....	149
ÖZGEÇMİŞ	

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1.1. Dayanışma Ekonomisi Uygulamalarının Sınıflandırılması.....	11
Tablo 1.2. İlk 10 Kooperatif (Ciroya Göre).....	33
Tablo 1.3. İlk 10 Kooperatif (Ciro/Kişi Başı GSYH Oranına Göre).....	34
Tablo 1.4. Kıta Dağılımına Göre Kooperatif İstihdamı.....	35
Tablo 2.1. Türkiye'deki Yeni Kooperatifler.....	55
Tablo 3.1. Araştırma Stratejisi Seçimi.....	68
Tablo 3.2. Kooperatif Kümeleri.....	72
Tablo 3.3. Tomurcuk Kooperatifi Örnek Olay Çalışmasında Gerçekleştirilen Görüşme	77
Tablo 3.4. BÜKOOP Örnek Olay Çalışmasında Gerçekleştirilen Görüşme.....	88
Tablo 3.5. İhtiyaç Haritası Örnek Olay Çalışmasında Gerçekleştirilen Görüşme.....	97
Tablo 3.6. Genç İşi Örnek Olay Çalışmasında Gerçekleştirilen Görüşme.....	108
Tablo 3.7. Büyükada Kooperatifi Örnek Olay Çalışmasında Gerçekleştirilen Görüşme	117

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1.1. Sosyal ve Dayanışma Ekonomisini Konumlandırma	16
Şekil 1.2. Dünyadaki %10'luk Kesimin Milli Gelirden Aldığı Pay	27
Şekil 1.3. Dünya Kooperatif İzleme Raporu: 2016 Verileri	32

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BBOM	Başka Bir Okul Mümkün
BM	Birleşmiş Milletler
BÜKOOP	Boğaziçi Mensupları Tüketim Kooperatifi
CICOPA	Uluslararası Sanayi ve Hizmet Kooperatifleri Örgütü
EC	Avrupa Komisyonu
EESC	Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi
EGETEKO	Ege Tüm Engelliler Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi
GEN-Europe	Avrupa Ekoköyler Ağı
GES	Uluslararası Dayanışma Ekonomi Grubu
GÖKBONCUK	Gökova Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi
GSYH	Gayri Safi Yurtiçi Hasıla
ICA	Uluslararası Kooperatifler Birliği
IDI	Kapsayıcı Büyüme Endeksi
ILO	Uluslararası Çalışma Örgütü
IMF	Uluslararası Para Fonu
KAGÜK	Engelliler ile Engelli Çocuk Annelerine Destek Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi
KEDV	Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı
KOSGEB	Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı
KUŞAKK	Kuşadası Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi
LLSC	Sınırlı Sorumlu Sosyal Kooperatifler

MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
RIPESS	Sosyal ve Dayanışma Ekonomisinin Tanıtılması için Kıtalararası Ağ
SDE	Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi
SKH	Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri
SRAP	Sosyal Riski Azaltma Projesi
STGM	Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
TÜSEV	Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı
UNDESA	Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal İşler Bölümü
UNDP	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNRISD	Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırmaları Enstitüsü
UNTFSSSE	Birleşmiş Milletler Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi Kurumlar Arası Görev Gücü
U.S.	Birleşik Devletler
WID	Dünya Eşitsizlik Raporu
YAYKOOP	Yayıncılar Kooperatifi

GİRİŞ

“Kooperatifler ihtiyaçların çocuğudur¹” ifadesi, tarihsel bir gerçekliğe işaret etmektedir. Gerçekten de yaklaşık 200 yıllık kooperatifçilik tarihi, karşılanmamış ihtiyaçlar ve akut sorunların yarattığı baskının kooperatiflerin ortaya çıkmasında belirleyici olduğunu göstermektedir. En az bunun kadar önemli olan bir diğer faktör ise dayanışma amacıyla kolektif kimlik altında birleşmiş bir sosyal gruba üyeliktir (Defourny ve Nyssens, 2013, s. 25).

Tüm kooperatif türlerinin genellikle siyasi, ekonomik ve sosyal huzursuzluk zamanlarında ortaya çıktığını söyleyen Philadelphia Bölgesi Kooperatif Birliği başkanı Jamila Medley’e (Reyes, 2018) katılmamak mümkün değil. Modern kooperatiflerin böyle bir ortamda doğduğunu biliyoruz. İlk kooperatif olarak, Rochdale Haksever Öncüleri (1844) tüketim kooperatifinin ortaya çıkışı, en temel tüketim mallarına erişemeyen işçilerin dayanışma ile bir araya gelerek sorunlarını çözme girişimidir. Bugün de tüm dünyayı kaplayan derin bir huzursuzluk dalgasının içindeyiz. Bu çalışmanın yazımının tamamlandığı günlerde, dünyanın birçok ülkesindeki halk hareketlerinin bir ‘isyan dalgası’na doğru dönüştüğünü görmekteyiz.

1990’lar ve 2000’lerin başında ‘serbest’ piyasaların işleyişine duyulan güven sarsılmış; piyasa reformları itibar kaybetmiştir. Ancak bugüne gelinmesinde 2008 küresel krizinin bir dönüm noktası olduğu açıktır. 2008 krizi sonrasında uygulamaya konan kemer sıkma politikaları neoliberalizmin yarattığı tahribatı arttırmıştır. Tahribat çok boyutludur. Emek açısından değerlendirdiğimizde; esnek, güvencesiz, kısa süreli istihdam, tam zamanlı organize çalışma biçimlerinin yerini almıştır. Reel ücretler aşındırılırken, emeğin ulusal gelirden aldığı pay önemli ölçüde azalmıştır. Ekonomik büyümenin yararlarından yalnızca toplumun küçük bir kesimi yararlanmaktadır (Stiglitz, 2018). Günümüzde geniş halk kitleleri güvencesiz ve gelecekte umudu olmadan yaşamlarını sürdürmeye çalışmaktadırlar.

¹ Jacques Defourny ve Marthe Nyssens (2014), orijinali “la coopération est fille de la nécessité” olan bu ifadenin Fransız sosyolog Henri Desroche’nin 1976 tarihli çalışmasında geçtiğini ve kendisi tarafından sık sık vurgulandığını belirtmektedirler.

Neoliberal politikalar, devletin yönlendiriciliğine son vermiştir. Bu kapsamda sosyal devlet uygulamaları büyük ölçüde terk edilmiş, sosyal harcamalar azaltılmış ve sosyal hizmetlerin üretimi giderek piyasaya bırakılmıştır (Köne, 2018). Artık toplumların yaşlanması, göçmenler gibi yeni toplumsal sorunlara eğilecek ve çözüm getirecek bir sosyal devlet söz konusu değildir. Bir yandan gelirlerindeki azalma diğer yandan sosyal hizmetlerin piyasalaştırılması bireylerin yaşam standartlarını geriletmiştir.

Bu gerilemede; sağlık hizmetleri ve eğitim gibi kamu mallarından evrensel olarak yararlanılması güvencesinin ortadan kalkmasının ve ne kamu sektörünün ne de geleneksel kapitalist sektörün çözmediği, sosyal dışlanma riski altında sayısız grubu etkileyen yeni toplumsal ihtiyaçların ortaya çıkmasının payı vardır (TÜSEV, 2018). Yeni toplumsal sorunlar; yaşlıların yaşam koşulları, kitlesel uzun süreli işsizlik, göçmenler, etnik azınlıklar, engelliler, eski mahkûmların topluma entegrasyonu, istismar edilen kadın grupları, kronik hastalıklar vb. ile ilgilidir.

Bu arka plan, kooperatiflerin bir kez daha toplumsal gereksinimleri karşılamak üzere harekete geçmeleri için gerekli koşulların mevcut olduğunu göstermektedir. Dünyada özellikle yirminci yüzyılın son on yılından itibaren sosyal ve dayanışma ekonomisinin çeşitli iktisadi uygulamalarının farklı coğrafyalarda yaşama geçtiği görülmektedir. Bu harekette kooperatifler ön plana çıkmakta; geleneksel rolleri dışında toplumu ve gezegeni önceleyen uygulamalarıyla yeni kooperatifçiliğin örneklerini ortaya koymaktadırlar.

Yeni kooperatifçilik hareketi, yaşamın her alanının piyasaya terk edilmesine karşı toplumun tepkisidir. Yeni kooperatiflerin önemli bir temsilcisi olan sosyal kooperatifler; dezavantajlı kişilerin iş entegrasyonu, korunmasız gruplar için sosyal hizmetlerin üretimi, yoksun alanların rehabilitasyonu gibi geleneksel kooperatif biçimleri tarafından kapsanmayan birçok faaliyet alanında ortaya çıkmaktadır. Genel olarak kooperatiflerin çoğunun davranışlarının içeriğinde açık ya da örtük olarak sosyal içerik bulunmasına rağmen; yeni tip kooperatifler, sadece ortaklarının müşterek gereksinimlerini karşılamak için değil, topluluğun tamamının ya da topluluk içindeki hedef grupların ihtiyaçlarına yanıt vermeyi amaçlarlar. Yeni kooperatifler, kârlarının bir kısmını ya da tamamını toplum ve/veya çevre yönelimli projelerde kullanmak

yoluyla kârlarını toplumsallaştırırlar (Defourny ve Nyssens, 2013, s. 12). Ayrıca, piyasa, piyasa dışı ve parasal olmayan ekonomiler arasında melez formlar oluştururlar.

Dünyadaki eğilimlere paralel olarak son yıllarda Türkiye’de toplumsal ve çevresel amaçları önceleyen kooperatifler kurulmaya başlamıştır. Türkiye’de yeni kooperatifçilik kavramı ilk olarak 2007 yılında kullanılmıştır (Güventürk, 2017). Ancak bu tarihten önce de 2000’li yılların başından itibaren, alışlagelmiş kooperatifçilik alanlarından farklı alanlara yönelik faaliyette bulunmak üzere oluşturulan kooperatifler bulunmaktadır. Bu kooperatifler kendilerini, “yeni nesil kooperatif” ya da “sosyal kooperatif” olarak adlandırarak geleneksel kooperatiflerden farklı olduklarını vurgulamaktadırlar.

Literatürde Türkiye’de yeni kooperatifçilik üzerine yapılmış çalışmaların sayısı oldukça azdır. Özdemir (2013) ile Duguid, Durutaş, ve Wodzicki (2015)’in çalışmaları Türkiye’de 2000’li yıllarda varlık bulan kadın kooperatiflerinin durumunu analiz etmekte ve mevcut sorunları ortaya koymaktadır. Hacısalihoğlu ve Şahin, 2018 tarihli çalışmalarında Türkiye’de tarım sektöründeki yeni kooperatifçiliği ele almışlardır. Çalışmalarında iki üretim ve bir tüketim kooperatifinin ortakları ve yöneticileri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapmışlardır. Bu çalışmada, “yeni kooperatifçilik” kavramı, “eski kooperatifçilik”ten farklı olan kooperatifçilik olarak tanımlanmaktadır. Yazarlara göre, eski kooperatifçilik, iflaslar ve yozlaşma gibi faktörlerden kaynaklanan olumsuz algılarla özdeşleşen bir kooperatifçiliktir ve 2000’li yılların başlangıcına kadar ana akım olgudur.

Bu çalışmanın konusunu, Türkiye’de 2000’li yıllardan itibaren kurulan yeni kooperatifler oluşturmaktadır. Yeni kooperatifçilik olgusu için Hacısalihoğlu ve Şahin’in tanımlamasından farklı olarak, uluslararası literatürde genel kabul görmüş tanım kullanılmıştır. Daha kapsayıcı bir analiz için yeni kooperatifçilik, sosyal ve dayanışma ekonomisi (SDE) perspektifinden ele alınmıştır. Çeşitli uluslararası kuruluşlar, SDE’nin en önemli aktörü olan kooperatiflere, çoklu krizleri çözme potansiyeli bağlamında önem atfetmekte ve yakından incelemektedirler. Birleşmiş Milletler (BM) ve BM sistemi içerisindeki çeşitli kurumlar (ILO, UNRISD, UNTFSSSE gibi) SDE çerçevesinde, kooperatifleri araştırmakta, veri toplamakta ve çeşitli etkinlikler düzenlemektedirler.

Bu araştırmanın temel amacı, SDE çerçevesinden Türkiye'deki yeni kooperatiflerin özelliklerini ve mevcut durumunu ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışmada; geleneksel kooperatiflerden gerçekte farklı olup olmadıklarını saptamak üzere, yeni kooperatiflerin kuruluş motivasyonları, çalışma alanları ve yöntemleri incelenmektedir. Çalışmanın diğer amaçları, yeni kooperatiflerin toplum ve sürdürülebilirlik üzerinde yarattıkları etkiyi belirlemek, karşılaştıkları sorunları, destekleyici etkenleri ortaya koymak, yeni kooperatiflerin gelişimini sağlamak için politika önerilerinde bulunmaktır. Örnek olay çalışması yöntemi ile yapılan araştırmada, yarı yapılandırılmış görüşmeler yoluyla beş yeni kooperatiften veri toplanmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde SDE'ye odaklanılmakta; SDE kavramının kapsamı, ortaya çıkış ve yaygınlaşma süreçleri açıklanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca, SDE'nin en temel kurumu olan kooperatiflerin SDE içindeki yeri ve işlevleri ele alınmaktadır.

Bu teorik zemini izleyen bölümde, yeni kooperatifçilik hareketi incelenmektedir. Yeni kooperatifleri, geleneksel kooperatiflerden ayıran özellikler bağlamında bir çerçeve çizildikten sonra; sonrasında dünyada yeni kooperatif hareketinin öncüsü olan ya da iyi örneklerini barındıran ülke örnekleri üzerinden hareketin gelişimine bakılmaktadır. Bölüm kapsamında son olarak, Türkiye'deki yeni kooperatifçilik için genel bir değerlendirme yapılmaktadır.

Üçüncü bölümde ilk olarak, araştırma yöntemi tanıtılmakta ve örnek olay çalışması kapsamında araştırma aşamalarının nasıl tasarlandığı ve yürütüldüğü hakkında bilgi verilmektedir. İzleyen kısımda, beş örnek olay çalışması ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Örnek olay çalışmaları temel olarak, kooperatif ortakları/gönüllüleri ile yapılan yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen veriye dayanmakla birlikte; ulusal basından ve internet kaynaklarından elde edilen bilgiler ve uygulama alanındaki gözlemler sonucu derlenen bilgilerden de yararlanılmaktadır.

Sonuç kısmında, Türkiye'deki yeni kooperatifçilik alanındaki gelişmelerin, tüm araştırma kapsamında elde edilen bulgularla birlikte analizini içermektedir. Elde edilen bulgular ve literatür araştırması sonucu yeni kooperatifçiliğin Türkiye'deki gelişimini belirleyen fırsatlar ve engeller değerlendirilmiş ve politika önerilerine yer verilmiştir. Politika önerilerinin oluşturulmasında, Esnaf, Sanatkârlar ve

Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nde Sosyal Kooperatifçilik Uzmanı olarak çalışan Rabia Gökçen Mert Korkmaz ile yapılan görüşmeden yararlanılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

SOSYAL VE DAYANIŞMA EKONOMİSİNİN KAPSAMI

1.1. Sosyal Ekonomi

Sosyal ekonomi terimi akademik görünürlüğü on dokuzuncu yüzyılda kazanmıştır. İktisat yazınına girdiği tarih 1830 olarak belirtilmektedir (Grigore, 2013, s. 112). Ancak bugün hâlâ tanım üzerinde genel bir uzlaşma sağlanamamıştır. Liger, Stefan ve Britton'a (2016) göre, sosyal ekonominin kapsamını çizerken farklılıkların tanımlanması güçlük yaratmaktadır. Sosyal ekonomi faaliyetlerinin farklı biçimlerini birbirinden ayırmak ve sosyal ekonomi kuruluşlarının kamu sektörü ve özel sektör firmalarından farklarını belirgin bir biçimde ortaya koymak kolay değildir.

1989 yılından bu yana sosyal ekonomi terimini resmi olarak kullanan Avrupa Birliği (AB), sosyal ekonomiyi kapsadığı girişim ve organizasyon biçimleri ile tanımlar (Westlund, 2003; EESC, 2017). Buna göre kooperatifler, mütüel şirketler², dernekler, vakıflar ve sosyal girişimler sosyal ekonomiyi oluştururlar. Sosyal girişimlerin, sosyal ekonomi alanına dâhil edilmesi oldukça yenidir. Avrupa Ekonomik ve Sosyal Komitesi (EESC) 2011 yılında yayımlanan Sosyal Girişimcilik ve Sosyal Girişimcilik Üzerine Görüşü'nde, sosyal girişimlerin özelliklerini sıralamakta ve bu girişimlerin sosyal ekonominin ayrılmaz bir parçası olduğunu ifade etmektedir (EESC, 2011).

Piyasa için mal/hizmet üreten kooperatifler ve mütüeller, piyasa dışı olan dernek ve vakıflar, hem piyasada hem de piyasa dışında olan melez kurumlar örneğin sosyal girişimler, hepsi sosyal ekonomi alanında yer alır. Bir başka deyişle, karşılıklı çıkara ve/veya kamusal çıkara dayalı kurumlar sosyal ekonominin bir parçasıdır. İngilizce konuşulan ülkelerde sosyal ekonomi ile eş anlamlı olarak kullanılan "üçüncü sektör", kooperatifler, dernekler, vakıflar ve sivil toplum kuruluşlarını kapsar.

Liger, Stefan ve Britton (2016) sosyal ekonomiyi şu şekilde tanımlar:

"Sosyal ekonomi, demokratik ve katılımcı karar verme süreçleri temelinde çalışan, piyasa ve piyasa dışı mal ve hizmetleri üreten resmi olarak"

² Karşılıklılık esasına dayanan hayat ve hayat dışı sigorta hizmetleri ile tamamlayıcı sosyal güvenlik planları sunan girişimlerdir (EC, 2018).

teşkilatlanmış özel işletmeler ve ağlardan oluşur. Sosyal ekonomi girişimlerinde kâr ya da fazlanın ortaklar arasında dağıtımı sermaye ve ücret katkıları ile doğrudan bağlantılı değildir ve fakat mal üretimi ve hizmet tedariki, sigorta ve finans yoluyla üyelerin gereksinimlerini karşılamaya yöneltilir.”

Aynı çalışmada, Avrupa’da sosyal ekonominin belirleyici özellikleri şu şekilde özetlenmektedir:

- a) Hem piyasa hem de piyasa dışı amaçlar ile mal ve hizmet üretirler ve gelirlerini yeniden dağıtır ve/veya yeniden yatırırlar.
- b) Sürdürülebilirlik, dayanışma, güven, karşılıklılık, yerel gelişme, sosyal uyum ve içermeye değerlerine dayanırlar.
- c) Sosyal uyumun güçlendirilmesi, farkındalık ve yurttaşlığın içsel ve dışsal işbirliği ve ortak çaba ile sağlanmasını amaçlarlar.

Sosyal ekonomi, devletten bağımsızdır. Asıl amaçlarının kâr elde etmek olmaması bakımından özel girişimlerden ayrılırlar. Ne devlet ne de özel sektöre ait olmayan girişimleri içermesi nedeniyle, sosyal ekonomi üçüncü sektör olarak da adlandırılır (Moulaert ve Ailenei, 2005, s. 2042). Sosyal ekonomi kuruluşları arasında mülkiyet ve kontrol biçimleri çeşitlilik gösterse de üçüncü sektör, devlet ve özel sektörden ayrılır; kendine özgü bir konuma sahiptir. Bu görüşe göre sosyal ekonomi, diğer sektörleri tamamlayıcı niteliktedir ve güvenlik ağı görevi üstlenmektedir (Amin, 2009, s. 30-31).

Sosyal ekonomi, ekonomik araçları sosyal hedeflere dönüştürmeyi amaçlar. Dönüşüm nihayetinde sosyal yatırımlar, sosyal girişimler, sosyal bankacılık vb. yenilikleri ortaya çıkarmıştır. Bu yenilikler sermayeye sosyal bir nitelik kazandırarak, kapitalist ekonominin karakterini değiştirmek için tasarlanmıştır ve kapitalist sistemdeki kusurları düzeltmeye çalışır (Dash, 2013, s. 6).

Kâr öncelikli amaç olmamakla birlikte piyasadaki soyutlanma söz konusu değildir. Çünkü piyasa, sosyal gelişim hedeflerine ulaşma aracı olarak görülür. Piyasa içindeki ticari faaliyetler, sosyal amaçlara ulaşmak için kullanılır.

Restakis (2006), özel, kamu ve sosyal ekonominin birbirinden bağımsız olamayan ama özü itibariyle farklı hareket noktalarının varlığına değinmektedir. Dolayısıyla aralarında belirli bir geçirgenlik olduğunu ancak özü değiştirmenin mümkün olmayacağını savunur. Özel sektör, ticari kazanç için mal ve hizmet üretimine odaklanır. Özel sektörün birincil amacı, hissedarların kârını maksimize etmektir. Kamu kesimi, refahın yeniden dağıtılması ve ekonomik eşitlik ilkesinin desteklenmesi amacıyla kamu mallarının erişimi ile ilgilenir. Sosyal ekonomiyi yaşama geçiren ekonomik ilke ise karşılıklıdır. Sosyal ekonomi kuruluşlarının temel amacı, ortak kolektif faydanın yaratılmasıdır. Özel sektörün aksine, sermayenin kontrolü emeğin elindedir (s. 11).

Bugün sosyal ekonomi Avrupa'nın ekonomik ve sosyal gelişmesinin itici gücü olarak görülmektedir. İstatistiklere göre Avrupa sosyal ekonomisi, 13,6 milyondan fazla kadar ücretli iş sağlamaktadır. Bu rakam AB-28 çalışan nüfusunun %6,3'üne eşittir. Ücretli ve ücretsiz işler birlikte değerlendirildiğinde 19,1 milyonun üzerinde bir iş gücünü istihdam etmektedir. 82,8 milyon gönüllüyü, tam zamanlı çalışma cinsinden ifade edilirse 5,5 milyon işçiyi, kooperatif, mütüel ya da benzer kuruluşların 232 milyonu aşkın sayıdaki üyelerini ve 2,8 milyondan fazla kuruluşu kapsamaktadır (EESC, 2017).

Avrupa dışından sosyal ekonominin büyüklüğünü ortaya koyacak istatistikler bulunmadığı için sosyal ekonominin dünyadaki büyüklüğünü belirlemek mümkün değildir. Yine de sadece kooperatifler üzerinden yapılacak bir değerlendirme (CICOPA, 2017; UNDESA, 2014) sosyal ekonominin marjinal bir oluşum olmadığını, aksine dikkate alınması gereken bir ekonomik büyüklüğe sahip olduğunu gösterir.

1.2. Dayanışma Ekonomisi

Dayanışma ekonomisinin kökleri, emeğin sömürü ve baskıya karşı tarihsel mücadelesine dayanır. "Dayanışma ekonomisi", İspanya İç Savaşı sırasında Felipe Alaiz kentsel ve kırsal kesimdeki işçi kolektifleri arasında bir dayanışma ekonomisinin kurulmasını savunduğu dönemlerde, henüz 1937 yılında bir ekonomik örgütlenme kavramı olarak kullanılmıştır (Miller, 2010, s. 2)

Dayanışma ekonomisi hem bireysel hem de sosyal varlık olan bireyleri yalnızca ekonomik zenginliklerin yaratıcıları ve üreticileri olarak görmez. Onlar maddi zenginliklerin ortak sahipleri, doğal kaynakların ortak kullanıcıları ve doğanın korunmasından sorumludurlar.

Arruda'ya (2005) göre, dayanışma ekonomisi, her toplumda, her birinin kendi kendini yönettiği gelişim sürecinde sürdürülebilir koşullar oluşturmak için yeterli maddi zenginlik üretilmesi ve paylaşılmasıdır (s. 3).

Gutberlet (2009), dayanışma ekonomisini, çok sayıda ekonomik faaliyet biçiminin dâhil olduğu 'yeni nesil bir sosyal ekonomi' olarak adlandırmaktadır. Dayanışma ekonomisi, haksız ve sömürücü ekonomik ilişkileri değiştirmeye ve geçim kaynaklarını iyileştirmeye yönelik bir 'dürtü'dür. Yenilikçi üretim ve tüketim yöntemleriyle farklı bir dünyanın mümkün olacağını savunur (s. 739).

Miller (2004), dayanışma ekonomisini halk ve ilişkiler üzerinden ele almaktadır. Bir teori tek başına her şeyi mümkün veya imkânsız gibi açıklayamaz. Kapitalizm yıllar boyunca bireylerin yaratıcılığını ve değerlerini gizleyen kaçınılmaz ve kesin bir güç olarak sunulmuştur. Kapitalizm, toplumların geçimini devam ettirme biçiminin yalnızca bir parçasıdır, ama asla tamamı değildir. Bunu dev bir ekonomik sistem olarak görme fikrinden vazgeçildiğinde diğer parçalar görünür hale gelir. Bu parçalar, Miller'in "halk ekonomileri" olarak nitelendirdiği günlük yaşam ve ilişkilerle kurulan ekonomilerdir (ss. 4-5). Dayanışma ekonomisinin merkezinde kâr değil insan ihtiyaçları ve ilişkileri bulunur.

Dayanışma ekonomisi temelde hem kapitalist hem de sosyalist devlet ekonomisinden farklıdır. Teoriyle değil uygulamayla başlar. Ekonomi için tek bir plan veya vizyon talep etmek yerine, birçok farklı girişimi, farklılıklarına ve bağımsızlıklarına saygı gösterecek şekilde birbirine bağlamayı amaçlar (Miller, 2004, s. 8).

Loh ve Shear (2015), dayanışma ekonomisini tanımlarken dört yapı taşına dikkat çeker. Birincisi, insanlar birbirine bağımlı ve sosyal varlıklardır. İkincisi, dayanışma sosyal ilişkiler için temel değerdir. Dayanışma, kolektif ve bireysel çıkarları dengelemek için "duyularımızı genişletmek" ile ilgilidir. Dayanışma, insan olmayan varlıklarla da ilişkilerimizi yönlendirdiği için çevresel sürdürülebilirlik kavramını da içerir. Üçüncüsü demokratik bir uygulamadır. Dayanışma ekonomisi içerisindeki

yapılarda demokratik yönetim benimsenir. Bundan başka devlet bütçesine katılım gibi daha katılımcı demokrasi biçimleri de desteklenir. Son olarak, amaç piyasanın dışında farklı ve çoğulcu bir ekonomi görmektir. Kapitalist piyasadan farklı değerler ile işleyen pek çok değişim, üretim ve mülkiyet biçimi vardır. Dayanışma ekonomisinin bir başka belirleyici özelliği soyut teorilerden ziyade somut pratiklerle ilgili olmasıdır (s. 246).

Bazı savunuculara göre dayanışma ekonomisi, herhangi türde bir ideolojiye olan ihtiyacı reddeder. Bunun aksine, mevcut ve yeni ortaya çıkan uygulamalar üzerine inşa edilir. Teori, ilkeleri uygulamak için kullanılır. Dayanışma ekonomisi tüm cevaplara sahip olduğunu iddia etmez. Bu, bir zayıflık olarak değil, bir güç olarak görülür (U.S. Social Forum, 2007).

Miller, 2010 tarihli çalışmasında dayanışma ekonomisi için “açık bir süreçtir, bir davettir” ifadesini kullanmaktadır (s. 1). Anlatılmak istenen dayanışma ekonomisinin çok çeşitli fikirleri bir araya getirmesidir. Bununla birlikte, çoğu tanımda vurgulandığı gibi, kavram sürekli açıklanmaya çalışılmaktadır. Diğer bir deyişle, sınırları belirsiz, sürekli gelişmeye ve değişmeye açık bir yapı; dinamik bir süreç söz konusudur. Dayanışma ekonomisi kesin kabul görmüş bir ideolojiyi zorlamak yerine sürekli bağlantı ve olasılıklar arayan "hareketlerin hareketi"dir (Miller, 2010, s. 1).

Hareketlerin hareketi benzetmesi üzerinden ilerlersek, böylesine bir çeşitlilik içinde dayanışma ekonomisine ait tek bir modelin olanaksız olduğu sonucuna ulaşırız. Buna rağmen farklı uygulamaların ortaklaştıkları ilkeler söz konusudur. ABD Dayanışma Ekonomisi Ağı (The U.S. Solidarity Economy Network), ortak beş ilke belirlemiştir (Kawano, 2018):

- Dayanışma, işbirliği, karşılıklılık
- Her boyutta (ırk, etnisite, milliyet, sınıf, cinsiyet) eşitlik
- Katılımcı demokrasi
- Sürdürülebilirlik
- Çoğulculuk

Tablo 1.1, dayanışma ekonomisinin kapsamına giren kurumlar ve uygulamalar için bir sınıflandırma sunmaktadır. Tablodan görüleceği üzere, ekonominin tüm kesimlerinde

dayanışma ekonomisinin ilkelerini benimseyen örgütlenme biçimleri mevcuttur. Dayanışma ekonomisini oluşturan yapılar arasında en önemlileri kooperatiflerdir. Üretim, tüketim ve finans alanındaki kooperatifler gerçekte dayanışma ekonomisinin belkemiğini oluştururlar.

Tablo 1.1. Dayanışma Ekonomisi Uygulamalarının Sınıflandırılması

Üretim	Dağıtım ve Değişim	Tüketim	Finans	Yönetişim
İşçi Kooperatifleri	Adil Ticaret Ağları	Tüketim Kooperatifleri	Kredi Birlikleri	Katılımcı Bütçeleme
Üretici Kooperatifleri	Toplum Destekli Tarım ve Balıkçılık	Satın Alma Kulüpleri	Topluluk Kalkınma Kredi Birlikleri	Müşterekler/ Kaynaklar için Topluluk Yönetimi
Gönüllü Kolektifleri	Tamamlayıcı/ Sosyal/Yerel Para Birimleri	Konut Kooperatifleri	Kamu Bankacılığı	Kamu Sektörü (Okullar, Altyapı, Emeklilik Fonları vb.)
Kent Bostanları	Zaman Bankaları	Ortak Konutlar	Bireyden Bireye Borç Verme	
Serbest Meslek Kolektifleri	Takas ya da Ortak Kullanım Ağları	Komün Toplulukları	Mütüeller	
Ücretsiz Bakım İşleri		Topluluk Arazi Kooperatifleri	Kitle Finansmanı	
		İşbirlikçi Paylaşım Platformları		

Kaynak: Kawano, 2018.

1.3. Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi

Sosyal ekonomi ve dayanışma ekonomisi farklı ideolojik bakış açılarını temsil ederler. Sosyal ekonomi, kapitalist sistemin başta eşitsizlikler olmak üzere yarattığı sorunları hafifletme amacını taşır; piyasanın dengesizliklerini düzeltmeye çalışır. Başka bir ifadeyle, sosyal ekonomi kapitalist sistemin oyununun kurallarını ve temel kurumlarını

kabul eder. Fakat daha insan merkezli örgütler ve girişimler anlamında sistemi tamamlamaya çalışır. Sosyal ve çevresel kaygılara odaklanmakla birlikte özel sektörü tamamlayıcı niteliktedir. Bu nedenle hayırseverlik, yardım faaliyetleri sosyal ekonominin önemli bir unsurudur.

Dayanışma ekonomisi daha radikaldir; sistemi dönüştürmeye zorlar. Dönüşüm zorunludur çünkü ne pahasına olursa olsun ekonomik büyüme ve kâr maksimizasyonu peşinde koşan kapitalizm toplumlara ve gezegeni bir felakete sürüklemektedir. Dayanışma ekonomisi insanlara ve gezegeni önceleyen kapitalizm sonrası dünyayı inşa etmek amacındadır. Bu dünyanın inşasında hayırseverlik değil dayanışma esastır.

İdeolojik farklılıklar, sosyal ekonomi ile dayanışma ekonomisinin her ikisinin de benimsemiş olduğu ortak ilkelerin yorumlanmasında farklılıkları beraberinde getirir. Örneğin ortak ilkelerden biri olan sürdürülebilirlik konusunda dayanışma ekonomisi ekolojik (derin) sürdürülebilirliğe vurgu yapar. Doğa, sahip olunacak, sömürülecek varlıklar olarak görülmez. Ekosistemlerin “var olma, doğal kapasitelerini geliştirme ve canlandırma” gibi yasal haklara sahip olmaları gerektiği savunulur. Sosyal ekonomide bu denli güçlü bir ekolojik sürdürülebilirlik anlayışına yer verilmez. Asıl olan ortaklar için sosyal fayda yaratılması ve bu faydanın sürdürülmesidir.

İdeoloji ve yorumlama farkları veri iken işbirliği, dayanışma ve karşılıklılık sosyal ekonomi ve dayanışma ekonomisini birbirine yaklaştırır. Son dönemde popülerlik kazanan sosyal ve dayanışma ekonomisi (SDE) işte bu temel özellik üzerinden her iki alanı birbirine yaklaştırma, bağlama çabasının sonucu olarak görülebilir. Literatürde “sosyal ekonomi”, “üçüncü sektör”, “dayanışma ekonomisi” ve “sosyal ve dayanışma ekonomisi” terimleri genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.

SDE, sosyal ekonomi ve dayanışma ekonomisini bir araya getirmek yoluyla daha geniş bir aktör koalisyonunu kapsamına alan bir şemsiye kavramdır. SDE günümüzdeki en geniş anlamıyla “ekonomik ve sosyal arayış içinde dayanışmayı amaçlayan ve teşvik eden, özel olarak mal, hizmet ve bilgi üreten işletmeler, özellikle kooperatifler, karşılıklı yarar sağlayan topluluklar, dernekler, vakıflar ve sosyal girişimleri kapsayan bir kavram olarak tanımlanabilir” (ILO, 2011).

Utting’in (2015) tanımına göre; “SDE temel olarak, kâr yerine sosyal ve çoğu zaman çevresel hedeflere öncelik vererek, ahlakın ekonomik faaliyetteki yerini vurgulayarak

ve ekonomik uygulamayı demokratik özerklik ve aktif vatandaşlık açısından yeniden düşünerek, ekonomi üzerindeki toplumsal kontrolün yeniden güvenceye alınması ile ilgilidir.” Utting SDE’yi, belirsiz ekonomik faaliyetlerden sosyal organizasyon ve uygulamaların yaygın olduğu mantıklı bir alternatife eğilim olarak kavramsallaştırmaktadır. Ekonomik sistem ve teknolojik inovasyon mantığına daha büyük eşitlik ve dâhil olma fikrini getirmektedir (s. 2)

SDE bir teoriden ziyade pek çok uygulamanın bir temsili olarak ortaya çıktığı için evrensel bir tanım yapmak zordur (U.S. Social Forum, 2007). Sosyal ekonomi örgütleri, belirli birey gruplarının benimsedikleri değerlerin, hedeflerin ve ilişkilerin çeşitliliğini yansıtır. Bu nedenle, sosyal ekonomi kuruluşlarını herhangi bir politik veya sosyal bakış açısına göre tanımlamak mantıklı değildir. Çünkü bu örgütler hem sol hem de sağ görüş politikalarını ve çevresel ve sosyal/ekonomik meselelere karşı çıkan görüşleri yansıtmaktadırlar (Restakis, 2006, s. 14).

SDE kavramı, kooperatifi baş temsilci göstererek, geleneksel sosyal ekonomi biçimlerine ve son yıllarda dünya çapında geliştirilen yeni dayanışma ekonomisi deneyimlerine değinmeyi amaçlamaktadır (Marques, 2013, s. 3). Zamansal ve mekânsal farklılıklar nedeniyle, tanınırlığı ulusal özelliklere göre değişiklik gösterse de SDE’nin kapitalist egemenliğe ve üretime alternatif olma özelliği pek çok uygulayıcının vurguladığı bir noktadır. SDE’nin kökeninde işçi kooperatifleri gibi uygulamalar bulunurken diğer yandan sosyalizm, anarşizm gibi felsefi ve ideolojik tartışmaları ve deneyimleri de içerir (Marques, 2013, s. 2).

Quiroz-Niño ve Morga-Menoyo (2017), SDE’yi Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri (SKH) ile olan ilişkisi üzerinden açıklarlar. SDE; işbirliğine, dayanışmaya, karşılıklılığa ve çevreye saygı temelli sosyal işletmeler, kooperatifler ve topluluk girişimleri yaratma konusunda katkıda bulunur. Bu model, insanları ve kuruluşları sosyal bir misyona yönlendiren değer ve ilkeler bütünüdür. İnsanlara, haklarını ve sorumluluklarını demokratik olarak kullanma konusunda fırsat tanımaktadır (ss. 2-3).

SDE’nin tanımı kadar ne zaman ortaya çıktığı konusunda da kesin bir yargıya varılamamakta; tartışmalar sürmektedir. McMurtry (2013), genel olarak SDE için “ne zaman ortaya çıktı” sorusundan ziyade, bu kavramın ortaya çıkışındaki ihtiyaçlara odaklanmanın daha doğru olduğunu savunmaktadır. SDE, neoliberal kapitalist sisteme

karşı, alternatif kavramları tanımlama krizinin farkına varılmaması ile gündeme gelmiştir. Bunun da 1980 ve 1990'lı yıllara denk geldiği söylenebilir (s. 4).

Laville (2013), ekonominin kendiliğinden değil, her zaman sosyal olarak inşa edildiği vurgusunu yapmaktadır. Ekonomi toplumdan bağımsız, kendi kendini düzenleyen bir piyasa olarak görülmemelidir (s. 1). Ekonomi insanlardan bağımsız değildir. İnsanların içinde oldukları ekonomiye dağıtım, bölüşüm ve karşılıklılık alanlarında aktif olarak dâhil edilmesi gerekir. Laville, vatandaşların gönüllü kolektif eylemleri ile devletin eşitsizlikleri azaltmaya yönelik girişimleri arasında belirli bir ilişki olduğunu savunur. Karşılıklılık ve dağıtım ilişkisini birbirini tamamlayan kavramlar olarak görür.

Günümüzde, ekonomik verimlilik, ekolojik sürdürülebilirlik ve sosyal eşitlik arasında daha iyi bir denge sağlamak için ekonomiyi düzenlemenin alternatif yolları aranmaktadır (Amin, 2009). Bu alternatif yollar için “kapitalizm çeşitleri”, “bilgi ekonomisi”, “kurumsal sosyal sorumluluk”, “yeşil ekonomi”, “sosyal ekonomi”, “sosyal sermaye”, “alternatif ekonomiler”, “yenileyici ekonomi”, “dönüştürücü ekonomiler” gibi farklı terimler önerilmektedir. Amin, bunu “çoğul ekonomi yaklaşımı” olarak adlandırmaktadır. SDE kavramı da bu çerçevede değerlendirilebilir.

Dayanışma kültürü, SDE'nin temelini oluşturur. Daha eşit ve sürdürülebilir bir toplumun mümkün olabilmesi için dayanışma, temel bir ilke olarak kabul edilir. Dayanışma, yerel ve küresel düzeyde karşılıklı ilişkilerimiz için aktif sorumluluk almak anlamında dinamik ve güçlü bir kelimedir. Dayanışma yoluyla, başkalarının özerkliği, gücü ve onuru tanınır. Bu sayede etik bir ortak mücadele pratiği geliştirilmeye başlanır (Miller, 2004, s. 7). Bu bağlamda SDE, ne özel sektör ne de kamuyla ilgili olmayan başka bir sosyal yaşam bileşeni ortaya koyar (Marques, 2013, s. 2).

SDE kültürü, ekonomi ile sosyal refah ve mutluluk arasındaki doğal bağları yeniden kurar (Arruda, 2005, ss. 5-6). Bilinçli tüketim, çevresel yıkım modelinin yerini alır. Üretim, sermaye biriktirmenin ve pazarlara hükmetmenin bir yolu olarak görülmez. SDE'de mülkiyet, sermayeye sahip olmak anlamında kullanılmaz. Aksine, işçilerin şirkete iş, bilgi ve yaratıcılık şeklinde katkısı ile bağlantılıdır. Dolayısıyla bir işletmenin yönetimi ve gelişimi, tüm çalışanların endişesi haline gelir. Bir meta

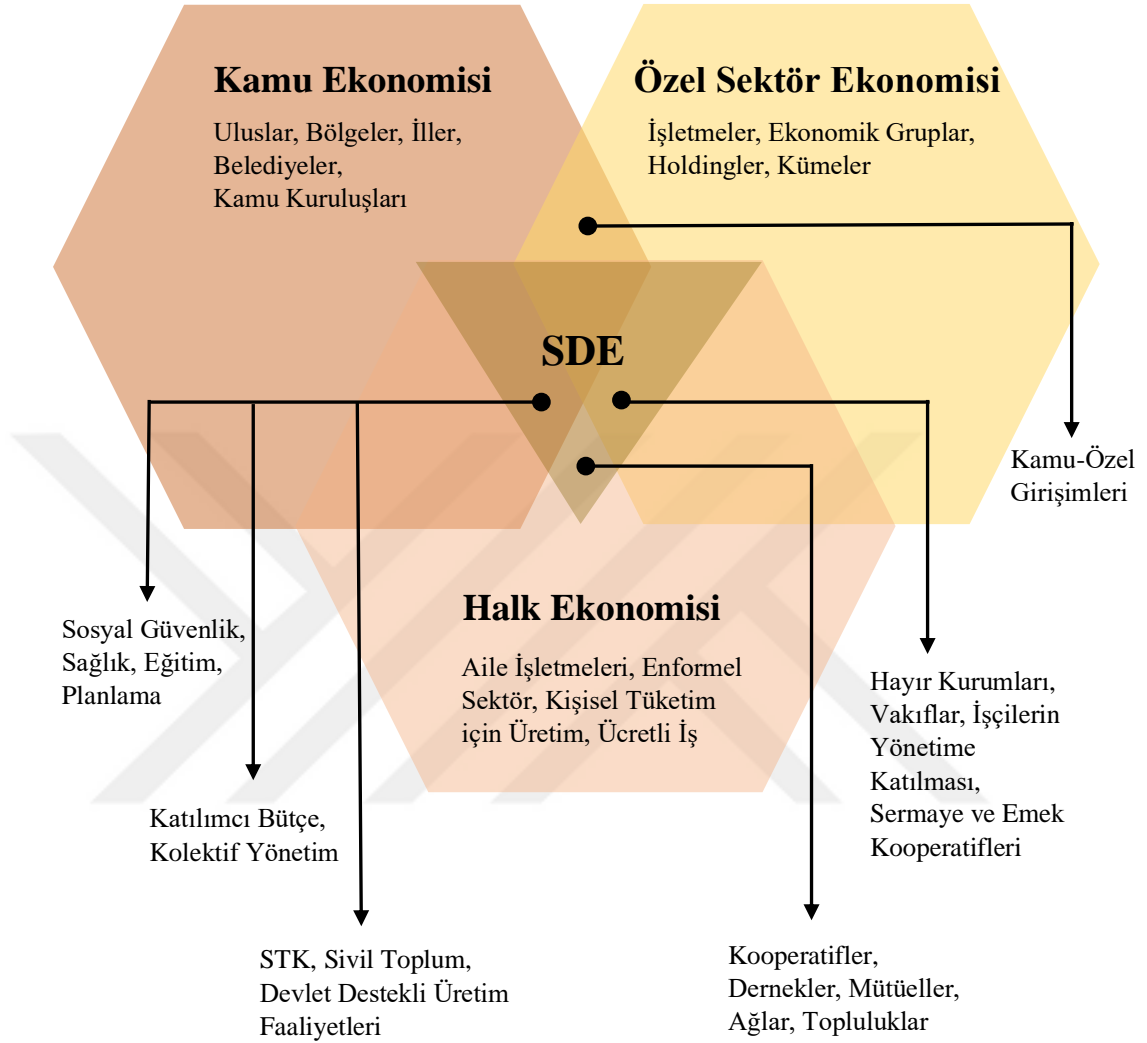
olarak aşırı merkezileştirilmiş olan para, insan işinin, bilgisinin ve yaratıcılığının değiş tokuş ve maddi düzenlemesi olarak orijinal amacını yeniden kazanır. Dolayısıyla sistem içinde var olan dayanışma, topluluklar tarafından elde edilen parayı yine kendileri için kullanılabilir hale getirir.

1980 sonrası dönemde dünya ölçeğinde uygulanan neoliberal politikalar eşitsizlikleri arttırmıştır. Başlangıçta bireysel özgürlükler vaat eden serbest piyasa uygulamaları bu süreçte giderek baskıcı politikalarla yürütülmeye başlamıştır. Sürekli olarak eşitsizlikler üreten kapitalizm, günümüzde artık demokrasi yokluğunu büyük bir sorun olarak görmemektedir. Piyasalar demokratik kazanımların gerilemesinden, kaybedilmesinden rahatsızlık duymamaktadır. SDE uygulamaları, demokratik normların ekonomik hayatta yeniden konumlandırılmasında yol gösterebilir (Laville, 2013, ss. 13-14).

Çeşitliliklerine ve heterojenliklerine rağmen, SDE örgütleri, onları geleneksel işletmelerden ayıran bazı temel özellikleri paylaşır. İlk olarak, çoğu zaman, yerel topluluklar arasında, ortak ihtiyaçlara çözüm olarak ortaya çıkarlar. Dolayısıyla tabandan gelen hareketlerle oluşan kuruluşlardır. İkincisi, girişimin yaratılması ve başlatılması aşaması gönüllülerle karakterize edilir. Üçüncüsü, öncelikleri, kişilere dağıtılacak kârların yaratılması değildir. Son olarak, mülkiyet yapısı genellikle yatırımcılar yerine çeşitli paydaşların elindedir (Borzaga, Salvatori ve Bodini, 2017, s. 16). Özetle, yönetim yapısı karar alma sürecinde farklı türdeki paydaşlara (çalışanlar, gönüllüler vb.) söz hakkı vererek daha kapsayıcı ve demokratik olma eğilimindedir.

Şekil 1.1 yardımıyla SDE'nin ekonomi içindeki yeri ve kapsamı daha iyi anlaşılabilir. Şekilden SDE örgütleri ve girişimleri ile ekonominin diğer sektörleri (devlet/kamu, özel ve halk) arasındaki etkileşim açıkça görülmektedir. SDE'nin ölçeği büyürken ve ana akıma yaklaştıkça devlet ve özel kesimdeki aktörlerle olan etkileşimlerin yoğunlaşması beklenebilir. Bu ilişkiler SDE'nin nasıl anlaşıldığı ve yorumlandığını etkiler ve aynı zamanda eylem ve destek için sınırları belirleme konusunda etkili olurlar.

Şekil 1.1: Sosyal ve Dayanışma Ekonomisini Konumlandırma

Kaynak: UNRISD, 2006.

Dayanışma ekonomisinin gelişimi ile birlikte; karşılıklılık, işbirliği ve dayanışma ilkelerini benimseyen fakat formel olmayan, resmi olarak örgütlenmemiş inisiyatiflerin, ağların, toplulukların da SDE'nin bir parçası haline geldiği görülmektedir. Bu da SDE'nin sınırlarının çizilmesini, büyüklüğünün ve yarattığı etkinin ölçülmesini neredeyse olanaksızlaştırmaktadır.

SDE, ILO (2011) raporunda belirtildiği gibi, çevre, proje ya da topluluk düzeyinin ötesinde makro-ekonomik, ticari ve sosyal-ekonomik göstergeler açısından önemlidir.

Aşağıda SDE'nin asıl bileşeni olan kooperatifleri dışarıda bırakan birkaç örnek bile SDE'nin marjinal olmaktan ne kadar uzak olduğunu kanıtlamaktadır.

- Birleşik Krallık'ta 100.000 sosyal girişim, ekonomiye 60 milyar sterlinlik katkı sağlamakta ve 800.000 kişiyi istihdam etmektedir (Hidden Revolution, 2018).
- Güney Asya ülkelerinde, çoğunluğu kadınlardan oluşan öz yardım grupları sosyal ve finansal gücü temsil etmektedir. Hindistan'da 50 milyon kadın, öz yardım grubu hareketinin bir parçasıdır (Gupta ve Ranade, 2019).
- Nepal'de SDE kuruluşlarının sayısı 300.000'in üzerindedir ve bu kuruluşlarda istihdam edilenlerin sayısı yaklaşık 20 milyon kişidir (Quiñones Jr., 2015).
- 2016 yılı sonunda, 73 ülkede 1.411 adil ticaret (Fairtrade) sertifikalı üretici örgütünde 1,5 milyonu aşkın çiftçi ve işçi adil ticarete katılmıştır. Aynı yıl yaklaşık 2,5 milyon hektarlık arazide adil ticarete uygun üretim yapılmıştır. (Fairtrade International, 2018)
- Karşılıklı yarar sağlayan topluluklar, dünya çapında 170 milyon kişiye sağlık ve sosyal koruma hizmetleri sunmaktadır (ILO, 2011).

Uluslararası Çalışma Örgütü ILO, Birleşmiş Milletler Sosyal ve Dayanışma Ekonomisi Kurumlar Arası Görev Gücü UNTFSSSE, Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü UNRISD, SDE'ye küresel sorunların çözümü için bir araç olarak yaklaşmaktadırlar. ILO, konuya işsizlik, kayıt dışı çalışma ve istihdam açısından yaklaşırken; UNTFSSSE ve UNRISD, SKH üzerinden olasılıkları incelemektedir.

SDE'nin temeli olan dayanışma, sosyal bütünleşme ve ortak eylem kavramları sosyal hizmetleri iyileştirmenin yanı sıra savunmasız grupların, özellikle kadınların, ekonomik, sosyal ve politik güçlenmelerini teşvik etmek için yerel aktörler arasında işbirliğini kolaylaştırmaktadır. SDE'nin çalışma prensipleri çevresel ve sosyal maliyetleri dışlamaz. Aksine bunları içselleştirmeye yönelik çaba gösterir. Benzer şekilde sürdürülemez tüketim biçimlerini düzeltmeyi amaçlar (UNRISD, 2017).

Yerel ekonomideki aktörler olarak, SDE kuruluşları da politika yapıcılarının yerel ihtiyaç ve taleplere karşı hesap verebilirliğini ve insan merkezli duyarlılığını sağlamada önemli bir role sahiptir. Bu nedenle, SDE politikaların kapsayıcılığını artırabilir (UNRISD, 2017). SDE, kalkınmaya bütüncül ve dengeli yaklaşımlara

yönelik kısıtlamaları aşmak için gerekli savunuculuk biçimlerini özünde barındırır. Böylece, SKH'nin yerelleştirilmesinde önemli bir araç olabilir (UNRISD, 2018).

Yoksulluk ve eşitsizliğe karşı gösterilen tepkiler (hayırseverlik, kurumsal sosyal sorumluluk, küçük ve orta ölçekli işletmelerin teşviki vb.) karşısında küçük üreticileri küresel şirketlerin tedarik zincirlerine katmak ile ilgili yenilikler ve uygulamalar üzerinde yoğunlaşmıştır. Ancak bu tür yaklaşımlar refahı iyileştirmede yetersiz kalmaktadır. Böyle bir ortamda SDE, piyasaları yeniden bir araya getiren ve hem insanları hem de gezegeni koruyan üretim, değişim ve tüketim biçimlerini destekleme konusunda başka bir yaklaşım olarak Birleşmiş Milletler tarafından desteklenmektedir (UNRISD, 2006).

Avrupa Parlamentosu, SDE'yi sosyal ekonomi nitelikleriyle değerlendirir. Sosyal gereksinimlerin karşılanmasındaki rolüne ve inovasyon kapasitesine atıfta bulunur. SDE, demokratik ve katılımcı karar alma süreçleriyle faaliyet gösteren piyasa dışı mal ve hizmet üreten bir dizi özel ve resmi olarak örgütlenmiş işletmelerden oluşur. Bu örgütlerde, üyelere kâr dağıtımı, üyelerin ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Bu hem sosyal temeli olan hem de ekonomik faaliyetleriyle özel ve esnek özellikleri bir arada tutan bir yapıdır. Bu yapı, bir yandan ülkedeki sınırlı devlet bütçelerine karşı çözümlerin geliştirilmesi diğer yandan sosyal ihtiyaçlara yanıt vermek için sosyal ve girişimci bir inovasyon kaynağı olarak ilerleme göstermektedir (Avrupa Parlamentosu, 2016).

SDE ve diğer ekonomiler ayırımında, SDE yoksulların ekonomisi ya da yoksul ve savunmasızlardan oluşan kategori için bir ekonomi olarak düşünülür. ILO'ya göre bu ayırım, doğru bir ölçüt değildir. Aslında, anlatılmak istenen bunun bir "tercih" olduğudur. Bir başka deyişle, bireyler/işletmeler kârlarını en üst düzeye çıkarmayı değil; beklentilerini ve hedeflerini (ekonomik, sosyal, çevresel ya da diğer) birleştirmeyi ve katılımcı bir yönetim kurmayı seçebilirler. Bununla birlikte, yukarıda geçen kategori algısı tamamen yanlış değildir. Dayanışma ve dâhil olma mekanizmaları gibi özellikleri gereği SDE, genellikle işletmelerin ekonomik faaliyetlerin başlatılması ve geliştirilmesi için yeterli sermayeye erişebildiği tek alandır (ILO, 2011). Dolayısıyla, böyle bir yapı, istihdama veya belirli mal, ürün ve bilgiye erişimde zorluk yaşayan kişi ve grupları kendine çekme potansiyeline sahiptir.

Yukarıda kısaca değinilen görüşler, uluslararası kuruluşların SDE'ye, kendi hedef ve öncelikleri çerçevesinden yaklaştıklarını göstermektedir. Bu durum bir yandan da SDE'nin kâr amaçlı işletmelere göre üstünlüklerinin kabulü olarak da okunabilir. Öyle ki SDE bu farklı uluslararası kuruluşların ilgilendikleri küresel sorunları çözmeye çabalarında bir araç olarak biçimlendirilmek ve kullanılmak istenmektedir.

Ancak SDE, yekpare bir yapı olmaktan çok uzaktır. SDE kapsamında anarşist bakış açısına sahip ve devlet ile çalışmaktan kaçınan kişi/gruplar olduğu kadar; devleti, devletin kurum ve politikalarını dönüştürmeye çalışanlar da vardır. SDE'nin tarihi aslında farklı kaynaklardan beslenen, farklı ideolojilere sahip fakat dayanışma ve işbirliğinde buluşan hareketlerin öyküsü olarak da görülebilir.

1.4. Sosyal ve Dayanışma Ekonomisinin Tarihsel Gelişimi

SDE kapsamındaki kurumlar henüz yokken farklı kültürlerde işbirliği ve karşılıklılık vardı. Öz yardım ve karşılıklı yardım gibi değerlere dayalı olarak gelişen işbirliği ve karşılıklılık zaman içerisinde kurumsal biçimler almıştır. İnsanlık tarihi, birlikte çalışan bir canlı türünün işbirliği modellerinin tarihi olarak da okunabilir.

Geleneksel iktisadın merkezindeki ekonomik insan, kendi çıkarından başka bir şeyi düşünmeyen rekabetçi bir bireydir. Oysa davranışsal iktisat, antropoloji, biyoloji ve psikoloji alanlarındaki çalışmaların ulaştığı sonuçlar ekonomik insan varsayımının son derece sınırlı ve hatta yanlış yönlendirici olduğunu göstermektedir.

Max Planck Evrimsel Antropoloji Enstitüsü müdürü psikolog Michael Tomasello (2019), insan ortaklaşmasının hem bireyoluşla hem de soyoluşla ilgili olduğunu belirtmektedir. Çocukların özgeciliği ve işbirliği konusunda yaptığı deneylerden elde edilen bulgular dikkate değerdir. Çocuklar, birinci yaşları civarında her koşulda olmasa da pek çoğunda ortaklaşmacı ve yardımsever bireylerdir. Daha ilgi çekici olan ise çocukların bunu yetişkinlerden öğrenmemeleri; doğal olarak böyle olmalarıdır.

SDE'nin tarihsel gelişimini izlemek açısından işbirlikçi ve karşılıklılık içeren eylemleri bir biçimde tanımlama ve sınırlama zorunluluğu açıktır. Ed Mayo (2017), "işbirliği ve karşılıklılık eylemlerinin ekonomik ve daha geniş ihtiyaçlarını karşılamak

için var olan resmi ve açık bir kurumun üyeleri olarak eşit bir şekilde birlikte çalışan insanlar hakkında” olduğunu belirtmektedir.

Bu sınırlama altında SDE'nin tarihi antik döneme kadar gider. Roma İmparatorluğu'ndaki uygulamalardan biri çeşitli zanaatkarların “collegia” altında örgütlenmeleriydi. Collegia'larda birliklere (derneklere) resmi üyelik söz konusuydu. Sonraki yüzyıllarda farklı coğrafyalarda gelişen dernekler; kardeşlikler, loncalar, yardım kuruluşları, ticaret dernekleri, topluluklar gibi çeşitli isimler altında varlıklarını sürdürdüler. Bunların bir örneği de Anadolu'daki Ahilik teşkilatıdır. Kökeni İslam inancına dayanan tekafül geleneği bireylerin birbirlerine karşılıklı olarak kefil olmalarına dayanan bir sigorta uygulamasıdır ve 1.400 yıldan uzun bir süredir uygulanmaktadır (Mayo, 2017).

Bouchard, vd. (2001, s. 33) SDE kuruluşlarını tarihsel olarak üç gruba ayırmaktadır. İlk nesil SDE kuruluşları 1840'larda ve 1850'lerde, işçilerin, sosyal ve mesleki konularda şirketlerin insafına terk edilmesine karşı direnişin bir simgesi olarak ortaya çıktı. İkinci nesil, tarımsal kooperatifler ve kooperatif tasarruf bankalarıyla ilgilidir. Bunlar, birikim rejimi krizinden (1873-95) etkilenen küçük üreticilerin ihtiyaçlarına cevap olarak yükseldi. Üçüncü nesil, 1929–32 dönemindeki ekonomik çöküşten ortaya çıktı.

SDE'ye tarihsel olarak bakıldığında bel kemiğini oluşturan yapılar dernekler ve kooperatifler, mütüeller ve vakıflardır. Bu aktörleri birbirine bağlayan dürtü, en savunmasız sosyal grupların, on sekizinci ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca sanayi toplumunun gelişimi tarafından yaratılan yeni yaşam koşullarına olan tepkileridir. Yardım kuruluşları Orta Çağ boyunca kayda değer bir büyüme görmüş olsalar da işçi sınıflarının on dokuzuncu yüzyılda harekete geçmesiyle olağanüstü bir gelişme sağlanmıştır (EESC, 2012).

Karşılıklılık ve işbirliği gereksinimi her zaman var olmakla birlikte toplumlarda büyük dönüşümlerin yaşandığı, bireylerin yaşamlarını sürdürmelerinin güçleştiği dönemlerde bu gereksinim artar. İşte bu dönemlerde hayır kurumları ile kooperatifler yeni örgütlenme biçimleri olarak ortaya çıkmıştır. İlk kooperatif (Rochdale Haksever Öncüleri Kooperatifi) 1844 yılında İngiltere'de yoksulluk yüzünden temel tüketim mallarına erişemeyen işçilerin kurdukları bir tüketim kooperatifiydi. Açılan yoldan

giden tüketim kooperatifleri gıda ve barınma ihtiyacı olan işsiz bireyler için mal ve hizmetlerde uygun fiyatlar uyguladılar (Moulaert ve Ailenei, 2005, s. 2041).

İngiltere'deki bu ilk örgütlenme deneyimlerinde, işçi sınıfının tepkileri kadar Robert Owen ve William King, Thomas Hodgskin, John Gray ve John Francis Bray gibi sosyalistlerin düşünce ve uygulamaları da etkili olmuştur. Rochdale Kooperatifinin kurucusu olan 28 işçinin altısı Robert Owen'ın öğrencisidir. Rochdale Öncüleri'nin temel kooperatif ilkeleri, bir takım değişikliklerle fakat özü itibarıyla değişmeden bugün kooperatifçiliğin uluslararası ölçekte en üst örgütü olan Uluslararası Kooperatifler Birliği (ICA) tarafından benimsenmiştir (EESC, 2012). İngiltere'de 1831-1835 yılları arasında düzenlenen sekiz Kooperatif Kongresi, kooperatifleri ve sendikal hareketi koordine etmiştir. Bir başka ifadeyle kooperatifçilik hareketi ile sendikal hareket birbiri ile bağlantılıydı.

İngiltere'de başlayan hareket Avrupa geneline hızla yayılmıştır. Almanya'da, kooperatifçilik mütüel topluluklarla birlikte, kırsal ve kentsel alanlarda büyük bir gelişme göstermiştir. İlk hareket olarak bir grup dokumacı ve iplikçi tarafından kurulup başlatılan kooperatifçilik hareketi zamanla kentsel alanlarda ve kırsal alanlarda yayılmıştır. Kırsalda Friedrich Wilhelm Raiffeisen'in çalışmaları çok önemlidir. Raiffeisen, günümüzde tüm dünyada başarılı bir biçimde uygulanan kredi birliklerinin kurucusudur. Alman toplumunda işçi karşılıklı yardım toplulukları ve kırsal karşılıklılık ve kırsaldaki mütüeller köklü kurumlar haline gelirken 1873'te yasal düzenlemeye kavuşmuşlardır (EESC, 2012).

İspanya'da dernekçilik, karşılıklılık ve kooperatifçilik genişledikçe bunlar arasında zamanla güçlü bağlantılar oluştu. Bu üçü genellikle aynı gruplar tarafından kuruldu. İspanya'da 1840 yılında kurulan ve ilk sendika hareketi olan Asociación de Tejedores Derneği, 1842'de Asociación Mutua de Tejedores karşılıklı yardım sandığı ile paydaş oldukları Compañía Fabril de Tejedores'u kurmuşlardır. Bu, İspanya'daki ilk üretim kooperatifi olarak kabul edilir (EESC, 2012).

Bir karşılıklı yardım topluluğu olan Società operaia di Torino, 1853 yılında İtalya'da ilk tüketici kooperatifini kurmuştur. Bu tüketim kooperatifinin amacı üyelerinin ücretlerinin satın alma gücünü korumaktı. Sonrasında hayır kurumları başka İtalyan

kentlerinde de tüketim kooperatifleri kurmuşlardır. İtalya'nın pek çok kentinde tüketim kooperatifleri hızla yayılmıştır (EESC, 2012).

Saint-Simon ve izleyicilerinin fikirlerinin etkisi altında 1830'lardan başlayarak Fransa'da çok sayıda işçi dernekleri (birlikleri) kurulmuştur. Fransa'daki ilk önemli işçi kooperatifi, 1834'te Paris'te kurulan Chrétienne des Bijoutiers en Doré Derneği'ydi. Fransa'daki bu hareketlerin ortaya çıkışında, Fransız sosyalist akımlarının itici gücü göz ardı edilemez (EESC, 2012).

İkinci Dünya Savaşı'nı izleyen dönemde geç kapitalistleşen ülkelerde kooperatifçilik özellikle kırsal gelişmenin sağlanması için geliştirilen politikalarla gündeme geldiler. Erken kapitalistleşmiş ülkelerde ise kooperatifler, çoğu kez büyük ölçeklere ulaşmış ve kapitalizme uyum sağlamış yapılar olarak faaliyetlerini sürdürdüler. Üstelik savaş sonrası dönemdeki refah devleti uygulamaları SDE'ye olan gereksinimleri bir ölçüde azaltmıştı. Dolayısıyla bu dönem SDE'nin gölgede, geri planda kaldığı yılları ifade eder.

1980'lerin başında Fransa ve Güney Amerika'da (Kolombiya ve Şili başta olmak üzere) SDE, kapitalist sistemi eleştiren ve alternatif üretmeye çalışan uygulamaları ile bir kez daha gündeme geldi. Dayanışma ekonomisinin 1990'lı yıllarda Latin Amerika'daki gelişiminde önceki on yılda otoriter hükümetlerin uyguladığı sert neoliberal politikalara karşı oluşan güçlü tepkinin önemli bir rolü vardı. Kendini radikal uçta konumlandıran dayanışma ekonomisinin yükselişi söz konusuydu. Dayanışma ekonomisi, kooperatifçilik gibi geleneksel uygulamaların yanı sıra formel olmayan örgütlenme biçimlerini de kullanmaktaydı.

Kolombiya'da, dayanışma ekonomisi kooperatifçilik hareketinden türemiştir. Kooperatifçilik farklı bir ekonomi oluşturma açısından daha politik bir uygulama olarak görülmüştür. Şili'de, ise ortak bir ekonomik rasyonelliğin işbirliği ve dayanışma ilkeleriyle sağlandığı işletmeler bütünü olarak benimsenmiştir. Brezilya'da üniversite araştırma programlarının geliştirilmesi, dayanışma ekonomisi inisiyatifleriyle uygulayıcıları birbirine bağlayan kapsamlı yerel, bölgesel ve ulusal ağların büyümesi gibi içerikleri olan bir hareketlilik mevcuttur (Miller, 2010, s. 2).

Bu dönemde birçok Güney Amerika ülkesinde, yoğun olarak da Bolivya, Ekvator ve Peru'da, döngüsel bir kırsal üretim modeli bağlılığı yaratılmıştır. Buna göre toprağa

bağlı kimlik, üretim araçlarının ortak mülkiyeti, karşılıklılık ve kârın kullanımı sosyal kontrol kapsamında görülmektedir. Bununla birlikte Brezilya ve Uruguay'daki kooperatif girişimleri de bu dayanışmanın bir parçasıdır. Bu girişimler piyasada yer almakla birlikte, kendilerini hegemonik modele alternatif olarak tanımlamaktadır.

Son on yılda, özellikle Brezilya ve Uruguay'da aile tarımı hareketleri artmıştır. Yine bu hareketler, diğer sosyal hareketlerle bağlarını güçlendirip SDE fikrine daha da yaklaşmışlardır. Güney Amerika ülkeleri arasında özellikle Arjantin'de işçiler tarafından devralınan ve yönetilen şirketler olgusu, SDE'nin gelişimini çeşitlendirmiştir. Bir diğer ülke Venezuela'da, kooperatifler yine sadece ekonomik olarak değil aynı zamanda vatandaşların sosyal olarak da güçlendirilmesinin aracı olarak görülmektedir. Çünkü bu sayede ekonomiye ve politikaya halkın katılımı teşvik edilmektedir (Caruana ve Srnec, 2012, ss. 717-718).

Yirminci yüzyılın başlarından beri, Avrupa işbirlikçi geleneği Latin Amerika'nın kooperatif hareketini etkilemektedir. Bunun örneklerinden biri, Arjantin'deki 2001 krizi sırasında işten çıkarılan işçilerin başlattığı harekettir. Diğer hayatta kalma stratejileri ise takas piyasası ve sosyal değerlerin kullanımını içerir. Latin Amerika'daki kooperatif hareketi, Uluslararası Kooperatif Birliği'nin (ICA) bölgesel temsilcisi olan Amerika Kooperatif ağı kapsamında faaliyet göstermektedir (Saguier ve Brent, 2017, s. 5).

1990'ların ortalarında dünyadaki farklı dayanışma ekonomisi pratiklerini bir araya getirecek ülkeler arası ağların oluşturulması çabaları ortaya çıktı. Uluslararası Dayanışma Ekonomi Grubu (GES) 1997'de Peru Lima'da, ilk kez dünyadaki tüm dayanışma ekonomisi temsilcilerini bir araya getiren bir toplantı düzenledi. Bu toplantı, uluslararası bir hareketin doğuşuydu ve hareket daha sonraki yıllarda "Sosyal ve Dayanışma Ekonomisinin Tanıtılması için Kıtalararası Ağ" RİPESS'i ortaya çıkardı. Dayanışma ekonomisi yerel, ulusal ve uluslararası düzeyde büyürken RİPESS ve Dünya Sosyal Forumlarının etkin rolü sayesinde yaygınlık kazandı (Miller, 2010, s. 2).

1.5. SDE'nin Güncel Durumu

Bugün SDE'nin ana akım bilgi ve politika çevrelerinde dikkate alınmasını sağlayan pek çok dinamik iş başındadır. Utting (2015) bu dinamikleri şöyle sıralamaktadır:

- Finans, gıda, enerji alanında sık sık tekrarlanan krizler ve iklim değişikliği hakkında artan farkındalık.
- Devletin kemer sıkma uygulamaları, finansallaşma ve metalaşma süreçleri ile ilişkili olarak savunmasızlık ve eşitsizlik hakkında yeni gerçekler ve algıların ortaya çıkışı. Bu süreçler yalnızca küresel şirketlerin ve “%1” in zenginliğini değil aynı zamanda sömürücü ve hiyerarşik ilişkilerini de arttırmıştır. Bu tür ilişkiler geleneksel üretim alanlarının ötesinde kültür, sağlık, tüketim ve doğal kaynak yönetimi konularına kadar uzanmıştır.
- Farklı yaşam tarzı arayışındaki bireylerin kültürel haklar, cinsiyet ve çevre adaleti için mücadelelerinin artması, aktivist ve uygulayıcı ağlarının ve “yeni sosyal hareketlerin” oluşumu veya genişlemesi.
- Kalkınma, gelişme anlayışındaki değişimler. “Kapsayıcı”, “sürdürülebilir” ve “hak temelli” kalkınmanın tartışılmaya başlanması. Baskı ve güvencesizliğin normal olarak görülmemesi, hakları elde etmek için somut direniş biçimlerine yöneliş.
- Birleşmiş Milletler'in Milenyum Kalkınma Hedefleri ve SKH'nin; dikkatleri sosyal koruma programlarına, kadınların ve küçük üreticilerin, mikro girişimler ve girişimcilerin ekonomik olarak güçlendirilmesine, kayıt dışı ekonomiyi kayıtlı ekonomiye dönüştürmenin alternatif yollarına çekmesi.
- Piyasa güçleri, neoliberal ideoloji ve IMF'nin dayattığı koşulların yarattığı kısıtlamaların, hükümetlerin sosyal harcamalarını sınırlandırması ve devlet dışı aktörlerin sosyal hizmet sağlamaları için alan yaratması.
- STK'ların altın çağının belirgin bir şekilde sona ermesi, bu tür kuruluşların bağış ve hibeler yerine, mal ve hizmet satışı yoluyla gelir akışı sağlayan sosyal teşebbüs faaliyetlerine daha çok güvenmek zorunda kalmaları.

Yukarıda sayılan bütün faktörler özellikle 2008 krizinden sonraki dönemde SDE'nin gelişmesine ivme kazandırmıştır. Stiglitz (2018), krizin sadece ekonomik değil aynı

zamanda ahlaki de olduğunu belirtmekte; piyasayı dengelemek için sosyal ekonominin ve özellikle kooperatiflerin potansiyelinden yararlanılabileceğine dikkat çekmektedir.

2008 krizi, kapitalizm tarihindeki diğer büyük krizler gibi küresel ölçekte etkili olmuştur. ABD'deki konut piyasasında ortaya çıkmasına rağmen, önce finans piyasasına, daha sonra ABD ekonomisinin geneline ve diğer ülkelere yayılmıştır. Krizin üzerinden geçen on yılı aşkın sürede ekonomik istikrar hâlâ sağlanamamıştır. Üretkenlik artışının gerçekleştirilememesi, inanılmayacak boyutlara ulaşan finansal işlemlerin getirdiği riskler ekonomilerin çöküşe sürüklenmesi olasılığını gündemde tutmaktadır. Bu kriz, neoliberalizmin yarattığı bir krizdir ve neoliberal çözüm önerileri ile aşılammaktadır.

1970'lerde yaşanan birikim krizinde krizi aşmakta "başarısız" görülen Keynesci politikalar terk edilerek neoliberal politikalara geçilmiştir. Hedef, "Altın Çağ" kapitalizminin tasfiyesidir. Neoliberalizmin o dönemi, "devlet müdahaleciliğine" karşı bir mücadele olarak özetlenebilir. Devlet müdahaleleri ortadan kaldırılmalı, piyasaya alan açılmalı, ekonomik sorunların çözümünde piyasaya güvenilmeliydi. Bunun için istikrarlı bir para politikası ve vergi indirimleri ile özel girişimlere teşvik sağlanması gerekmektedir. Sağlıklı bir ekonomiye ulaşmak ancak bu yolla mümkün olabilirdi (Flew, 2014, ss. 56-57).

Kapitalist dünya sisteminin neoliberalizme geçişi doğal bir süreç değildir. Neoliberal ideoloji gerçekte, tarihsel ve sosyal bir inşadır. Sadece belirli bir kurumsal çerçevenin varlığını mümkün kıldığı için piyasa doğal olmayan bir yapıdır. 1980'lerde Ronald Reagan'ın ve Margaret Thatcher'ın yönetiminde ABD ve İngiltere neoliberal politikalara geçtiler. IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü gibi baskın uluslararası kurumlar aracılığıyla neoliberalizm küresel olarak yayıldı. 1989-1990'da Sovyet bloğunun çökmesiyle, Doğu ve Orta Avrupa'daki sosyalist ekonomiler için neoliberal bir sistem dönüşümü başladı (Jessop, 2002, s.457). Bağımsızlık kazanan ülkelerden, refah devleti modelini uygulayan ülkelere kadar çoğu ülke, bazen gönüllü olarak bazen de zorlayıcı baskılar karşısında neoliberal teorinin en azından belli politika ve uygulamalarını benimsediler.

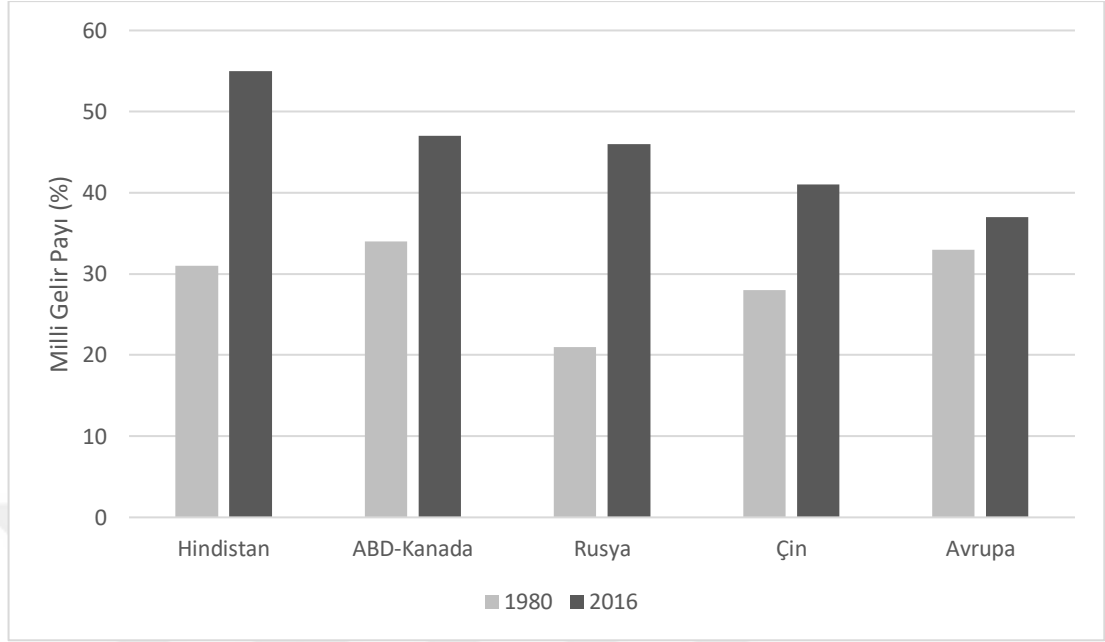
Neoliberalizm, özelleştirmeleri ve kamu harcamalarının azaltılmasını; mal ve hizmet üretiminin devlete göre daha "etkin" olan özel girişimler eliyle gerçekleştirilmesini

öngörür. Özel girişimler vergi indirimleri, muafiyetler, sübvansiyonlar yoluyla desteklenirken bütçeden sosyal hizmetlere ayrılan pay azaltılmalıdır. Ülke içinde ve uluslararası ölçekte mal, ticaret ve sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesinin, piyasa üzerindeki kontrollerin kaldırılmasının ekonomik büyümeyi arttırmanın en iyi yolu olduğu ve sonuçta herkesin bundan fayda sağlayacağı savunulur.

Neoliberalizmin herkesin refahının artacağına ilişkin savının aksine gelir ve servet eşitsizlikleri 1980'lerden günümüze değin sürekli artmıştır. Dünya Eşitsizlik Laboratuvarı tarafından yayımlanan 2018 Küresel Eşitsizlik Raporu'nun sonuçları eşitsizliğin ulaştığı boyutları göstermektedir. Şekil 1.2, 1980 ve 2016 yıllarını karşılaştırarak, bazı ülkeler ve bölgeler için en yüksek gelire sahip %10'luk kesimin milli gelirden aldığı paydaki artışını göstermektedir (WID, 2018).

Ekonomik büyümenin yararları da eşitsiz dağılmaktadır. Dünya ekonomisinde en yüksek gelirli %1'lik kesimin büyümeden aldığı pay, en alttaki %50'lik kesimin payının iki katına karşılık gelmektedir (WID, 2018). Eşitsizlik artışının büyüme artışıyla paralellik gösterdiği ülkelerden biri Türkiye'dir. Kapsayıcı Büyüme Endeksi (IDI) raporunda Türkiye 77 ülke arasında on altıncı sırada yer almaktadır. (World Economic Forum, 2018). Raporda, büyüme konusunda iyi not alan Türkiye'de gelir ve servet eşitsizliğinin yüksek olduğu vurgulanmaktadır. Türkiye'de en zengin %20'lik kesim toplam gelirden %47,6 pay alırken, en yoksul %20'lik kesim sadece %6,1'lik paya sahiptir. 2018 yılında Türkiye'deki en zengin %20'lik grubun geliri en yoksul %20'lik grubun gelirinin 7,8 katı düzeyindedir (TÜİK, 2019).

Şekil 1.2. Dünyadaki %10'luk Kesimin Milli Gelirden Aldığı Pay

Kaynak: WID, 2018

Servet konusundaki eşitsizlikteki artışı hızlandıran en önemli faktör, kamudan özel sektöre servet transferleridir. Bu transferler ulusal serveti arttırsa da kamu servetini zayıflatmıştır. Devletlerin eşitsizliklerle mücadele edemeyişi bireyler arası servet eşitsizliği açısından önemli sonuçlara sebep olmuştur (WID, 2018).

Neoliberal sistemin oluşturulması, yalnızca var olan kurumsal çerçeveleri ve güçleri zedeledi. Bunlarla birlikte sosyal ilişkiler ve sosyal yardımların tahribi gibi birçok zarar meydana getirdi (Harvey, 2007, s. 23). İdeolojinin hâkim olduğu yaklaşık 40 yıllık süreçte, birçok insan için, demokrasiyi geri kazanmada gerekli olan bireysel ve sosyal bir kurum kavramını hayal etmek ya da ekonomik, kültürel ve politik koşulları düzenleyebilmek zorlaşmıştır (Giroux, 2005, s. 12). Piyasa güdümü, topluluk duygusunu aşındırmıştır.

Bireyler ise hem refahlarını hem de toplumun gelişimini ilerletmek için aktif olarak hareket etmekten sorumlu tutuldular. Piyasaya erişebilen ve bu piyasalarda etkili görevler üstlenen bireyler, riskleri kabul etmeli ve değişikliklere hızlı uyum göstermelidirler. “Serbestçe” yaptıkları seçimlerin ve kararların sonuçlarından tek başına sorumlu olmaları beklenir (Thorsen, 2009, s. 16). Eğitim ve dolayısıyla beşeri

sermaye oluşturmak için devlete güvenmek yerine kendi refah ve risk yönetimlerini üstlenmeliydiler (Leitner vd., 2007, s. 4).

Burada en çok vurgulanan kavramlardan biri “bireysel sorumluluk”tur. Toplumdaki en yoksul insanlara sağlık, eğitim ve sosyal güvenlik eksikliklerine kendilerinin çözüm bulmaları için baskı yapılmıştır. Başarısız olurlarsa bu onların tembel olduğunun göstergesidir (Martinez ve Garcia, 1998, s. 2). Bu süreçte bireylerin kendilerini vatandaşlık üzerinden değil de tüketici kimlikleri ile tanımlamaya başlamaları şaşırtıcı değildir.

Materyalizm, toplumun ahlaki yönünü bastırmaktadır (Stiglitz, 2010). Neoliberalizm bireysel rekabeti meşrulaştırır, idealize eder buna karşın kolektif yapıları sorgular (Amable, 2011, s. 7). Gerçekte, kolektivizm odaklı herhangi bir girişime karşı politik bir kurumsal dönüşüm projesidir. Piyasaların alternatifinin olmadığı fikri toplumlara dayatılmıştır.

1990'lara gelindiğinde, serbest piyasaların herkese refah getirmediği, var olan eşitsizlikleri arttırdığı ve sık sık krizlere neden olduğu daha fazla dile getirilmeye başlandı. Ekonomik ve sosyal sorunlardaki artışlar ve yaşanan krizler ideolojinin daha çok sorgulanmasına ve eleştirilmesine neden olmaktadır. Bu yıllarda, birbirleriyle ilgisiz gibi görünen, ancak aslında neoliberal uygulamalara meydan okuyan toplumsal hareketlerin farklı coğrafyalarda ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Sao Paulo Forumu (1990), Zapatista hareketi (1994), Seattle olayları (1999) ve Dünya Sosyal Forumu'nun kurulması (2001) bu toplumsal hareketlere örnek olarak verilebilir.

Dünya'da ve Türkiye'de pek çok örneği olan bu hareketler neoliberalizmin asla sarsılamayacağı inancını yok etmesi bakımından çok önemlidir (Saad-Filho ve Johnston, 2007). Dayanışma temelli başka bir dünyanın mümkün olduğu düşüncesinin toplumlarda yer bulmasını sağlarlarken, SDE kapsamında yeni örgütlenmeleri de teşvik edici bir rol oynamışlardır. SDE'nin Latin Amerika'daki gelişimi buradaki neoliberalizm karşıtı hareketlerden bağımsız düşünülemez.

Dünyada 2000'li yıllardan bu yana hızla büyüyen SDE için 2008 krizi bir dönüm noktasıdır. Krizde, piyasanın başarısızlıklarına karşın görece piyasa mantığının dışındaki SDE kurumlarının istikrarı görünür hale gelmiştir. Kâr odaklı finansal kuruluşların başarısızlıklarına karşın, kooperatif bankaları ve kredi birlikleri önemli

kayıplarla karşılaşmadan krizi atlattımlardır (Birchall, 2013). Reel sektördeki kooperatifler için de benzer bir başarı söz konusudur. Birleşmiş Milletler'in 2012 yılını Uluslararası Kooperatifler Yılı olarak ilan etmesi, bu bağlamda, bir rastlantı değildir. Birleşmiş Milletler kooperatifçiliğın; yoksulluğun azaltılmasına, istihdam yaratılmasına ve sosyal bütünleşmenin sağlanmasına yaptıkları katkılara ve gelecek için taşıdığı potansiyele dikkat çekmektedir. Uluslararası Kooperatifler Yılı'nın ana teması bu doğrultuda "Kooperatif İşletmeler Daha İyi Bir Dünya Kurar" olarak belirlenmiştir.

1.6. Kooperatiflerin SDE İçindeki Yeri

Kooperatifler sosyal ekonomi ve dayanışma ekonomisi ile ilgili tanımlarda belirtildiği gibi (Bölüm 1.1 ve 1.2) hem sosyal ekonomi hem de dayanışma ekonomisi kapsamında yer alırlar. Ekonomik büyüklükleri, benimsedikleri değerler sistemi ve ilkeleri ile SDE'nin belkemiğini oluştururlar.

Piyasa koşullarında işletme kurmak için iki tür yatırım yapılmaktadır. Bunlar, emeğe bağlı yatırımlar ve sermayeye bağlı yatırımlardır. Sermayeye bağlı yatırımlarda tamamen kâr amacı güdüsüyle hareket edilmektedir. Emek odaklı yatırımlarda ise çalışan birey hem işletmenin sahibi hem de yöneticisidir. Kooperatifler emeği karşılığında gelir elde etmek isteyen bireylerin ortaklaşa kurduğu işletmelerdir. Kooperatifçilikte sermaye, amaç değil bir araç olarak görülür. Elde edilen gelir fazlası yatırılan sermayeden bağımsız olarak, kooperatifle yaptıkları işlemler oranında ortaklara dağıtılır. Yasal olarak şirket statüsünde olmakla birlikte sermaye ve kârın amaç olmaması bakımından kapitalist işletmelerden ayrılırlar (Çıkın, 2016).

Kooperatifler geniş değerler ve ilkeler kümesi içinde çalışmaktadırlar. Modern sosyal ekonomi kavramının şekillenmesinde kooperatifçilik ilke ve değerlerinin payı büyüktür. ICA'nın (1995) tanımına göre kooperatif;

"Ortak ekonomik, sosyal ve kültürel ihtiyaçlar ve istekleri müşterek sahip olunan ve demokratik olarak kontrol edilen bir işletme yoluyla karşılamak üzere gönüllü olarak bir araya gelen insanların oluşturduğu özerk bir teşkilattır."

Kooperatifler öz yardım, öz sorumluluk, demokrasi, eşitlik, adalet ve dayanışma değerlerine dayanır. Bu değerler ve aşağıda sıralanan ilkeler kooperatifçiliğin özünü oluşturur.

Kooperatifçilik İlkeleri:

1. Gönüllü ve herkese açık üyelik
2. Üyeler tarafından gerçekleştirilen demokratik kontrol
3. Üyelerin ekonomik katılımı
4. Özerklik ve bağımsızlık
5. Eğitim, öğretim ve bilgilendirme
6. Kooperatifler arasında işbirliği
7. Topluma karşı sorumlu olma

Kooperatiflerde bireylerin tercihlerinin, inançlarının ve başkalarına karşı tutumlarının, içinde bulunulan ekonomik, politik ve sosyal çevre ile değiştiği kabul edilir. Dolayısıyla, karar verme sürecine katılım, motivasyon, yeniliğin teşviki süreklilik kazandırılarak, bireysel ve kurumsal çıkarlar daha uyumlu hale getirilir. Böylelikle şirketlerde görülen asil-vekil problemi daha az yaşanır; Stiglitz'in de (2018) belirttiği gibi, bireysel ve kurumsal çıkarlar kooperatiflerde daha uyumludur.

Bunların ötesinde kooperatifler, kendilerini şirketlerden farklılaştıran özellikleri ile günümüz neoliberal kapitalist sisteminin alternatifini temsil etmektedirler. Özel sektör işletmeleri temel iş ve üretim birimleri olarak görülmesine rağmen, kooperatifler karşılıklılık ve dayanışma temelli bir mülkiyet ve yönetim yapısı sağlayacak şekilde konumlanmıştır. Özel mülkiyet yerine kooperatif mülkiyet, üretimde kapitalist sınıf süreçlerinin geçerli olmaması, örgütlenmede hiyerarşi düzeyinin daha düşük olması (Adaman ve Akbulut, 2016, s. 8) olarak sıralanabilecek bu özellikler kooperatiflerin şirketlere göre güçlü yönünü oluşturmaktadır. Pérotin'in bulguları (2015), işçi kooperatiflerinin kâr amaçlı firmalara göre daha verimli ve krizlere karşı daha dayanıklı olduklarını dolayısıyla varlıklarını daha uzun süre sürdürdüklerini ortaya koymaktadır.

İstihdamdan, fiyat dengesizliklerinin önlenmesine, kaynakların geliştirilip ekonomiye kazandırılmasına, sosyal sermayenin arttırılmasına kadar etkileri nedeniyle kooperatifler makro açıdan da önemlidir. Stiglitz (2018), kooperatiflere katılanların genel refah düzeyinin arttığını ancak olumlu etkilerin bununla sınırlı kalmadığını; kooperatiflerin faaliyetlerinin önemli yayılma etkisine (dışsallık) sahip olduğunu belirtmektedir. Bu noktadan hareketle daha dengeli bir ekonomiye ve topluma sahip olmak için kooperatiflerin teşvik edilmesi gerektiğini savunmaktadır.

Kooperatiflere "köktenci" bir bakış açısıyla yaklaşmak doğru olmayabilir. Günümüzde Uluslararası Kooperatifler Birliği ICA'ya bağlı olmayan bazı kooperatif hareketlerinin yanı sıra, net olarak bir kooperatif statüsüne veya etiketine sahip olmayan, ancak kuralları olan çeşitli girişimlerden oluşan kooperatif benzeri yapılar da söz konusudur. Bu yapılar, üretici sendikaları ve birliklerini, köylü gruplarını, zanaatkarlar ve kredi birliklerini içermektedir. Bununla birlikte, sanayileşmiş ülkelerde, kooperatifçilik işlevi veya sosyal işlevi olan, ancak kooperatif olmayan işletmeler vardır. Bunlar da ana bileşenin bir parçası olarak kooperatif hareketine dâhil edilebilir (Defourny ve Develtere, 1999, s. 12). Ancak bu yapıların zaten sorunlu bir alan olan kooperatif istatistiklerine yansımadağı, yansımalarının olanaksız olduğu unutulmamalıdır.

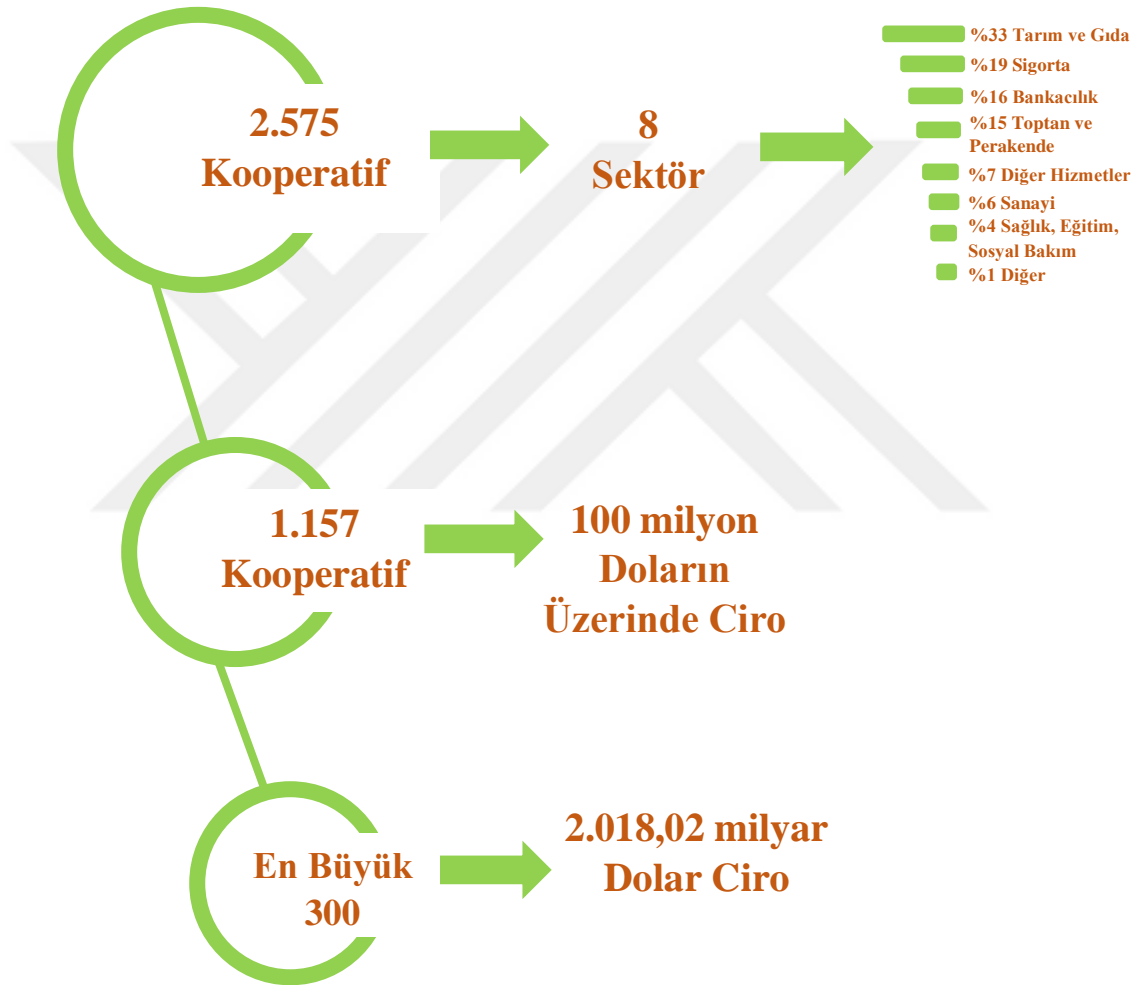
1.6.1. Dünya'da Kooperatifçilik

Çıkın (2016), dünya kooperatifçilik tarihini üç dönem altında ele almıştır. 1844-1895 yılları arasındaki ilk dönemde işçi hareketi kapsamında işçi ve tüketim kooperatifleri, kırsal alanda da tarım ve tarım kredi kooperatifleri ortaya çıkmıştır. İkinci dönemde (1895-1973) farklı sektörlerde, depolama, işleme ve pazarlama alanında gelişmeler yaşanmıştır. Üçüncü dönem ise 1973 sonrasıdır. Petrol krizi sonrasında finans kapitalizmi döneminde, kooperatifler artık köklü bir kurumsal gerçeklik haline gelmiştir.

ICA'nın (2019) verilerine göre, dünyada 3 milyon kooperatif bulunmaktadır ve bu kooperatiflerin ortak sayısı 1 milyarın üzerindedir. Bu nedenle ICA, temsil ettiği kişi sayısına göre dünyanın en büyük sivil toplum kuruluşlarından biridir. Dünyanın en büyük 300 kooperatifinin yıllık cirolarının toplamı 2 trilyon Dolar civarındadır.

Şekil 1.3 Dünya Kooperatif İzleme Raporu (2018) kapsamındaki veriyi özetlemektedir. Rapor, istatistiklerini ICA ile paylaşan 2.575 adet kooperatiftan toplanan bilgileri özetlemektedir. Bu kooperatifler tarım ve gıda, sigorta, bankacılık, toptan ve perakende ticaret, sanayi, sağlık, eğitim, sosyal bakım ve diğer sektörlerde faaliyet göstermektedirler.

Şekil 1.3: Dünya Kooperatif İzleme Raporu: 2016 Verileri

Kaynak: World Cooperative Monitor, 2018.

Tablo 1.2 ve Tablo 1.3 sırasıyla ciroya ve ciro/kişi başı GSYH oranına göre dünyanın en büyük 10 kooperatifini listelemektedir. Ciro bazında yapılan sıralamada, finans (bankacılık, sigorta) alanından yedi kooperatif sıralamaya girmiştir. Crédit Agricole örneğinde olduğu gibi bu kooperatifler kendi ülkelerinde sektörlerinin önde gelen

kuruluşlarıdır. Kooperatiflerin ülke ekonomisine oranla büyüklüklerine odaklanan Tablo 1.3'te, Hindistan'dan iki tarım ve gıda kooperatifi yer almaktadır. Dördüncü sıradaki Gujarat süt kooperatifi aynı zamanda dünyanın en büyük süt ürünleri kooperatifidir. Amul markasıyla tanınan kooperatif, Hindistan'da 3,6 milyon üretici ortağı ile günde 23 milyon litre süt toplamaktadır.

Tablo 1.2. İlk 10 Kooperatif (Ciroya Göre)

Sıra	Kurum	Ülke	Sektör	2016 Ciro (Milyar Dolar)
1	Groupe Cr�dit Agricole	Fransa	Bankacılık ve Finansal Hizmetler	90,16
2	Groupe BPCE	Fransa	Bankacılık ve Finansal Hizmetler	67,78
3	BVR	Almanya	Bankacılık ve Finansal Hizmetler	55,36
4	Zenkyoren	Japonya	Sigorta	54,62
5	REWE Group	Almanya	Toptan ve Perakende Ticaret	54,57
6	Nippon Life	Japonya	Sigorta	48,17
7	ACDLEC – E. Leclerc	Fransa	Toptan ve Perakende Ticaret	48,10
8	Groupe Cr�dit Mutuel	Fransa	Bankacılık ve Finansal Hizmetler	46,35
9	Zen-Noh	Japonya	Tarım ve Gıda End�strileri	44,06
10	State Farm	ABD	Sigorta	40,80

Kaynak: World Cooperative Monitor, 2018.

Tablo 1.3. İlk 10 Kooperatif (Ciro/Kişi Başı GSYH Oranına Göre)

Sıra	Kurum	Ülke	Sektör	Ciro/Kişi Başı GSYH (2016)
1	IFFCO	Hindistan	Tarım ve Gıda Endüstrileri	2.572.145,62
2	Groupe Crédit Agricole	Fransa	Bankacılık ve Finansal Hizmetler	2.445.342,73
3	Groupe BPCE	Fransa	Bankacılık ve Finansal Hizmetler	1.838.443,93
4	Gujarat Cooperative Milk Marketing Federation Limited	Hindistan	Tarım ve Gıda Endüstrileri	1.796.474,31
5	Zenkyoren	Japonya	Sigorta	1.401.490,80
6	Nonghyup	Kore	Tarım ve Gıda Endüstrileri	1.320.316,68
7	BVR	Almanya	Bankacılık ve Finansal Hizmetler	1.310.730,46
8	ACDLEC – E. Leclerc	Fransa	Toptan ve Perakende Ticaret	1.304.487,09
9	REWE Group	Almanya	Toptan ve Perakende Ticaret	1.292.064,17
10	Groupe Crédit Mutuel	Fransa	Bankacılık ve Finansal Hizmetler	1.257.220,45

Kaynak: World Cooperative Monitor, 2018.

Kooperatifler küresel ölçekte 280 milyon kişiyi istihdam etmektedir. Bir başka ifadeyle, dünya istihdamında kooperatiflerin payı %10'dur (ICA, 2019). Tablo 1.4'teki verilere göre coğrafi olarak, yaratılan istihdamda en fazla pay Asya kooperatiflerine özellikle Çin ve Hindistan kooperatiflerine aittir. Üretici üyeler, Asya ve Afrika'da kooperatif istihdamında baskındır (CICOPA, 2017).

Tablo 1.4. Kıta Dağılımına Göre Kooperatif İstihdamı

Kıtalar (Ülke Sayısı)	Kooperatif Sayısı	İşçi Sayısı (A)	İşçi Ortak Sayısı (B)	Üretici Üye Sayısı (C)	Toplam İstihdam (A+B+C)
Avrupa (37)	221.960	4.710.595	1.554.687	9.157.350	15.422.632
Afrika (35)	375.375	1.939.386	37.836	20.410.298	22.387.970
Asya (33)	2.156.219	7.426.760	8.573.775	219.247.186	235.247.721
Amerika (39)	181.378	1.896.257	982.285	3.237.493	6.116.035
Okyanusya (12)	2.391	75.438	0	147.071	222.509
Toplam (156)	2.937.323	16.048.886	11.148.583	252.199.398	279.396.867

Kaynak: CICOPA, 2017.

ILO, kayıt dışı çalışanların kooperatifler altında örgütlenmesi yoluyla kayıt dışı istihdamın kayıt içine alınmasında önemli bir yol kat edilebileceğini savunmaktadır. Gerçekten bu konudaki ilerleme, kooperatif istihdamını dolayısıyla istihdamı ciddi miktarda arttırabilir (CICOPA, 2017).

Dünyadaki kooperatif hareketinin tam bir resmini elde etmek mümkün olmasa bile bazı iyi örnekler üzerinden kooperatifçilik modelinin başarısı hakkında fikir edinilebilir. Bu örneklerden herhalde en bilineni İspanya'nın Bask bölgesindeki Mondragon kooperatifidir. 2018 yılı itibarıyla Mondragon, finans, sanayi, dağıtım ve eğitim alanında faaliyet gösteren ve 15'i araştırma geliştirme merkezi olmak üzere 266 merkezden oluşan ve toplam 80.818 kişiye istihdam yaratan bir işçi kooperatif şirketidir (Mondragon, 2019). 12 milyar Euro'yu aşan toplam geliri ile İspanya'nın onuncu büyük şirketler grubudur.

Kırsal kalkınmada tarım kooperatiflerinin önemli bir katkısı vardır. Avrupa, Japonya ve ABD tarımında bugün hala tarım kooperatiflerinin payı göz ardı edilemeyecek düzeydedir. AB'de 13 milyon çiftçinin 6,2 milyonu 22.000 tarım kooperatifi altında örgütlüdür (EC, 2012) ve tarım kooperatiflerinin pazar payları oldukça yüksektir. Tarım ürünleri ihracatında ABD'den sonra dünya ikincisi olan Hollanda'da bu oran %83 iken, Finlandiya'da %79, İtalya'da %55 ve Fransa'da %50'dir (EC, 2019).

ABD tarım kooperatifleri, 1970'lerde ülkedeki organik ve doğal gıda hareketine öncülük etmiştir. Tarım sektöründeki kooperatiflerin de önemli ve iyi belgelenmiş bir inovasyon geçmişi vardır. Ürün yenilikleri tarım-gıda sistemini etkilemişlerdir. Ocean Spray, Land O'Lakes, Limagrain inovasyonu teşvik eden tarımsal kooperatiflere örnek gösterilebilir. Bu kooperatiflerin kalite ve girdi yeniliklerini getirdiği bir pazarda, kooperatifi olmayan bir piyasaya kıyasla inovasyon aktivitesi ve refah artırılabilir (Smith, 2013, s. 9).

Fransa, özellikle tarım kooperatifleriyle de büyük başarılar imza atmıştır. Fransız tarım kooperatifleri yeryüzündeki ikinci en büyük kredi ve bankacılık sistemini oluşturmuşlardır. Bankacılık sisteminin yanı sıra eğitime de önem veren Fransa, son yıllarda yaklaşık 4,5 milyon öğrencinin öğrenim gördüğü 50.353 okul kooperatifleriyle Fransız ve dünya eğitimi için seçkin bir örnek olmuştur (Çıkın, 2016).

İyi örneklerin sayısı artırılabilir. Ancak kooperatifler genellikle ekonomik kriz zamanlarında dayanıklı olmaları, istihdamı korumaları ile gündeme gelirler. Örneğin, 1970'lerin sonlarında ve 1980'lerin başında, istihdamda büyümenin yavaşladığı bir dönemde, kooperatiflerde bir bütün olarak ekonomiden çok daha hızlı bir istihdam artışı yaşandığı görülmüştür.

1976-1981'de Fransa, İtalya, İspanya, İngiltere'deki kooperatiflerde yaratılan istihdam, piyasadaki istihdam artışından çok daha büyüktü. Fransa'da şirketlerde istihdam %1,4 artarken kooperatiflerde istihdam %12,1 artmıştır. Bu rakamlar sırasıyla İtalya'da %3,8 ve %86,2, İspanya'da %-8,1 ve %31, İngiltere'de %-2 ve %133 olmuştur (Smith, 2013, s. 4).

2008 krizi sonrasında da benzer eğilimler kooperatiflerin dayanıklılığını kanıtlamaktadır. Fransa'da 2005'ten itibaren kooperatif sektöründeki istihdam, piyasaya göre, %8 daha fazlaydı. 2008'den 2010'a kadar yaşanan kriz etkileri kooperatiflerdeki istihdamı etkiledi. Ancak piyasayla karşılaştırıldığında %0,7'lik istihdam düşüşü yaşandı ki bu, piyasadaki düşüşten (%1,3) daha azdı. İtalya'da 2007'den 2011'e kadar piyasadaki istihdam bir bütün olarak durgunlaştı. Özellikle sanayi ve tarımdaki istihdam düşüşleri çarpıcıydı. Bununla birlikte, kooperatif sektöründeki istihdam 2007 ve 2011 yılları arasında %8 büyüdü. Almanya da kooperatif sektöründe hızlı bir şekilde istihdam artışı yaşamıştır. Örneğin 2003

yılından bu yana, işçi kooperatifleri istihdamı %26'ya ulaşmıştır. 2008-2010 kriz döneminde ise istihdam kooperatifçilik sektöründe %4,9 artırılmıştır. Almanya'da işçi kooperatiflerindeki istihdam artışı bu dönemlerde sektördeki büyüme hızını geçmiştir (Smith, 2013 s. 4-5).

1.6.2. Türkiye’de Kooperatifçilik

Anadolu’da örgütlü işbirliği ve karşılıklılığın temellerini on üçüncü yüzyıla dayandırmak mümkündür. O dönemde kurulan Ahi Birlikleri içinde, karşılıklı yardım, dayanışma, herkes için eşit kazanç, hilesiz mal üretimi, âdil fiyat politikası, üyelerin eğitimi gibi ilkelerin büyük bir önemle uygulandığı bilinmektedir. Bu ilkeler günümüzde modern kooperatifçiliğin benimsediği ilkelerdir (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008, s. 138).

Türkiye’de kooperatifçiliğin, 1863 yılında Mithat Paşa’nın öncülüğünde, bir memleket sandığı kurulması ile başladığı kabul edilir. Çiftçilerin kredi alanında karşılaştıkları güçlükleri önlemek için kurulan memleket sandıkları, karşılıklı yardım esasına dayalıydı (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008, s. 140). Cumhuriyet öncesi dönemde kooperatifçilik, halkın kendi kendine örgütlenmesinden ziyade bazı devlet adamlarının öncülüğünde gerçekleşmiştir. Tabandan gelen bir faaliyet olmadığı için etkileri sınırlı kalmıştır.

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra, kooperatiflere yönelik hukuki düzenlemeler yapılmıştır. 1924 yılında “İtibari, Zirai Birlikler Kanunu” çıkarılmıştır. Kanunun amacı tarım kredi ve tarım satış kooperatiflerinin gereksinimlerinin tek bir yerden karşılanmasıdır. 1925 yılında, Mustafa Kemal Atatürk tüketim kooperatifçiliğine olan özel ilgisi nedeniyle Ankara Memurlar Kooperatifine ortak olmuştur. Böylelikle tüketim kooperatifçiliği ile ilgili yasal düzenlemelerin yapılmasına katkı sağlamıştır. 1926 yılında kabul edilen Ticaret Kanunu, kooperatifleri bir şirket türü olarak kabul etmiştir (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008, s. 142). 1938-1960 dönemi, kooperatifçiliğin durgunluk yıllarıdır. 1960 sonrasında en önemli gelişmelerinden birisi kooperatifçiliğin Anayasa’da yer almasıdır.

Kooperatiflerin kendine özgü bir kanuna ihtiyaç duymaları ve devletin bu işletmelere verdiği önemin bir sonucu olarak 1969 yılında “Kooperatifler Kanunu” hayata

geçirilmiştir. Kooperatifler Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle; tüketim kooperatifleri, kredi ve kefalet kooperatifleri, tarımsal amaçlı kooperatifler ve konut kooperatifleri sayısal olarak artış göstermiştir. Ayrıca, kooperatiflerin üst örgütlenmesi yasallaştırılmış ve yeni kooperatif türleri olarak üretim kooperatifleri, temin tevzi kooperatifleri ile ulaştırma sektöründe faaliyet gösteren kooperatifler kurulmuştur. Yine bu dönemde devletin de desteğiyle tarım satış kooperatif ve birlikleri, tarım kredi kooperatifleri ve pancar ekicileri kooperatifleri yatırımlar yaparak sanayi tesisleri kurmuş ve faaliyetlerin çeşitlenmesi nedeniyle kooperatiflere bağlı ticari ortaklıklar ortaya çıkmıştır (Ticaret Bakanlığı, 2017).

Cumhuriyetin kuruluşundan sonra tüketim kooperatifleri, ücretli çalışanların yoğun olduğu kamu kuruluşları, fabrika, banka vb. kurumların bünyesinde o kuruluşun personeline hizmet veren kooperatifler şeklinde kurulmuşlardır. Amaç temel ihtiyaçların sorunsuz karşılanabilmesini sağlamak ve kalıcı işgücü oluşturmaktır. Örneğin İsviçre Kooperatif Birliği (MİGROS) ile İstanbul Belediyesi 1954 yılında ortaklık kurup halka gıda ve ihtiyaç maddesi pazarlamaya başlamıştır (Çobanoğlu, 2019).

1960'lar Türkiye kooperatifçilik hareketinin gelişimi açısından önemlidir. Bu yıllarda, işçi hareketine paralel olarak gelişen sosyalist hareket, özellikle 70'lerden itibaren, kooperatifçiliğe katkıda bulunmuştur. Demokratik bir köylü örgütlenmesi olarak Türkiye Köy Kalkınma ve Diğer Tarımsal Amaçlı Kooperatif Birlikleri Merkez Birliği (Köy-Koop) ve demokratik bir halk örgütlenmesi olarak Halk Tüketim Kooperatifleri (Halk-Koop) kurulmuştur. Köy-Koop hareketinin en çarpıcı faaliyeti Romanya'dan 12.500 traktör ithal ederek bu traktörleri piyasa fiyatının yarısına yakın bir fiyatla çiftçiye ulaştırması olmuştur. Köy-Koop bünyesinde, 54 ilde birlikler kanalıyla yaklaşık 800 halk pazarı açılmıştır. Ülke düzeyine dağılmış olan halk pazarları gelişmeye başlamışsa da halk pazarlarına temel tüketim malları temininde zorluk yaşanmıştır (Durukanoğlu, 2019).

Köy-Koop'la aynı dönemde işçi hareketinde de kooperatifçilik uygulanmaya başlanmıştır. 1975 yılında Türk-İş Kooperatifçilik fonu oluşturularak 1980 yılında Türk-İş kooperatifçilik bürosu kurulmuştur. Tüketim ve konut kooperatifçiliği ile sınırlı kalmasına rağmen bu çalışma, tüketim kooperatifleri merkez birliğinin

kurulmasına ön ayak olmuştur. 1990'ların başından itibaren bazı fabrikalarda işçi tüketim kooperatifleri kurulmaya başlanmıştır.

Türkiye'de çok sayıda tarım kooperatifi bulunmasına karşın, ciroya göre yapılan dünya kooperatifleri sıralamasına Türkiye'den hiçbir kooperatif girememiştir. Ciro/Kişi Başı GSYH sıralamasında, Trakya Yağlı Tohumlar Tarım ve Satış Kooperatifleri Birliği yaklaşık 29 milyar Dolar ile 267. sırada yer almış ve listeye giren tek kooperatifimiz olmuştur (World Cooperative Monitor, 2018).

Kooperatifçiliğin Türkiye'deki kronolojisine bakıldığında, konut kooperatiflerinden özellikle bahsetmek gerekir. Türkiye'de ilk uygulama on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru İstanbul'daki İngiliz azınlığın bazı üyeleri tarafından başlatılan konut kooperatifidir. Cumhuriyet döneminde ise Ankara'nın konut sorununun çözümü için kooperatifçiliğe başvurulmuştur. O dönemde ilk konut kooperatifi 1934 yılında Ankara'da kurulan Bahçelievler Yapı Kooperatifi'dir. Bu kooperatif farklı kademedeki memurlar tarafından kurulmuştur ve sonrasında kurulan konut kooperatiflerinin çalışma ilkelerini oldukça etkilemiştir. 1950'li yıllardan sonra devletin verdiği desteklerle konut kooperatiflerinin sayısı bir hayli artmıştır. Konut kooperatiflerinin sayısındaki ilk yükseliş ise 1981 yılında 2487 sayılı Toplu Konut Kanunu ile kurulan konut kuruluşlarına fon kaynaklı kredi verilmesiyle olmuştur (Bilgin ve Tanıyıcı, 2008, s. 146). Konut kooperatifçiliği, çeşitli nedenlerle uzun yıllar bitirilemeyen konutlar nedeniyle tüm kooperatifçilik sektörü üzerinde olumsuz bir algının oluşmasına yol açmıştır.

Uzun yıllar ILO Kooperatifler bürosunda çalışan Hüseyin Polat (2019) Türkiye'de kooperatifçilik sektörünün durumunu şöyle özetlemektedir:

“Bana göre Türkiye'deki kooperatifler, aynen ekonomisi gibi ‘gelişmekte olan’ kategorisinde yer alıyorlar... Zira kimi kooperatiflere devletin ‘aşırı’ müdahalesi gözlenirken, kimi kooperatifler de görmezden geliniyor.”

Polat'a göre; tarımsal kooperatif üst kuruluşlarının ekonomide daha büyük rol üstlenme konusundaki çabaları bir ilerlemeye işaret etmektedir. Ancak, örneğin yasal düzenleme konusunda, geçmişe göre bir gerileme söz konusudur. Bundan başka bir kooperatifler bankasının olmayışı kooperatiflerin finansman sorunlarının çözümsüz kalmasına neden olmaktadır. Mevzuat ve finansman dışında yeterli kooperatifçilik

eğitimi olmayışı da önemli bir eksikliktir. Ayrıca, Türkiye’de kooperatifler etkin çalışma ölçeğine ulaşamamıştır. Çok sayıda küçük kooperatif rekabet ortamında başarılı olamamaktadır. Üst örgütlerin (birlik ve merkez birlikleri) güçsüz durumda bulunmaları da ayrı bir sorundur.

Durukanoğlu (2019), Türkiye ekonomisinde kooperatiflerin yerinin dünya ortalamasının altında olmasının nedenlerinden birini geçmişte yaşanan siyasi karmaşalar olarak göstermektedir. Bu karmaşadan sonra devlet kooperatifçiliğinin yaygınlaşması ile kooperatif örgütlenmelerinde bürokrasi artmış ve biçimsel olarak varlığını sürdüren yapılar meydana gelmiştir. Yazara göre, günümüzde bu kalıplaşmış eski yapı terk edilerek dayanışma temelli yeni kooperatif hareketinin ortaya çıktığı gözlemlenmektedir. Bu son tespit, dünyadaki eğilimler ile Türkiye deneyimi arasındaki benzerliğe işaret etmektedir.

On dokuzuncu yüzyılda endüstriyel kapitalizminin meydana getirdiği hasarlardan korunmak için kurulan kooperatifler özellikle yirminci yüzyılın son on yılında, geleneksel şirketlere daha yakın hale geldiler. Dolayısıyla sosyal odaktan uzaklaşan bir zihniyeti benimsemeye başladılar. Pek çok SDE aktörü, kooperatif olmalarına rağmen İsviçre’deki en büyük iki perakendeciye (Coop ve Migros) SDE’nin dışında değerlendirmektedir (Gonin ve Gachet, 2014, ss. 7-8).

Bugün karmaşıklaşan ve çeşitlenen toplumsal sorunları çözmek üzere harekete geçen toplumsal ve çevresel duyarlılığı yüksek, dayanışma temelli yeni kooperatifler kurulmaktadır. Bu yeni kooperatifler kendilerini, geleneksel şirketlere yaklaşan kooperatiflerden ayırt etmek için yeni nesil kooperatif, sosyal kooperatif gibi tanımlamaları tercih etmektedirler.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ KOOPERATİFÇİLİK HAREKETİ

2.1. Yeni Kooperatifler: Geleneksel Kooperatiflerle Bir Karşılaştırma

Yeni kooperatiflerin ortaya çıkışı için kesin bir tarih vermek mümkün olmasa da 1990'lı yılların başından bu yana görünürlük kazandıkları söylenebilir. Yaşamın her alanının piyasaya terk edilmesine karşı toplumun tepkisi, taban hareketleri olarak ortaya çıkmakta ve bu hareketlerin bir kısmı kooperatifçiliğe yönelmektedir.

Monzón ve Chaves (2017), bu yeni oluşumları geleneksel aktörlerden ayıran özellikleri şu şekilde sıralamaktadır: a) ele almayı amaçladıkları toplumsal talepler, b) bu girişimlerin arkasındaki aktörler ve c) sosyal değişim için belirgin bir arzu. Ayrıca, yeni kooperatifler, piyasadaki elde ettikleri kaynaklara (mal ve hizmet satışları) ek olarak başka kaynakları kullanmaları dolayısıyla da farklılık gösterirler. Geleneksel kooperatifler kaynaklarını piyasadaki elde ederken; yeni kooperatifler piyasanın yanı sıra, piyasa dışı (hükümet sübvansiyonları ve bağışlar) ve parasal olmayan (gönüllüler) kaynaklara da başvururlar. Bu melez yapılanma, yeni kooperatifleri dayanışma ekonomisi yapılarına yaklaştırır.

Geleneksel kooperatiflerde gerçekleşenlerin aksine yeni kooperatifçilik, üyelerinin memnuniyetinin ötesine geçerek, daha geniş bir kitlenin ihtiyaçlarını karşılamayı amaçlar. Bu hareket, başka bir dünya için dönüştürücü potansiyeli içinde barındırmaktadır. Aşağıdan yukarıya hareket vurgusu yapan Vieta (2014), yeni kooperatifçilik hareketini beş özellik üzerinden tanımlamaktadır:

- Çalışan bireyler veya taban grupları tarafından neoliberal politikalara doğrudan bir tepki.
- Öncüleri tarafından, geleneksel kooperatiflerde var olan ideolojilerden ziyade sosyal, kültürel veya ekonomik ihtiyaçların önceliği.
- Toplumsal refahın adil bir şekilde sağlanması ve çevreyle daha etik yollardan ilişki kurma eğilimi.
- Genellikle güçlü yataylaştırılmış emek süreçleri uygulamaları ve karar alma yapılarına dâhil olma eğilimi. Kültürel ve cinsiyet eşitliğine dayalı işbölümü.

- Çevredeki topluluklarla, sermaye odaklı ekonomik modellerden daha güçlü bağlantılar kurmak (s. 799).

ABD özelinde yeni kooperatif kavramı tamamen farklı bir bağlamda kullanılmaktadır. ABD’de “yeni nesil” olarak adlandırılan kooperatifler, 1990’lı yıllarda birincil tarım ürünlerine katma değer katmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Geleneksel kooperatifler ile karşılaştırıldığında, katma değere ve dikey entegrasyona dayalı olarak piyasada rekabet gücü elde etmeye çalışırlar. Coltrain, Barton ve Boland (2000), çalışmalarında yeni nesil kooperatiflerin odak noktasının katma değerli mallar olduğunu vurgular. Yeni nesil kooperatiflerin, geleneksel kooperatiflerden farklılıkları dört grupta incelenebilir: pazarlama, kâr dağıtımları, yatırım yükümlülükleri ve oy kontrolü. ABD yeni nesil kooperatif modelinin en büyük avantajı, üyelerin kooperatiflere risk sermayesi sağlamasına yönelik teşvikleri geliştirmesidir (Chaddad ve Cook, 2004, s. 355).

Bu açıklamalardan anlaşılacağı üzere, ABD yeni nesil kooperatifleri, piyasa rekabet koşullarına uyum göstermenin bir yolu olarak ortaya çıkmıştır. Maliyetleri düşürmek, pazarlama avantajları elde etmek amacıyla, tarım kooperatifleri ölçeklerini büyütmüşlerdir. Burada bir alternatif oluşturmaktan çok geleneksel kooperatifçiliğin piyasaya uyum sağlama yönü baskındır.

ABD tarım kooperatiflerine ilişkin olarak kullanılan yeni kooperatifçilik bu çalışmanın kapsamı dışındadır. Çünkü geleneksel kooperatiflerden bir kopuş, gerçek bir farklılık söz konusu değildir. ABD örneği, tüm kooperatiflerin 20. yüzyıl boyunca piyasa koşullarına uyum sağlama stratejilerinden farksızdır. Örneğin Hollanda tarım ve gıda kooperatifleri 1990’lı yıllardan itibaren benzer stratejileri başarıyla uygulamışlardır (Bijman, 2016). Bu çalışmada, Monzón ve Chaves (2017) ile Vieta (2014)’nın belirtmiş olduğu özellikleri taşıyan kooperatifler, yeni kooperatif olarak değerlendirilmektedir.

Geleneksel kooperatifler daha çok piyasa başarısızlıklarına karşı bir alternatif olarak konumlanırken, yeni kooperatifler mevcut sistemi dönüştürme isteği taşırlar. Aslında, bugünkünden farklı bir dünya arayışı açık ya da örtük biçimde yeni kooperatifçilik anlayışında mevcuttur. Ortak hareket kapsamı ve çeşitliliği ile yeni kooperatifçilik, toplumsal değişim için çabalar (De Peuter ve Dyer-Witthof, 2010, s. 32). Kapitalizm

dönemi nasıl dört değere dayalı (rasyonellik, verimlilik, rekabet ve kâr) bir ekonomi ürettiyse, kapitalizm sonrası toplum “istediğimiz gelecek” arayışında olan bir ekonomiyi ifade eder: İşbirliği, topluluk bilinci ve kolektif eylem. (ICA, 2013).

Yirmi birinci yüzyıl ekonomisinde kooperatifler yaygın ideolojilerden çok yoğun pratiğe dayalıdır. Yeni kooperatifçilik hareketi, kolektif ekonomik uygulamaların ve sosyal değerlerin sayısız türünü benimsemektedir. Vieta (2010), yeni kooperatifçiliğin daha az sömürücü eğilimde olduğunu vurgular. Yeni kooperatifçiliği reform odaklı kooperatifçilik biçimlerinden ayıran, şimdiki ve gelecekteki yönelimidir. Buna, “şimdiki zamanda gelecek arayışı” denebilir. (Vieta, 2010, ss. 3-4). Yeni kooperatifçilik hareketi, şimdiki zamanda gelecek için hareket etmektir. Bununla birlikte, alternatif toplumsal işbirliğinin yollarını somutlaştırmak olarak tanımlanır (s. 4). Yeni kooperatif yapıları, pratikte sosyal adaleti sağlamada yeni bir ahlak ekonomisi yaratmaktadır.

Yeni kooperatifçiliğe kapitalizmden kurtulmak için kesin bir çözüm olarak bakmak doğru olmayabilir. Ancak teoride ve pratikte faydalıdır. Buna bağlı olarak bir seçimden ziyade bir süreç olarak görülmelidir. Aynı zamanda, insanların ekonomik ve sosyal ihtiyaçlarını güvenceye alma konusunda giderek tercih edilen bir model olarak gelişmektedir.

Alternatif bir süreç olarak, yeni kooperatifçiliğin açık uçlu, üretken vizyonu diğer mücadeleleri genişletme ve derinleştirmede olanaklar yaratma amacıyla farklı alanları geliştirebilmektedir. Böylece insanlar kendi ihtiyaçlarını toplu bir şekilde nasıl karşılayabildiklerinin farkına varmaktadır. Bu, önceden temellendirilmiş olan kooperatifçiliğin yeni bir biçimde, süreç olarak kendi kendini belirleyen bir sosyo ekonomik dünyayı haritalandırmayı mümkün kılar (Vieta, 2014, s. 802).

Yeni kooperatifçiliğin yükselişi ile birlikte, işçiler tarafından yönetilen kooperatiflere duyulan ilgi son yirmi yılda yeniden canlanmıştır (Vieta, 2014, s. 783). Yeni kooperatif yapısı, emek mücadelesinin geleneklerini aktivizm tarzında devam ettiren bir örnek sunmaktadır. İşçi kooperatifleri yanında yeni kooperatifçiliğin geliştiği bir diğer alan sosyal hizmetlerin üretilmesidir.

Geleneksel ve yeni ortaya çıkan sosyal gereksinimlerin karşılanması konusunda yeni kooperatifçilik kapsamına giren sosyal kooperatifler önemli bir rol üstlenmektedir.

Neoliberal politikalar ile sosyal devlet uygulamaları terk edilerek geleneksel sosyal hizmetlerin üretilmesi piyasaya bırakılmıştır. Ayrıca ekonomik ve demografik değişimler, bireylerin ve toplumların sosyal ihtiyaçlarında önemli değişikliklere sebep olmuştur. Örneğin ortalama yaşam beklentisi arttıkça yaşlılar için bakım ihtiyacı da artmaktadır. Bunun yanı sıra kadınların iş gücüne katılımındaki artışla birlikte çocuk bakımına olan ihtiyaçların arttığı gözlemlenmektedir (Borzaga vd., 2014, s. 3).

Sosyal kooperatifler, devletin ve piyasanın yanıt veremediği bu toplumsal ihtiyaçların karşılanmasını amaçlayan, açık bir kamu yararı gözetilen, devlet-dışı aktör olma niteliği taşıyan, çok-paydaşlı ortaklıklara imkân tanıyan, çalışan-emekçi ortaklarının temsiliyetini esas alan, ortaklarına kâr payı dağıtmayan veya bunu kısıtlayan kooperatif işletmelerdir (TÜSEV, 2018). İhmal edilmiş toplulukların ihtiyaçlarına odaklanan sosyal kooperatifler, bu ihtiyaçlara hizmet sağlarken yine ihmal edilmiş kesimlerin emeğini üretim fonksiyonuna katar. Bir başka deyişle dezavantajlıları istihdama dâhil ederler.

Her ne kadar tabandan gelen hareketler olsa da yeni kooperatiflerin hızla gelişmesinde hükümetlerin rolü önemlidir. Hükümetler, yeni nesil kooperatifleri yönlendirmese de projelerini destekleyerek yeni kurumsal gelişimin önündeki engelleri kaldırmaktadır. İşçi kooperatifleri ve sosyal kooperatiflere yönelik merkezi ve yerel hükümetlerin destekleri, hareketin ivme kazanmasını sağlamaktadır.

Yeni kooperatiflerin bir kısmı dezavantajlı bireylere yönelik hizmet üretimi ya da platform kooperatifçiliği gibi görece yeni alanlarda faaliyet göstermektedir. Bununla birlikte tarım ve perakende ticaret gibi geleneksel sektörlerde de yeni kooperatiflerin örneklerini görmek mümkündür.

Yeni tarım kooperatifleri farklı örgütlenme biçimleri, doğal kaynakları koruma çabaları, yerel üretimi koruyarak toplulukları destekleme (Manitoba, 1999) gibi amaçları odağına yerleştirirler. Dolayısıyla, ikinci SKH olan “açlığın sona erdirilmesi, gıda güvenliği ve daha iyi beslenme güvencesinin sağlanması; sürdürülebilir tarımın desteklenmesi” hedefine katkı sağlamaktadırlar. Tarımsal üretkenliği ve küçük ölçekli gıda üreticilerinin, özellikle de kadınların, yerli halkların gelirlerini artırma çabaları, toprağa güvenli ve eşit erişimi sağlama gibi etkileri söz konusudur. Aynı zamanda tarımda çocuk işçiliğinin ve zorla çalıştırmanın ortadan kaldırılmasını teşvik etmek

için hareket ederek SKH'nin sekizincisine de doğrudan katkı sağlarlar (Schwettmann, 2014).

Yeni tarım kooperatiflerinin bir kısmı, gıda egemenliği hareketi ile ilişkilidir. Gıda egemenliği kısaca, toplumların kendi gıda sistemlerine karar verme hakkı olarak tanımlanabilir (Kocagöz, 2019a). Gıda egemenliği hareketi, işbirliği ve dayanışma ağlarına dayalı olarak (Şık, 2018) "hakiki, sağlıklı, besleyici gıda üretiminin adil ve özgür koşullarda gerçekleşmesi ve bunun bir sistem olarak üretici ile tüketici arasındaki ilişkide de örgütlenmesi perspektifi" ne dayanır (Kocagöz, 2016). Aracısız dağıtım, kır-kent ilişkilerinde bütünlüklü bir dönüşümü hedefler. Endüstriyel tarımsal üretim yerine agroekolojiyi (ekolojik tarım) savunur.

Yeni tüketim kooperatiflerinin bir bölümü de yukarıda belirtilen gıda egemenliği hareketinin temel ilkelerini yaşama geçirmek için eyleme geçmektedir. Sağlıklı, kimyasalsız ürünlerin tüm gelir grupları için erişilebilir olmasını sağlamaya çalışmaktadırlar. Kooperatif olarak küçük üreticiler ve tarım kooperatifleri ile doğrudan ilişki kurarak aracısız dağıtım gerçekleştirirler. Bu yolla hem çiftçilere hem de tüketicilere güvene dayalı uzun vadeli ilişkiler kurma fırsatı sunarlar. Çiftçilere tüketici ziyaretleri düzenleyerek kentli tüketicilerin kırsal çiftçilerle tanışmasını sağlarlar (Moen, 2000, s. 74).

Yeni tüketim kooperatifleri değerleri ve ilkelerinden hareketle, tüketicileri sağlıklı ve besin değeri yüksek gıdaları satın almaları için teşvik ederler (Schwettmann, 2014, s. 7). Bu özellikleriyle yeni tüketim kooperatifleri SKH'nin ikinci hedefine katkıda bulunurlar. Başka bir özelliği kooperatifler, küçük ölçekli üreticilerin, çiftçilerin ve tüketicilerin birbirleriyle etkileşimde bulunmalarını sağlayan organizasyonel bir ara yüz sunarak kent-kır arasında sürdürülebilir köprü görevi görmektedir (Schwettmann, 2014, s. 11). Bu ise SKH'nin on ikinci (sürdürülebilir tüketim ve üretim kalıplarının güvence altına alınması) hedefi ile ilişkilidir.

Dezavantajlı bireylere yönelik oluşturulan yeni kooperatifler, İtalya'da geliştirilen sosyal kooperatif modeli altında önemli bir gelişme kaydetmiştir. İtalya'da 1991'de yürürlüğe giren sosyal kooperatifçilik mevzuatı, dezavantajlı grupların iş dünyasına entegre olabilmeleri için hizmetler sunan kooperatifleri teşvik etmektedir. Bu kapsamdaki kooperatifler söz konusu gruplar için hizmet üretirken aynı zamanda bu

grup kapsamındaki bireyleri istihdam ederler. Dezavantajlı gruplardan yaklaşık 45.000 işçi İtalya'daki sosyal kooperatiflerde çalışmaktadır. SKH'ye katkısı bağlamında, Hedef 8 (insana yakışır iş ve ekonomik büyüme) ve Hedef 10 (eşitsizliklerin azaltılması)'a doğrudan katkı sağlarlar.

Yeni kooperatifçilik hareketine en son eklenen platform kooperatifçiliği, kavram olarak ilk kez akademisyen ve aktivist olan Trebor Scholz tarafından 2014 yılında kullanılmıştır. Scholz, platform işletme şirketlerinde (UBER, Amazon AirBnb gibi) uygulanan esnek iş modelleri ve geçici çalışmanın insani olmayan koşullar yarattığını belirtmektedir. Teknolojinin sağladığı olanaklarla, tam zamanlı çalışma yerine serbest emekçi olarak geçici işlerde (gigs) çalışmak giderek yaygınlaşmaktadır. Platform ekonomisindeki rekabeti kapitalizmden daha kötü olarak nitelendiren Scholz (2017), farklı bir mülkiyet modeli ile adil çalışma koşulları sağlayan platform kooperatiflerinin bu sistemin alternatifi olabileceğini savunmaktadır. Scholz (2016) platform kooperatifçiliğini, teknolojideki ilerlemelerden ziyade bir zihniyet olarak görmektedir.

Scholz'a (2016) göre, platform kooperatifçiliği kavramı üç unsurdan oluşur:

- Teknolojiyi kucaklarken demokratik yapıya bağlı kalarak farklı bir mülkiyet modeli ile çalışmaya gayret eder. Bu anlamda platform kooperatifçiliğinin bir mülkiyet değişikliği ile ilgili olduğu söylenebilir.
- Platform kooperatifçiliği dağınık bir işgücünün olduğu ekonomide dayanışmanın eksikliğine vurgu yapar.
- Platform kooperatifçiliği inovasyon kavramı üzerinde önemle durmaktadır. Kâr elde etme arzusunu bir kenara bırakıp verimliliğin ön plana çıkarılmasına odaklanılır.

Platform kooperatifçiliği yalnızca çevrimiçi platformları kullanan kooperatifler anlamına gelmez. Diğer bir deyişle, hangi yasal biçim kullanılırsa kullanılsın, dijital hizmetlerin kolektif ve demokratik mülkiyetine yönelik bir harekettir (CICOPA, 2017). Platform kooperatifçiliğinin temel önermesi, platformlar için en fazla değeri yaratanların platformlara sahip olması ve kontrol etmesi gerektiğidir. Burada uzun bir geçmişi olan kooperatifçilik hareketi dijital ekonomiyle bir araya getirilmektedir (Bohman, 2017).

Scholz'a (2017) göre, platform kooperatifçiliği adil paylaşımı teşvik edebilir ve bunu yaparken piyasanın reddedilmesi zorunlu değildir. Platform kooperatifçiliği, insana yakışır işler sağlayarak (SKH 8) kapitalizmin aşındırıcı etkilerine yönelik bir çare olarak hizmet edebilir. Kooperatifler, platform kapitalizminin bütün yanlışlarına bir çözüm olmasa da bazı etik ilkeleri 21. yüzyıl işleyişine adapte etmeye yardımcı olabilirler. Dayanışmayı yeniden canlandırarak bu adaptasyon mümkündür. Birçok işçi, bireysellik, rekabet ve yırtıcı davranış vizyonlarını içselleştirmiş olsa da eğer insanlar kendilerini girişimcilerden ziyade işçi olarak görüyorlarsa, o zaman işçilerin yatay ilişkiler yoluyla birbirlerine yardım etme girişiminde bulunmaları için imkân vardır. Bunun çeşitli yolları olmakla birlikte bunlardan biri de kooperatifçiliktir.

Graham ve Wood'a (2016) göre, bu sistemle ilgili önemli bir nokta çalışma ağındaki birçok aracıyı ortadan kaldırmasıdır. Örneğin, bir belge çevirisine ihtiyaç duyan küçük bir işletme geleneksel işleyişte bu görevi yerel bir firmaya dış kaynak vererek gerçekleştirmek yerine bu görevi bir işçi ile çevrimiçi bir platformu birbirine bağlayarak gerçekleştirebilir.

2.2. Dünya'daki Yeni Kooperatif Hareketi

Bu bölümde dünyada yeni kooperatif hareketinin öncüsü ya da uygulamalarıyla bu alanda öne çıkan İtalya, İsveç, Yunanistan ve Latin Amerika'daki kooperatiflerin gelişimi ve mevcut durumları ele alınmaktadır. Farklı deneyimler ve farklı türdeki kooperatifleri birleştiren ortak noktalardan ilki taban hareketleri sonucunda ortaya çıkmış olmaları ve ikincisi dayanışma ekonomisi ilkelerine olan bağlılıklarıdır.

2.2.1. İtalya

Yeni kooperatifçilik hareketi kapsamında incelenen kooperatiflerin büyük bir kısmını sosyal kooperatifler oluşturur. Birbiri ardına gelen özelleştirme dalgasıyla kamu hizmetlerinin piyasalaştırılmasına ve tüm hizmetlerin ticari bir mala dönüştürülmesine karşı toplumun savunması ve tepkisi Avrupa'da sosyal kooperatiflerin doğuşuna yol açmıştır.

Sosyal kooperatifler dünyada daha çok İtalya'daki uygulamalar ile tanınırlık kazanmıştır. Sosyal kooperatifler bugün dezavantajlı kişilerin iş entegrasyonu, sosyal hizmetlerin savunmasız gruplara ulaştırılması, rehabilitasyonu ve benzeri konularda faaliyetlerde bulunmaktadır (Defourny ve Nyssens, 2013, s.12). Genellikle engelli, yaşlı ve çocuk bakımı hizmeti sağlarlar. Ancak eğitim alanında faaliyet gösteren sosyal kooperatiflere de rastlamak mümkündür.

İtalya'da üçüncü sektörün gelişmeye başladığı 1980'li yıllarda, kâr amacı gütmeyen kuruluşlar yeni ve çeşitlendirilmiş bir biçimde ortaya çıkmıştır. Bu, aşağıdan yukarıya başlayan ve devam eden bir süreçti. Bu dönemde esas olarak, sosyal hizmetler vermeye başlayan gönüllü dernekleri ön plandadır. Sosyal kooperatiflerin de çoğu başlangıçta dernek olarak örgütlenmiştir. Dolayısıyla sosyal kooperatifler temel olarak sosyal ve toplumsal hizmetleri yetersiz bulan gönüllü gruplar tarafından başlatılmış ve bu girişimlerin çoğu önceleri dernek olarak var olmuştur. Kamu tarafından ihmal edilen dayanışma olgusunu insanlara kazandırmaya yoğunlaşmışlardır. Üyelerine gönüllüleri de dâhil eden bir sistemi benimsemişlerdir. Zamanla faaliyetlerin önemi ve sürdürülebilirliği arttığı için kendilerini kooperatif yapılarına dönüştüren gönüllü kuruluşlarla birlikte çalışmışlardır (Borzaga ve Galera, 2016, s.33). Refah devletinin hiyerarşik örgütlenmesinin sürdürülemezliği belirginleştikçe yeni kamu-özel ortaklık biçimleri ortaya çıkmıştır. Üçüncü sektör organizasyonlarının büyümesi, özellikle yerel düzeyde, kamu kaynakları ile desteklenmiştir. Düşük rekabet ortamında artan miktarda kamu kaynağı elde edebilen organizasyonlar zamanla ekonomik performanslarını ve varlıklarını güçlendirmişlerdir.

1991 yılında 381 sayılı kanun onaylanıncaya kadar “sosyal amaçlı kooperatifler” veya “sosyal dayanışma kooperatifleri” adıyla kooperatifler kurulmuştur. Yasanın onaylanmasıyla “sosyal kooperatifler” resmi bir çerçeveye kavuşmuştur (Borzaga ve Fazzi, 2010, ss. 7-8).

İtalyan Sosyal Kooperatifler Yasası, sosyal kooperatifleri iki tür olarak birbirinden ayırır:

1. Sosyal, sağlık ve eğitim hizmetlerini sağlayan sosyal kooperatifler (A tipi sosyal kooperatifler)

2. Savunmasız kişileri iş yaşamına entegre eden sosyal kooperatifler (B tipi sosyal kooperatifler).

B tipi sosyal kooperatifte, çalışanların en az %30'u dezavantajlı işçi olmak zorundadır. Bu çalışanların dezavantajları belgelendirilmek zorundadır. Bununla birlikte, B tipi kooperatiflerin dezavantajlı işçileri tam maaş alırlar. Yasa, sosyal kooperatifleri, yerel toplulukları kapsayıcı ve farklı paydaş örgütlerin çıkarlarını temsil eden ve bunları teşvik eden yapılar olarak kabul etmektedir (Borzaga, vd., 2014).

Uluslararası boyutta ilk yasa olma özelliği taşıyan 381 sayılı Sosyal Kooperatifler Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden bu yana, sosyal kooperatifler yıllık ortalama %10-20 oranında büyümüştür. 2011 verilerine göre, 12.264 sosyal kooperatif; 30.534'ü dezavantajlı toplam 365.006 işçi istihdam etmektedir. Bu sosyal kooperatifler tüm refah hizmetlerinin yaklaşık %50'sini karşılamaktadır. Bunun yanı sıra, sosyal kooperatifler 2011'de yaklaşık 42.000 gönüllü istihdam etmiştir. Sosyal kooperatifler finansal kriz yıllarında büyümeye devam etmiştir. 2013 sonunda 13.000'e ulaşan sayılarıyla 10 milyar Euro ciro elde etmişlerdir (Borzaga ve Galera, 2016, s. 34). Daha yeni verilere göre, İtalya'daki sosyal kooperatiflerin sayısı 11.000'dir. Bu kooperatiflerin %65'i eğitim, sağlık ve sosyal hizmet sağlayıcısı olan A tipi kooperatiflerdir. %35'i ise dezavantajlı işçi çalıştırma zorunluluğu olan B tipi kooperatiflerdir. Bu kooperatifler 330.000 işçi (bunlardan 35.000'i dezavantajlı çalışanlardır) ile 7 milyon kişiye hizmet sunmaktadır. Sosyal kooperatiflerde engelli bireylerin istihdamı ekonominin geri kalanına göre 25 kat daha fazladır. Sosyal kooperatiflerin yıllık cirosu 9 milyar Euro'dan fazladır (Guerini, 2018).

İtalya'da son 25 yılda oldukça gelişme gösteren sosyal kooperatifler, zamanla büyük bir güven olgusu sağladıkları için, temel sosyal hizmetlerin sağlanmasında büyük ölçüde öne çıkmışlardır. Ekonomik kriz dönemlerinde ve kamu refahı harcamalarının yeniden yapılandırılmasında oldukça dirençli oldukları da kanıtlanmıştır. Bütün olarak kendi içsel özelliklerine bağlı bir teşvik sistemi oluşturan sosyal kooperatifler, daha etkili koşullar altında toplumsal hizmetlerinin sunumuna ve sosyal sermaye yaratımına katkıda bulunurlar. Sosyal kooperatifler, daha çok paydaşın katılımı sayesinde, sosyal hizmetlere olan talebi karşılamak için elverişli yenilikçi bir sürdürülebilir oluşum örneği sergilemektedir. Kamu yönetimi tarafından dikte edilen görevleri yerine

getirmek yerine, kendi faaliyet alanlarını yaratmaya çalışarak hangi hizmetlerin başlatılacağına ve nasıl şekillendirileceğine karar vermek için daha fazla özerklik elde eden yapılardır (Thomas, 2004, s. 244).

Bununla birlikte, sosyal kooperatifler şu anda sivil toplumla çok da sıkı olmayan bir ilişki içinde profesyonel hizmetleri karşılama riski konusunda eleştiriye maruz kalmaktadırlar (Borzaga ve Fazzi, 2014, s. 240). Ancak hızlıca ölçeklendirilebilirse refah sağlama ve istihdam yaratma konusunda yine de önemli bir etkiye sahip oldukları düşünülmektedir (Pansera ve Rizzi, 2018, s. 4).

İtalya’da sosyal kooperatiflerin yanı sıra tarım kooperatifleri de geleneksel yapıdan bir adım öteye geçmiştir. 1970’lerin sonunda, sosyal hareket dalgasının azalmasıyla, bazı insanlar 1980’lerin “neo-kırsal hareketini” başlatarak toprağa geri dönmeye karar vermişlerdir. Bunların bazıları tarım kooperatifleri kurmuşlardır. İtalya’daki yeni-kırsal hareket, organik hareketler ve alternatif gıda ağlarının geliştirilmesiyle tarım ekonomisi üzerinde bir etki yaratmıştır (Fonte ve Cucco, 2017, s. 296). Ancak İtalya’da yeni kooperatifçiliğin gerçek temsilcisi sosyal kooperatiflerdir.

2.2.2. İsveç

İsveç örgütlenme geleneğinde, demokrasiyi vurgulayan ve yaygın bir ahlak biçimine bağlı olan kooperatifler, baskın bir sosyal girişim biçimidir. İsveç’te kooperatifler, tarım, gıda, perakende, sigorta, konut, petrol ürünleri satışı ve cenaze hizmetleri gibi sektörlerde önemli bir paya sahiptir. Ancak 1994 yılında kurulmaya başlanan yeni kooperatifler; geleneksel olarak kamu sektörüne ait alanlarda örneğin, çocuk bakımı ve diğer bakım alanlarında gelişmektedir (Lorendahl, 1996, s. 143).

Bugün İsveç’te çocuk bakım kooperatifleri ve engelli kooperatifleri en saygın ve en iyi kooperatifler arasında gösterilmektedir. Çocuk bakımı kooperatiflerinin çoğu, ebeveynler tarafından kurulmuştur. Çocuk bakımı kooperatifinde ebeveynler; kooperatifi oluşturur, yönetir ve günlük faaliyetlerine katılır. Finansman, ebeveynlerin ödediği aylık ücretlerden ve belediye hibelerinden sağlanır. Genel olarak, bir çocuk bakım kooperatifi 20 çocuktan biraz daha azına günlük bakım sağlayabilmektedir. Bir diğer önemli kooperatif engelli bireylere yönelik kurulan kooperatiflerdir. Kooperatif,

üyelerin kişisel asistan istihdam etmelerini ve kooperatifi yönetmelerini sağlayan bir örgütlenmeyi sürdürmektedir. (Stryjan ve Wijkström, 1996, s. 14).

Özetle, tüm dünyada uygulanan kemer sıkma politikaları, İsveç'te de sosyal hizmet alanını yeni hizmet sağlayıcıların girişine açmıştır. “Yeni refah kooperatifleri” olarak da nitelendirilen (Stryjan ve Wijkström, 1996, s. 14) yeni İsveç kooperatiflerinin, son yılların en dinamik sektörü olduğu düşünülmektedir. Bu kooperatifler, yerel ve küçük ölçekte çalışan yeni organizasyonlardan oluşmaktadırlar ve açıkça pratiğe dayalı bir yönelime sahiptirler.

İsveç, sosyal kooperatifleri tıpkı ILO (2018) tarafından yayınlanan çalışmada belirtildiği gibi iki ana model üzerinden açıklanabilir: katılımcılar tarafından yönetilen işçi kooperatifleri ve daha geniş olarak çok paydaşlı bir yönetim kooperatifi (Defourny ve Nyssens, 2008, s. 222).

2.2.3. Yunanistan

Yunanistan'da, kooperatif vizyonu ile birlikte sosyal ekonomi uygulamaları, zengin bir geçmiş ve Yunan ekonomisinin kimliği için kapsamlı bir değere sahiptir. Tarımsal kooperatifler Yunanistan'da diğer tüm kooperatif türlerinden sayıca fazladır. Yunanistan kırsalında tarım kooperatiflerinin yanı sıra kadın kooperatiflerinin, ekonomik, sosyal ve kültürel yaşamda çok önemli bir rolü vardır. Son yıllarda kadın kooperatiflerinin ve üyelerinin sayısı artmaktadır. Kentsel kooperatifler arasında eczane, elektrikçi ve taksici gibi pek çok kooperatif türü vardır. Tarım kooperatifi sürekli devlet müdahalesine maruz kalan bir yapı iken, kentsel kooperatifler kendi gücüyle ayakta kalma mücadelesi içindedirler.

1990 sonrası dönemde, AB ve ulusal politikaların kolaylaştırdığı, çeşitli sosyal girişimler/kooperatif türleri ortaya çıkmıştır. Bunların temel amacı, dezavantajlı kişilerin topluma entegrasyonunu kolaylaştırmaktır (Iliopoulos, 2012). 2716/1999 tarihli ve “Sınırlı Sorumlu Sosyal Kooperatifler” (LLSC) Kanunu, Yunanistan'da iş entegrasyonuna yönelik bir sosyal girişim biçimini tanımlar. LLSC'ler psikolojik ve sosyal sorunları olan bireylerin sosyal, psikolojik ve işle bütünleşmesini amaçlar. Böylece onların terapilerine ve ekonomik yeterliliklerine katkıda bulunurlar. Sağlık Bakanlığı tarafından denetlenirler. Kooperatif üyeleri sınırlı sorumluluk alır. LLSC'ler

herhangi bir ekonomik faaliyette bulunmakta özgürdürler ve her yerde ticari kuruluşlar oluşturmakta serbesttirler. Üretim, tüketim, ticaret, lojistik, turizm, inşaat, kredi, kalkınma, eğitim, sosyal ve kültürel alanlarda çalışabilirler.

LLSC üyelerinin, 15 yaşın üzerindeki bireylerden oluşması şartı vardır. Kamu faaliyetlerine katılma hakkından mahrum kalan kişilerin bunlara dâhil edilmesini sağlar. Ödeneklerden, emekli maaşlarından veya sosyal haklardan faydalansalar bile, üyelerin tazminat hakkı vardır. Yunanistan'da 2011 yılına kadar 16 LLSC aktif durumdaydı. O zamandan sonra sayılarının arttığı düşünülmektedir (Nasioulas, 2012, s. 153).

Tüm bu yasal gelişmelerin yanı sıra 4019/2011 Sosyal Ekonomi ve Sosyal Girişimcilik Kanunu artık Yunanistan'da Sosyal Ekonominin kurumsal olarak tanınmasını sağlamaktadır. Sosyal Kooperatif Girişimi gibi yeni sosyal girişimcilik biçimleri tanıtarak, mevcut örgütsel biçimler zenginleştirilmektedir. 4019/2011 sayılı Kanun ile Yunanistan şu anda yalnızca geleneksel değil, aynı zamanda Sosyal Ekonomi vizyonunu gerçekleştirme potansiyeli olan entegre bir kooperatif yelpazesine de sahiptir. Bununla birlikte, ne 4019 sayılı Kanun ne Yunanistan idari sistemi henüz Yunanistan'da sosyal ekonominin yapılandırılmasıyla ilgili uzun süreli, meseleleri ayrıntılı, operasyonel ve kapsayıcı bir şekilde ele almayı başaramamıştır. (Nasioulas, 2012, s. 159).

2.2.4. Latin Amerika

Latin Amerika'da kooperatifçiliğin öncelikli amaçlarından biri, kırsaldaki yoksulların, küçük üreticilerin ve köylülerin kapitalizme geçişlerinde topraklarından mahrum bırakılmalarını önlemek olmuştur. Ulusal kalkınmaya ve değişime olan talebe alternatif bir yol olarak teorik çözüm üç yönlüydü: (1) sosyal programlar düzeyinde (sağlık, eğitim düzeyinde) devlet reformu ve toprak mülkiyeti, (2) sosyal katılımı yerel kalkınma ve (3) kooperatiflerin organizasyonu (Veltmeyer, 2018, s. 42).

Latin Amerika'da yeni kooperatifçilik hareketi doğrudan neoliberal uygulamalar ile ilişkilidir. Latin Amerika ülkelerindeki ekonomik politika modelleri gerilimler ve gerilemelerle sonuçlanmıştır. Larrabure, Vieta ve Schugurensky (2011) çalışmalarında yeni kooperatifçiliği anlatırken ilk olarak başarısız neoliberal politikalar sonucu

meydana gelen ekonomik krizlerin bölgenin yoksulları tarafından büyük ölçüde hissedildiğini ve bu nedenle sosyal ekonomi kuruluşlarının ortaya çıkmasına neden olduğunu savunmaktadır (s. 182).

1990'lı yıllardan bu yana, neoliberalizme tepki olarak gelişen sosyal hareketler; sokaklara çıkarak, terk edilmiş fabrikaları işgal ederek, yeni demokratik alanlar, dayanışma ağları ve sosyal ekonomi girişimleri oluşturmaktadır. Özellikle 2001 yılında Porto Alegre'deki Dünya Sosyal Forumu başlatılmasından bu yana, binlerce kişi "Başka Bir Dünya Mümkün" sloganı etrafında toplanmaktadır. Bu bağlamda, bazı yorumlarda yeni kooperatifçiliğin ilk olarak Latin Amerika'da ortaya çıktığı ileri sürülmektedir (Larrabure, Vieta ve Schurengsky, 2011, s. 181). Yeni kooperatifçilik hiçbir şekilde homojen olmamakla birlikte, neoliberal alanlara direnme eğilimi anlamında bir ortaklık söz konusudur ve bu hareket kapitalist olmayan ekonomik örgütlenme biçimlerini de bir kalıba sokmaktadır.

Latin Amerika'da ortaya çıkan yeni hareket, işçilerin ve toplulukların ekonomik ve politik krize doğrudan bir tepkisidir. Dolayısıyla savunulan, daha güçlü yatay örgütlenme, demokratik değerler ve çevre topluluklarla daha derin bağlantılar oluşturmaktır. Öz yönetim ve demokratik katılıma özel bir önem verilir. Yeni kooperatifçilik, gerçek bir sosyal süreç olarak yeni bir ahlaki hayatın yeşermesini içeren bir hareketin gelişimidir (Larrabure, Vieta ve Schugurensky, 2011, s. 183).

Yeni kooperatifçilik Latin Amerika'da dört özellik ile karakterize edilir:

1. 1980'ler ve 1990'larda neoliberal modelin sebep olduğu krize işçilerin ve diğer taban gruplarının doğrudan tepkileri olarak ortaya çıkmıştır.
2. Başlangıç aşamalarında geleneksel kooperatifçilik hareketlerine bağlı olma eğilimi azdır.
3. Bölgedeki eski deneyimlere kıyasla daha güçlü yataylaştırılmış işgücü süreçleri, karar alma yapıları ve daha eşitlikçi ücret uygulamalarını içerir.
4. Çevresindeki topluluklar ve sosyal hareketler ile daha güçlü bağlantılara sahiptir.

Bugün, Latin Amerika'da kentsel ve kırsal alanlarda, yerel faaliyetleri teşvik eden kooperatiflerin çeşitli örnekleri vardır. Bununla birlikte Latin Amerika'nın çoğu bölgesinde, bu alternatif strateji, kırsal kesimde toplu olarak örgütlenen ve çeşitli

“sosyal” modellere olan bağılılığı yansıtan, köylüler ve yerli gruplar arasında tabandan gelen dayanışmayla ortaya çıkmaktadır (Veltmeyer, 2018, s. 38).

2.3. Türkiye’de Yeni Kooperatifçilik Hareketi

Türkiye’de yeni kooperatifler yasal çerçevede tanımlanmamıştır. Kooperatifler türlerine göre 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu, 1581 sayılı Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu, 4572 sayılı Tarım Satış Kooperatif ve Birlikleri Hakkında Kanuna tabi olarak kurulmakta ve faaliyet göstermektedirler. Gümrük ve Ticaret Bakanlığı, Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlığının 2016 verilerine göre;

“Ülkemizde 35 farklı konuda faaliyet gösteren 53.259 kooperatif ve 7.422.994 kooperatif ortağı bulunmaktadır. Bu kooperatifler arasında faaliyet alanına göre en fazla sayıdaki kooperatif 27.361 ile konut yapı alanındadır. Bunları sırasıyla tarımsal kalkınma kooperatifleri (7.201), motorlu taşıma kooperatifleri (5.803), sulama kooperatifleri (2.523) ve tüketim kooperatifleri (2.170) takip etmektedir. Kooperatif ortak sayısına bakıldığında ise ilk sırada bulunan 1.448.171 ile pancar ekicileri kooperatifleridir. Hemen ardından sırasıyla konut yapı kooperatifleri (1.273.274), tarım kredi kooperatifleri (1.001.418), sigorta kooperatifleri (827.765) ve tarımsal kalkınma kooperatifleri (775.563) gelmektedir.” (Ticaret Bakanlığı, 2017).

Türkiye, dünyada 1990’lı yıllarda gözlemlenmeye başlanan yeni kooperatifçilik hareketi ile 2000’li yıllarda tanışmıştır. Tarım, yapı ve taşımacılık alanlarında faaliyet gösteren geleneksel kooperatiflerde genellikle yukarıdan aşağıya bir hareket söz konusu iken yeni kooperatifler dünyadaki eğilime paralel olarak tabandan gelen harekete dayanmaktadır. Türkiye’de yeni kooperatiflerin ilki ve belki de en görünür olanı kadın kooperatifleridir. Bunun dışında eğitim, sağlık, bakım hizmetleri, fikri mülkiyet hakları ve proje danışmanlığı gibi yeni alanlar söz konusudur (TÜSEV, 2018).

Tablo 2.1 araştırma kapsamında saptanan yeni kooperatiflere ilişkin bilgileri içermektedir. Yeni kooperatifçilik tanımlaması yasal bir formu ifade etmediği ve yeni kooperatifler için bir veri tabanı bulunmadığı için, Tablo 2.1’i oluştururken Sosyal

Ekonomi blogu kapsamında kartopu yöntemi ile yaptığımız araştırmaların sonuçları kullanılmıştır. Yeni kooperatifler için bir katalog oluşturulması ayrı bir envanter çalışmasını gerektirmektedir. Bu nedenle Tablo 2.1'in amacı, yeni kooperatiflerin hangi alanlarda ve hangi ilkelerle çalıştıkları hakkında genel bir bilgi vermektir. Bilgiler çoğunlukla ilgili kooperatiflerin internet sayfalarından derlenmiştir.

Tablo 2.1. Türkiye'deki Yeni Kooperatifler

Kuruluş Yılı	Kooperatif	Faaliyet Kapsamı
2000	Güneşköy Kooperatifi	“Güneşköy’ün Kırıkkale’nin, Yahşihan ilçesine bağlı olan Hisarköy’de 75 dekar arazisi bulunur ve üye sayısı 9’dur. Güneşköy Avrupa Ekoköyler Ağı (GEN-Europe) üyesidir. Kâr amacı gütmeyiz. Kırsal kesimde doğa ile uyumlu, sürdürülebilir yaşam deneyimleri geliştirmeyi ve bunları paylaşmayı hedefler.” (Güneşköy Kooperatifi, 2019).
2001	Filmmor Kadın Kooperatifi	“Filmmor; kadınların sinema ve medyaya katılımını, kendilerini ifade edebilme alan ve olanaklarını; temsil ve üretimlerini, iletişim ve dayanışmayı artırmayı amaçlar. 2003’ten beri, her yıl, Uluslararası Gezici Filmmor Kadın Filmleri Festivali’ni yapar. Sinemada, medyada ve nihayet her alanda cinsiyetçiliğin, şiddet ve ayrımcılığın olmadığı bir yaşam düşler.” (Filmmor, 2019).
2002	Nilüfer Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi	“Kooperatifimiz, 0–6 yaş çocuk bakım ve eğitim hizmetleri, mahalle anneliği programı, kadınlara yönelik liderlik eğitimi, iş geliştirme projeleri, kadına yönelik şiddetle mücadele projeleri gerçekleştirdi. Ayrıca 7-15 yaş gurubu çocuklara etüt eğitimi, sportif ve sanatsal faaliyetler, çok çeşitli eğitim seminerleri ile geleceği aydınlık ve güçlü kadınları, anneleri desteklemeyi, çocuk bakım ve eğitimi ile çocukların sağlıklı bireyler olarak yetişmesini sağlamayı amaç edinmiş(tir).” (Nilüfer Kadın, 2019).
2003	Anadoluda Yaşam Tüketim Kooperatifi	“Tüketim dayanışması faaliyeti yürütüyor, komisyoncuları aradan kaldırarak tüketicilerin sağlıklı ve ucuz gıdaya ulaşılmasını sağlamaya çalışıyoruz.” (Anadoluda Yaşam Tüketim Kooperatifi, 2019).

Kuruluş Yılı	Kooperatif	Faaliyet Kapsamı
2004	İlk Adım Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi	“Çocuklar için oyun odası, 3–6 yaş çocuklara yönelik oyun ağırlıklı eğitim hizmetleri, mahalle anneliği, liderlik eğitimi, kütüphane, ikinci el giysi satışı bilgisayar/internet merkezi işletmesi, kadınlara bilgisayar/internet eğitimleri, tasarruf fonu uygulamaları üretim atölyesi işletmesi, mum süsleme, etiketleme, basit giysi tamirati, yorgan işi gibi üretim faaliyetleri.” (İlk Adım Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi, 2019).
2004	Kalkınma Atölyesi Kooperatifi	“Kalkınma Atölyesi Kooperatifi, ülkemiz kalkınmasında bir boşluğu doldurmaya ve her ölçekteki projelerin sürdürülebilir, tekrarlanabilir ve başarılı olmasına katkı sağlamak amacıyla kurulmuş bir kuruluştur. Çalışma sistemi, örgütlenme yapısı, deneyimlerin paylaşılmasına yönelik birlikte üreten ve paylaşan bir geleneğin oluşturulması ve bu kapsamda kültürel bir oluşum ortaya koymayı öngörmektedir.” (Kalkınma Atölyesi, 2019)
2004	Zeytindalı Kadın Çevre, Kültür ve İşletme Kooperatifi	“Çeşitli eğitim projeleri yürüten kooperatif, temel olarak bir gümüş atölyesi projesi iken, 2014 yılında 'Kozadan İpeğe - Ev Eksenli Çalışan Kadınlar Kooperatifi'nin bünyeye katılımı ile bağımsız bir Tekstil ve Eğitim atölyesine de kavuşmuş oldu. Kooperatif şu anda ki çalışmaları ile atölyelerinin yeni kurumsal yapıya oturulmasını, atölye çalışmalarının daha aktif sürdürülmesini, daha çok kadınlara iş imkânları sağlanması için müşteri kitlesinin genişletilmesini, eğitim çalışmalarına bir sistem içinde süreklilik kazandırılmasını ve Mamak bölge içerisinde danışman fonksiyonu ile kabul edilmesini hedeflemektedir.” (Eldoku, 2019)
2005	İpekyolu Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi	“3-6 yaş çocuklara yönelik okul öncesi eğitim SRAP, KEDV desteğiyle 2005 yılında Ekonomik İş Destek Merkezi kuruldu. Merkezde kadınlar tarafından çeşitli sabun üretimi yapılıyor. Mahalle Anneliği Programı yürütüyor. Kadınlara yönelik olarak Liderlik Eğitimleri ve okuma-yazma kursları veriliyor. KEDV ve Actavis iş birliği ile açtığı Cumhuriyet Kadın ve Çocuk Merkezi'nde açtığı Oyuncak Kütüphanesi'ni işletiyor. AB desteği ve KEDV ortaklığıyla 'Mardin'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddete Karşı Toplumsal Farkındalık Yaratma Projesi' yürütüyor.” (İpekyolu Kadın Kooperatifi, 2019).

Kuruluş Yılı	Kooperatif	Faaliyet Kapsamı
2006	Tomurcuk Eğitim Kültür Dayanışma ve İşletme Kooperatifi	“... zihinsel engelli çocuklara sahip anneler tarafından kurulmuş, <i>kâr amacı gütmeyen</i> bir sivil toplum kuruluşudur. Farkımız; Türkiye’de zihinsel engelli bireylerin istihdama katılmaları yönünde çalışan ilk sosyal iş kooperatifi olmasıdır.” (Tomurcuk Kooperatifi, 2019).
2007	Ege Tüm Engelliler Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi	“Engellilerin iş, sağlık, eğitim, engellinin genel ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal, kültürel ve sportif faaliyetlerde de bulunup engellilerin ruh ve bedenlen kendilerine yeterli olabilecek gücü kazanabilmesi için eğitici ve birleştirici tedavi edici çalışmalar yapmaktadır.” (EgeTeko, 2019)
2009	Boğaziçi Mensupları Tüketim Kooperatifi (BÜKOOP)	“Boğaziçi Üniversitesi Kuzey Kampüs’te küçük üreticiden tüketiciye aracısız olarak, sağlıklı, adil gıdayı, uygun fiyatla ulaştırmayı hedefleyen bir tüketim kooperatifi. Kâr amacı gütmeyen ve sadece gönüllü emeğiyle organize olan bir yapıya sahip. Amacımız, BÜKOOP benzeri tüketim kooperatifi modelinin mahallelerde ve iş yerlerinde gerçekleştirilebileceğine ilişkin ilham vermek, yeni tüketim kooperatiflerinin kurulmasını sağlayarak gıda, tarım ve hayvancılıkta hem küçük üreticinin hem de tüketicinin yaşadığı büyük sıkıntılara çözümler sunmaya çalışmak. Bir yandan da sağlıklı, kimyasalsız ürünlerin sadece yüksek gelirli gruplar tarafından tüketilebileceği anlayışını sorgulayarak, adil gıdanın tüm gelir gruplarına erişilebilir olmasını sağlamak. Tarla ziyaretleri ve üretici söyleşileri ile tüketici ile üretici arasında güvene dayalı uzun soluklu ilişkiler tesis etmek.” (BÜKOOP, 2019).
2012	Gökova Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi	“Yerel turizmin geliştirilmesi amacıyla eğitimler düzenlemekte. Kurumlararası işbirliği modelleri ile yerel ürün çeşitliliğini geliştirmekte. Bölgesel ve yerel girişimcilerle çevre ve kültürel değerleri ön planda tutacak ‘Sosyal Sorumluk’ projelerini hayata geçirmekte. Yörenin uzun soluklu turizm rotasını kültür ve çevre ekseninde tanıtmakta. Yaşamın içinden insan profillerini ön planda tutan yazılı ve görsel tanıtım faaliyetlerini yürütmektedir.” (Gökboncuk, 2019).

Kuruluş Yılı	Kooperatif	Faaliyet Kapsamı
2014	BBOM İzmir Kooperatifi	“...çocuklarımızın özgür bir ortamda, demokratik, ekolojik dengelere saygılı bir eğitim alabilecekleri başka bir okulu İzmir’de de mümkün kılmak için her bireyinin gönüllü emeğini, aklını, zamanını ve yüreğini ortaya koyduğu kocaman bir topluluğuz.” (BBOM İzmir Kooperatifi, 2019).
2014	Dayanışma Gıda Tüketim Kooperatifi	“Üretici ve tüketici arasındaki aracıları kaldırarak, güvenilir gıda tüketimini ve alternatif bir ekonomik modeli hayata geçirmeyi hedeflemektedir.” (Dayanışma Kooperatifi, 2019).
2015	Engelliler ile Engelli Çocuk Annelerine Destek Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi	“Kadınların ekonomiye katkı sağlamasına yardım etmeye çalışıyor. Sosyal bir kooperatif olarak hayatına devam eden KAGÜK, engelli çocuklar ve aileleri için farkındalık yaratmayı amaçlıyor.” (Kavak Ekmekci, 2019).
2015	Genç İşi Kooperatif	“İzmir’de kurulmuş... bir Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Eğitim Kooperatifidir. Genç İşi Kooperatif, genel kurul kararı gereğince ortaklarına kâr payı dağıtmayan bir sosyal kooperatiftir.” (Genç İşi Kooperatif, 2019).
2016	Büyükada Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	“Kooperatifte bir araya gelenlerin ortak paydası Adalar’a özgü bir üretim faaliyetinde bulunmaktı. Sağlıklı ürünün ucuza da satılabildiğini göstermek istiyoruz. Biz üretim kooperatifiyiz, ama aynı zamanda tüketim kooperatifiyiz de.” (İdemen, 2018)
2016	İhtiyaç Haritası	“İhtiyacharitasi.org farklı konulardaki ihtiyaçların ihtiyaç sahipleri ile ihtiyacı karşılamak isteyen kişiler ve kurumların bulunduğu online bir platformdur. İhtiyaç Haritası kâr amacı gütmeyen sosyal kooperatiftir. İhtiyaçların karşılanmasının yanı sıra farklı konularda destek sahibi kurumların ve kişilerin de kullanabildiği bu platform Türkiye’nin her yerinden kullanılabilir.” (İhtiyaç Haritası, 2019).
2016	Kadıköy Tüketim Kooperatifi	“Üretim, dağıtım, paylaşım ve tüketim ilişkilerinin beraber karar alma, beraber çalışma ve uygulama ilkesiyle gerçekleştirdiği bir örgütlenmedir. Kolektif çalışma, birbirini dinleme, diyalog temel çalışma ilkeleridir. Başta Kooperatif çalışmalarına katılan kişiler arasında ve toplumda dayanışma ilişkilerinin gelişmesi için çalışmalar yürütür. Küçük üreticiyle

Kuruluş Yılı	Kooperatif	Faaliyet Kapsamı
		aracısız çalışmak, üretim ve tüketim üzerinde karşılıklı inisiyatif, kolektif çalışma ve paylaşım, ekolojik-toplumsal ilişkiler, toplumsal dayanışma.” (Kadıköy Tüketim Kooperatifi, 2019).
2016	Üretkeniz Biz Kooperatifi	“Bizler öncelikle 35-70 yaş arasında tam zamanlı çalışamayan ya da çalışmak istemeyen yetkin bireylerin tekrar ekonomiye kazandırılması için çalışıyoruz. Uzun soluklu hedefimiz ise yaş alan yaşam alanları oluşturmak, üretken yaşlılar olarak hayatlarımızı sürdürmek, yaşlı bakımına teknolojiye dayalı yenilikçi çözümler üretmektir. Kooperatifimiz bir yandan üyelerinin bilgi, deneyim ve ürünlerini ekonomik değere dönüştürüyor öte yandan elde edilen gelir ve desteklerle yaşlılar için yaşam alanları oluşturuyor. Bunu yaparken yenilikçi ve sürdürülebilir yöntemler kullanarak, mevcut sistemlerin iyileştirilmesi ve entegre edilmesi için çaba harcıyoruz.” (Üretkeniz Biz, 2019).
2017	Kuşadası Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi (KUŞAKK)	“KUŞAKK, Kuşadası Belediye Başkanı Özer Kayalı'nın öncülüğünde, kadınların üretken bireyler olarak toplumsal yaşama katılımlarını ve el emeklerini değerlendirmelerini sağlamak amacıyla kuruldu. Ürettiği ürünleri pazarlama olanağına sahip olmayan kadınları bir araya getirerek istihdam olanağı oluşturmayı, Kuşadası'na has el sanatlarını geliştirmeyi, üretilecek özgün turistik ve hediyelik yöresel ürünlerle ilçenin tanıtımına katkı sağlamayı hedefliyor.” (KUŞAKK, 2019).
2017	Temiz Hasat Tüketim Kooperatifi	“Herkesin temiz gıdaya ulaşabilmesi, küçük çiftçinin tarımdan vazgeçmemesini teşvik etmek, yerel ile güvenilir sosyal ağlar kurmak, kooperatifçiliğin arzulanan, takip ve tercih edilen bir fikir ve uygulama modeli olmasını benimsenmesi ve yaygınlaşmasını sağlamak, bütüncül ve geleneksel bilginin korunması ve yaygınlaşması.” (Temiz Hasat Tüketim Kooperatifi, 2019).
2017	Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi	“Toplumsal sorunların çözümünde eleştirel bir bakış açısını benimseyerek sosyal içerme, toplumsal cinsiyet eşitliği, kültürlerarası çalışmalar, kent çalışmaları, toplumsal kalkınma ve ayrımcılık konularına ilişkin nitelikli ve yenilikçi araştırma, inceleme ve projeler yürütmeyi, eğitim ve danışmanlık hizmetleri sunmayı, var olan sosyal politika ve hizmetleri değerlendirmeyi, insan hakları odağında geliştirmeyi ve desteklemeyi amaçlıyoruz. Kooperatifimiz... kâr amacı gütmeyen

Kuruluş Yılı	Kooperatif	Faaliyet Kapsamı
		bir sosyal örgütlenmedir.” (Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi, 2019).
2018	Arıköy Tüketim Kooperatifi	“Amacımız; küçük üreticiden tüketiciye aracısız olarak, sağlıklı, adil gıdayı, uygun fiyatla ulaştırmaktır. Kooperatifimiz kâr amacı gütmeyen ve sadece gönüllü emeğiyle organize olmuş bir yapıdan oluşmaktadır. Gıda, tarım ve hayvancılıkta hem küçük üreticinin hem de tüketicinin yaşadığı günümüz sıkıntılarına çözümler sunmaya çalışmak, ekolojik koşulları sağlayan adil gıdanın tüm gelir gruplarına erişilebilir olmasını sağlamak. Tüketici ve üretici arasında güvene dayalı ilişkiler oluşturmak. Tüm bunları yaparken, emeği ve doğayı savunmak, korunmasına yardımcı olmak.” (Arıköy Tüketim Kooperatifi, 2019).
2018	İmece Halk Tüketim Kooperatifi	“İşsizlik ve pahalılığın insan sağlığında yol açtığı yıkımı bilimsel kanıtlarıyla toplum bilincine sunmak, bu yıkıma seyirci kalmak yerine, kültürümüzde var olan "imece" geleneğini yeniden canlandırarak toplumsal dayanışmayı amaçlar.” (İmece Halk Tüketim Kooperatifi, 2019).
2019	Arıkbaşı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	1 Ekim 2019 tarihinde resmi olarak kuruldu. Henüz çok yeni olan kooperatifin bilinir faaliyeti yok. Ancak bağış kabul etmesi özelliğiyle yeni kooperatifler arasında sayılabilir (Arıkbaşı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi, 2019).
2019	Dokuz Köy Kooperatifi	“Hem gönüllü olarak 9Köy’e gelenleri hem de yerel halkı bilinçlendirmeyi, geliştirmeyi, yerel halkla gönüllüler arasında bir bağ kurmayı, deneyim paylaşımına ortam hazırlamayı, beraber iş yapmanın keyfine varmayı ve en nihayetinde de kurulduğu bölgeyi kalkındırmayı hedeflemektedir. 9 Köy Sosyal Kooperatifi, 9 farklı ilde 9 köy kurma hedefiyle yola çıktı. Tüm köylerin ortak hedefi, organik ve sağlıklı tarım üretmek bireyleri toprakla buluşturmanın yanı sıra, dezavantajlı grupları ve kişileri üretim süreçlerine dâhil edilerek istihdam edilmesi, sosyal dışlanmanın azaltılarak sosyal içermenin sağlanması, toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması, tüm bireylerin eğitimde eşit haklara sahip olabilmesi amaçlanmaktadır.” (Dokuz Köy Kooperatifi, 2019).

Kuruluş Yılı	Kooperatif	Faaliyet Kapsamı
2019	Tiyatro Kooperatifi	“Tiyatro sektöründeki tüm üretim ve uygulama süreçlerinin iyileştirilmesini ve profesyonelleşmesini sağlamayı, mesleki alanda özel tiyatroları temsilen muhatap olabilmeyi hedefleyen bir sosyal kooperatiftir. Paydaşlarımız arasındaki iletişimi güçlendirecek, ortak çıkarlarını gözetecek, sanatın toplumsallaşmasına dair ekonomik sorunları azaltacak hamleler geliştireceğiz. Kamu kurumları ve özel sektör ile İstanbul tiyatrolarının arasındaki iletişim köprüsü olacağız. Mevzuatı gereği ilgili olan tüm kurum ve kuruluşlarla tiyatro üreticilerinin ilişkisini güçlendireceğiz.” (Tiyatro Kooperatifi, 2019).
2019	Yaymevleri İşletme Kooperatifi	“YAYKOOP’un asıl amacı, iyi kitap üretmek, bu kitapların en etkin şekilde tanıtımını ve dağıtımını sağlamak, olabilecek en uygun bedellerle okurlara ulaştırmaktır. Bunu yaparken yazarın, çevirmenin, yayıncının, dağıtımıcının ve kitapçının içinde yer aldığı bu zincirin işlevli ve vazgeçilmez halkaları olduğunun bilinciyle davranacaktır. YAYKOOP, ortağı olan yayıncıların mesleklerinden kaynaklanan hizmet sorumluluklarının yanında, sosyal ve toplumsal sorumluluklarının da olduğu bilinciyle; başta yayıncı adaylarının eğitimlerine katkı sağlamak üzere pek çok alanda sosyal sorumlulukların yerine getirilmesini bir hizmet olarak görür ve bu alanda öncü rol üstlenir.” (Yayıncılar Kooperatifi, 2019).
2019	Yeni Hayat Sosyal Kalkınma ve İşletme Kooperatifi	“Kooperatifin amacı, ihtiyaç maddelerinin üretimini, alım-satım ve ticaretini yaparak elde edilen gelirle sosyal kalkınmayı ve dayanışmayı, eğitimde fırsat ve imkân eşitliğini, dezavantajlı grupların bilimsel, sosyal ve kültürel ihtiyaçlarını gidermeyi sağlamaktır.” (Yeni Hayat Kooperatifi, 2019).
2019	Yerdeniz Kooperatifi	“Amaç, küçük üreticiden direkt tüketiciye ekolojik üretim ve toplumsal dayanışma. Dayanışma temelinde yaşamı birlikte örgütlemek için hizmet kooperatifi kurarak bildiğimiz alanlardan başlayarak koşulların ve olanakların olduğu yerlerde çocuk-yaşlı bakım evleri, mühendislik-mimarlık hizmetleri, geri dönüşüm vb. üretim, tüketim ve hizmet alanlarında farklı çalışmalar yapmayı amaçlıyoruz (Mengüç, 2019).

Türkiye’de yasal düzenlemelerin, yeni kooperatifçiliğin gelişmesine katkısı olmamıştır. 2000’lerden sonra ortaya çıkan kolaylaştırıcı veya zorlaştırıcı bir kooperatifçilik yasası yoktur. Ancak, yeni kooperatif türlerine ilişkin talepler karşısında, Ticaret Bakanlığı’na bağlı -o dönemdeki adıyla- Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından yeni kooperatiflere uygun ana sözleşmeler hazırlanmıştır. Böylece genel varsayımların oluşturduğu tek tip ana sözleşmeler yerine farklı alanlardaki kooperatiflere alan açacak ana sözleşmeler ortaya çıkmıştır. Bu, kolaylaştırıcı bir etki olmakla birlikte yeni kooperatifçiliğin tepeden gelen bir baskıyla ortaya çıkmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Son yıllarda, yerel yönetimlerle kooperatifler arasındaki işbirliklerinin artması yeni kooperatifçiliğin yeşermesine katkıda bulunmaktadır. Belediyeler, dünyadaki eğilimlere benzer biçimde; ürünlerini satın alarak, kapasitelerini güçlendirerek, teknik, pazarlama ve satış destekleri ile kooperatifleri desteklemektedir. Geleneksel kooperatifler kadar yeni kooperatifçilik kapsamına giren kooperatifler de bu desteklerden yararlanmakta ya da yararlanmayı talep etmektedirler. Özellikle kadın kooperatifleri için belediyelerle yapılan işbirlikleri belirleyici olabilmektedir. Başarılı bir girişim olan Kuşadası Kadın Girişimi Üretim ve İşletme Kooperatifi (KUŞAKK) örneğinde görüldüğü gibi belediyeler kooperatif kuruluşuna öncülük yapabilmektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin, Eskişehir Büyükşehir Belediyesi’nin, Ovacık Belediyesi’nin, geleneksel tarım kooperatiflerine yönelik projelerinin başarılı olması genel olarak kooperatif modeline yönelik ilgiyi arttırmaktadır. Bu da dolaylı yoldan yeni kooperatifçiliği teşvik etmektedir. Karşılanamayan gereksinimlerin yarattığı toplumsal baskının yerelde (kır ya da kentte) daha güçlü biçimde hissedilmesi ve toplumun yerel yönetimlerden beklentilerin artması bu işbirliklerini geçici olmaktan uzaklaştırabilecek bir faktör olarak görülebilir.

Yeni kooperatifçilik konusu ele alındığında tekil bir örnek olsa da fabrika işgalinden doğan Diren Kazova Tekstil Kooperatifi’nden söz etmek gerekir. Kazova Tekstil Fabrikası işçilerinin fabrikanın kapanması sonucu ücret ve kıdem tazminatı alacakları için Şubat 2013’te başlattıkları mücadele, birkaç ay sonra özyönetim uygulamalarının yolunu açacak olan fabrika işgaline dönüşmüştür (Mete, 2017). İşçilerin mücadelesi Gezi hareketi ile birleşmiş, değişim geçirmiş ve sonuçta bir işçi kooperatifi kurulmuştur (Bilgin ve Eren, 2017, s. 595). Aslında Gezi hareketi ve sonrasındaki

mahalle forumları dayanışma pratikleri ve dolayısıyla yeni kooperatifçilik üzerinde katalizör etkisi yaratmıştır. Kadıköy Tüketim Kooperatifi, kuruluşunun doğrudan bu hareketlere dayandığını belirtmektedir (Kurtuluş, 2018).

Ülkemizde yeni kooperatifçilik iki ana eksen üzerinde gelişmektedir. Bunlardan ilki İtalyan sosyal kooperatifçilik modeline benzer olarak tabandan gelen bir örgütlülükle devletin yetersiz kaldığı alanlarda faaliyette bulunan sosyal kooperatiflerdir. Bu kooperatifler bizzat bu ihtiyaçlara erişemeyen bireyler ya da onlara yakın bireyler tarafından kurulmaktadır.

Sosyal kooperatifler henüz yasal olarak tanımlanmamıştır. Ancak, Ticaret Bakanlığı nezdinde yasal çerçeve oluşturulması için çalışmalar yapılmaktadır. Ayrıca, sosyal kooperatifleri tanıtmak, anlatmak, daha fazla dezavantajlı bireylerin yararlanmasını sağlamak amacıyla projeler yürütülmektedir. Bunlardan en önemlisi “Sosyal Kooperatif Eğitim ve Tanıtım Treni”dir. Proje kapsamında, 2018 sonbahar ve 2019 bahar seferlerinde toplam 19 il ziyaret edilmiş; eğitimler ve etkinlikler ile kooperatifçilik kültürü tanıtılmaya ve farkındalık yaratılmaya çalışılmıştır. Proje kapsamında benimsenen ve İtalyan modelinden etkilenen sosyal kooperatif tanımı şu şekildedir (Sosyal Kooperatif Treni, 2019):

“Sosyal hizmetlerin sunumu veya engelliler, uzun süreli işsizler, eski hükümlüler, bağımlılar, göçmenler gibi dezavantajlı kişilerin çalışma hayatına entegrasyonunun sağlanması konusunda uzmanlaşmış, çoğunlukla kooperatif çalışanlarının mülkiyetinde olan, tüketicilerin ve gönüllü kişilerin ortaklığına-üyeliklerine açık kooperatiflerdir.”

Tanımdan görüleceği gibi sosyal kooperatiflerin motivasyonları sosyal bir sorunu çözmek ve üyelerine istihdam olanağı sağlamaktır. Yeni kooperatif modeli, bireylerin kendi yaşantısı hakkında karar verme hakkına sahip olması anlayışıyla geliştirilmiştir (Güventürk, 2009).

Sosyal kooperatiflerin ayırt edici özellikleri ise şu şekilde sıralanmaktadır (Sosyal Kooperatif Treni, 2019):

- Kamu yararının önceliği
- Kâr amacı gütmeme

- Kamusal ihtiyaçları ve toplumsal hedefleri gözetme

Sosyal kooperatifçilik için çizilmeye çalışılan çerçeve, dünyadaki yeni kooperatif hareketi ile uyumludur. Ortakların faydasının ötesinde toplumsal fayda ve değişim yaratma isteği belirgindir. Kâr, faaliyetlerin sürdürülebilirliği ve kalıcılığı açısından önemli olmakla birlikte başarı ölçütü değildir. Başarı, yaratılan toplumsal fayda üzerinden değerlendirilir. Elde edilen kâr ile toplum yararına etkinlikler, sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenir. Yeni yatırım ve yeni işler yaratılır.

Herhangi bir mevzuatın olmayışı Türkiye’de sosyal kooperatif kurmaya engel değildir. Kurulan sosyal kooperatiflerin çoğu bazı örnek ülkelerdeki modellerin işleyişine göre kendilerini konumlandırmaktadır. Sosyal kooperatif kavramının kamuoyunda ve kooperatifçilik sektöründe bilinirliği arttıkça daha önce farklı tanımlamalar üzerinden kurulan kooperatiflerin sosyal kooperatife dönüştüğü görülmektedir. Ana sözleşmelerine kâr dağıtmama maddesinin eklenmesiyle kooperatif, sosyal kooperatif biçimine evrilmektedir. Ancak, mevcut kooperatifin yasal statüsü değişmemektedir. Son birkaç yılda bölgesel kalkınma ajanslarının desteklerinden yararlanmak için kâr dağıtmama koşulu getirmesi bu dönüşümü teşvik etmektedir. Tomurcuk ve KUŞAKK kadın kooperatifleri söz edilen değişikliği yapan kooperatiflere örnek olarak verilebilir. Yine de uygulamadaki bu gelişmeler mevzuatın olmayışının getirdiği belirsizlikleri ortadan kaldırmamaktadır.

Bir başka belirsizlik ise dezavantaj konusudur. İtalyan mevzuatı, örneğin engellilik tanımını yasal olarak sınırlandırmıştır. Engellilik için tanımlanan kısıtlara uygunluk raporlarla belgelenmek zorundadır. Türkiye’de ise buna ilişkin sınırlar henüz çizilmemiştir.

Kooperatifçiliğin ikinci gelişme eksenini, faaliyet konusu olarak geleneksel olarak nitelenebilecek ancak işleyiş bakımından farklılık gösteren kooperatiflerdir. Bunlar tarım ve gıda odaklı üretim ve tüketim kooperatifleridir. Türkiye’de tarım, neoliberal politikalarla bir dönüşüm yaşarken tabandan gelen tepkilerin bir bölümü kooperatif örgütlenmesine yönelmiştir. Bu amaçla kurulan üretim ve tüketim kooperatifleri gıda egemenliğini savunmaktadırlar ve gıda zincirinin tüm aşamalarının şirketlerin değil toplumun kontrolünde olması için çalışırlar. Amaç, ürün ve kâr maksimizasyonu değil

üretici ve tüketicinin dayanışmasını içeren bir pazar süreci yaşanmasıdır (Çobanoğlu, 2019).

Kadıköy Tüketim Kooperatifi örneğinde olduğu gibi bazı yeni kooperatifler hiyerarşiyi ortadan kaldıracak yatay örgütlenmeye özellikle önem verirler; kooperatifin yönetimini çalışanlara bırakırlar. Karar alma süreçleri kooperatifte tüm çalışanların/gönüllülerin katılımıyla olur. Dolayısıyla alınan kararların herkesin ortak fikri olması büyük önem taşır. Bu sayede işbirliği pekişir ve gerçek eşitlik sağlanır. Böylelikle bir yandan kooperatif çalışanlarının özyönetim deneyimi güçlendirilirken diğer yandan üretilen hizmetin de niteliği artırılmaktadır (Kocagöz, 2019b).

Yeni kooperatifçiliğin özellikleri arasında; gönüllü emeğini kullanma, çok paydaşlılık, iyi eğitilmiş ve genç bireylerin ortak olmaları, sosyal medya ve teknolojiye yararlanma vardır (Mert Korkmaz, 2019). Kooperatif kurucularının geçmişlerindeki sivil toplum çalışmaları, gönüllü faaliyetler dikkat çekicidir. Yeni kooperatifler arasındaki dayanışma dikkate değer bir başka özelliktir. Aynı faaliyet alanındaki kooperatifler arasında bile süreklilik gösteren dayanışma vurgusu güçlüdür. Bu sayede ortak sorunların çözümü daha kolaylaşabilmektedir. Diğer bir bakış açısıyla yeni kooperatifler birlikte iş yapma deneyimini artırarak rekabetçi süreçlere bir panzehir olma niteliği taşırlar (Kocagöz, 2019b). Yeni kurulan kooperatiflerin çoğu bilinçli taleplerle faaliyet göstermektedir. Geleneksel yapıda görülen “deneme-yanılma”cı sistem, yerini ne istediğini bilen bir çoğunluğa bırakmıştır.

Yeni kooperatifler hem teknolojiyi ve inovasyonu hem de sosyal faydayı bir arada tutma çabası içindedirler (Mert Korkmaz, 2019). Bu çaba aslında bir noktada kıt kaynakların daha etkili kullanılmasını sağlamaktadır. Yeni kooperatifler için esas motivasyon, sermaye büyüklüğü değil bireyin kendisi ve toplum için daha etkin olma meselesidir. Bu kapsamda, yeni kooperatiflerin amaçları SKH ile bağdaşmaktadır. Çünkü yeni kooperatifler sadece sosyal fayda, bakım hizmetleri ile değil yukarıda bahsedildiği gibi tarım, çevre, ekolojik değerlere hassasiyet gösterilmesi vb. pek çok değeri içinde barındırarak bütüncül bir etki yaratmaya odaklanmaktadır.

Toplumsal, çevresel ve ekolojik öncelikleri yanında kooperatifçilik ruhunu benimsemiş ve uygulamaya aktarmış olan yeni kooperatifler, toplumu kooperatifleşmeye yaklaştırmaktadırlar. Ekonomik büyüklük açısından mikro

işletmeler olsalar bile topluma kooperatifçiliğin iyi örneklerini sunarak farkındalık yaratmakta ve başka bir kooperatifçiliğin mümkün olduğunu kanıtlamaktadırlar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARAŞTIRMA YÖNTEMİ VE UYGULAMA

3.1. Araştırmanın Amaçları

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'deki yeni kooperatiflerin özelliklerini ve mevcut durumunu ortaya koymaktır. Bu doğrultuda çalışmada, yeni kooperatiflerin 'neden' kuruldukları ve 'nasıl' çalıştıkları sorularına odaklanılmıştır. Buradaki amaç, yeni kooperatiflerin geleneksel kooperatiflerden gerçekte farklı olup olmadıklarını ortaya koymak, Türkiye'de ekonomik ve sosyal gelişime katkı potansiyellerini belirlemek, karşılaştıkları sorunları ve destekleyici etkenleri belirlemek ve yeni kooperatiflerin gelişimini sağlamak için politika önerilerinde bulunmaktır. Bu çerçevede geliştirilen araştırma soruları şu şekilde sıralanabilir:

- 1) Yeni kooperatiflerin kurulmalarının gerisindeki motivasyon nedir?
- 2) Yeni kooperatifler; amaçları, çalışma yöntemleri ve faaliyetleri ile geleneksel kooperatiflerden ayrılmakta mıdır?
- 3) Yeni kooperatifler sosyal etki yaratmakta mıdır?
- 4) Yeni kooperatifler sürdürülebilir gelişmeye katkı sağlamakta mıdır?
- 5) Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'de yeni kooperatifler, dünya örnekleri ile benzer özelliklere sahip midir?

3.2. Araştırmada Kullanılan Yöntem

Araştırma amacı ve soruları, yeni kooperatiflerin kendi koşulları içerisinde ayrıntılı olarak incelenmesini gerektirmektedir. Bu gerekliliklere en iyi biçimde yanıt verme potansiyeli nedeniyle araştırma yöntemi olarak örnek olay çalışması seçilmiştir. Örnek olay çalışmasının temel amacı; olgu, olay, birey, topluluk, kurum, işletme vb. üzerine detaylı bir inceleme yapmaktır. Örnek olay çalışmasında detaylı olarak incelenen özel örnek ile genele ulaşılmaya çalışılır. Araştırmacı tek bir olgu, birey, topluluk ya da kurum üzerine yoğunlaşarak bu olgunun, bireyin, topluluğunun ya da kurumun özelliği olan önemli faktörlerin belirgin etkileşimini ortaya koymayı hedefler (Deveci ve Deveci, 2018, s. 127).

Örnek olay çalışması, bir duruma ilişkin etkenlerin (ortam, bireyler, olaylar, süreçler vb.) bütüncül bir yaklaşımla araştırılmasına izin verir. İlişkili faktörlerin ele alınan durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri üzerine odaklanılır. Yöntem, araştırılan problemin bir yönünün derinlemesine ve kısa sürede çalışılmasına olanak verir. Bu yöntem ile daha çok nasıl ve neden sorularına cevaplar aranır.

Tablo 3.1. Araştırma Stratejisi Seçimi

Araştırma Yöntemleri	Araştırma Sorusu	Davranışların Kontrolü	Çağdaş Olaylara Odaklanma
Deney	Nasıl, neden	Evet	Evet
Anket	Kim, ne, nerede, kaç, ne kadar	Hayır	Evet
Doküman Analizi	Kim, ne, nerede, kaç, ne kadar	Hayır	Evet/Hayır
Tarih Araştırması	Nasıl, neden	Hayır	Hayır
Örnek Olay	Nasıl, neden	Hayır	Evet

Kaynak: Teegavarapu ve Summers, 2008.

Hartley (2004), örnek olay çalışmasını bir strateji olarak varsayar ve bu stratejinin tüm yöntemleri içine alarak geniş bir yelpaze sunabileceğini savunur (s. 324). Bu kapsamda örnek olay çalışmaları böyle stratejik bir eylemle en iyi şekilde ele alınabilecek araştırma sorunlarına çok sayıda yöntemi dâhil eder. Araştırmacı, örnek olay çalışması kapsamında farklı veri toplama tekniklerini kullanabilir. Bu teknikler arasında, katılımcı gözlem, doğrudan gözlem, görüşmeler (yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış), odak grupları, doküman analizi ve hatta anketler kullanabilir.

Nitel veri toplama türlerini iki genel başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar sırasıyla “temel veri toplama yöntemleri” ve “destekleyici veri toplama yöntemleri”dir. Temel veri toplama yöntemleri arasında katılımcı gözlem, doğal gözlem, belge incelemesi ve derinlemesine görüşme gibi yöntemler bulunmaktadır. (Özdemir, 2010, s. 328). Bu çalışmada yarı yapılandırılmış (derinlemesine) görüşme tekniği kullanılmıştır.

Yarı yapılandırılmış görüşmeler, konuyla ilgili olarak daha fazla araştırmaya, tartışmaya ve aynı zamanda araştırma hedeflerine odaklanılmasına olanak sağlamaktadır. Nitel araştırmalarda yüz yüze görüşme, araştırmacıların, katılımcıların insan davranışlarına, düşüncelerine, inançlarına ve değerlerine atfettikleri anlamı anlamalarına yardımcı olmak açısından önemlidir. Yarı yapılandırılmış ve bire bir görüşmelerin kullanılması, kooperatifteki üyelerin motivasyon ve kararlarını anlamaya yardımcı olur (Nkhoma, 2011, s. 48).

Yarı yapılandırılmış görüşmeler standart dışıdır. Görüşmeci belirli bir hipotezi test etmek için araştırma yapmaz. Bu tür bir görüşmede, soruların sırası, görüşmenin yönüne bağlı olarak değiştirilebilir. Önceden bir soru çerçevesi çizilir. Ancak ek sorular da sorulabilir. Bu tür bir görüşme, araştırmacıya görüşmecinin görüş ve fikirlerini sorgulamak için fırsat verir. Derinlemesine görüşme, başlangıçta düşünülmemiş olan yeni yolları keşfetmenin bir yoludur. Yarı yapılandırılmış görüşmelerin güçlü yanları, araştırmacının verilen duruma daha derinlemesine bakabilmesi ve sorgulayabilmesidir. Bu tür bir mülakat ile görüşmeciler, katılımcıların durumlarıyla ilgili daha ayrıntılı sorular sorabilir ve sadece soru rehberine uymazlar. Buna ek olarak, araştırmacı sorularla ilgili olarak katılımcıların açık olmadığı durumlarda soruları açıklayabilir ya da yeniden değerlendirebilir (Kajornboon, 2005, s. 5-6).

Manzano Lepe'ye (2016, s. 54) göre, yarı yapılandırılmış görüşme, iki veya daha fazla kişi arasındaki bir görüşme yoluyla görüşmecinin deneyimlerini tanımlayan cevapları anlamaya çalışan nitel bir araştırma yöntemidir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler oldukça açık bir çerçeve ile yürütülmektedir. Konuşma, iki yönlü iletişim için odaklanmaya izin verir. Bu tür bir mülakat açık sorularla başlar, görüşmeci zaten tartışılacak ana konuların tanımlanmasını ve ayrıca araştırmaya yardımcı olabilecek diğer sorunların muhtemel bağlantılarını belirlemiştir. Tüm sorular önceden hazırlanmadığı için, bu yöntemin en önemli özelliklerinden biri, orijinal olarak akıllarında bulunanın dışında, farklı yaklaşımlar sağlayabilecek yeni sorular ve cevaplar elde etme esnekliğidir.

Cassel ve Symon'a (2004, s. 11-12) göre, nitelikli bir araştırma görüşmesinin amacı, araştırma konusunu görüşmeci perspektifinden görmek ve bu özel bakış açısına nasıl

ve neden sahip olduklarını anlamaktır. Bu hedefe ulaşmak için nitel araştırma görüşmeleri genellikle şu özelliklere sahip olacaktır: Görüşmeci tarafından uygulanan düşük bir yapı derecesi, açık soruların üstünlüğü, genel görüşlerden ziyade görüşmeci dünyasında belirli durumlara ve eylem dizilerine odaklanmaktır. Nitel araştırma görüşme yönteminin önemli bir özelliği, araştırmacı ile görüşülen arasındaki ilişkinin niteliğidir. Yapılandırılmış görüşmelerden yararlanan nicel bir çalışmada, görüşülen kişi, bir anketi doldurmak veya bir deneyde yer almakla benzer bir araştırma konusu olarak görülür. Araştırmacının meselesi, görüşülen kişiden, ilişki faktörleri tarafından belirtilmeyen, doğru bilgiler elde etmektir. Bu nedenle nicel araştırma yapan bir kişi, kişisel süreçlerin etkisini en aza indirmeye çalışır. Bunun aksine nitel araştırmacı, “ilişkisiz” görüşme diye bir şey olmayacağına inanır. İlişki, araştırma sürecinin bir parçasıdır, ondan bir sapma değildir.

Horton, Macve ve Struyven (2004, s. 340) esnekliğin, bu tekniğin kullanımında başarının en önemli anahtarı olduğunu savunurlar. Yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmacı için verilen yanıtların güvenilirliğini tartma ve altta yatan motifleri doğrudan keşfetme olanağı verir. Bu nedenle, görüşmecilere düşüncelerini açıklama ve belirli bir ilgi alanı ve uzmanlık alanlarını vurgulaması için fırsat tanınır. Aynı zamanda belirli tepkilerin daha derinlemesine sorgulanabilmesi için yarı yapılandırılmış görüşmeler seçilir. Özellikle belirgin çelişkileri ortaya çıkarmak ve çözmek için bu görüşme türü tercih sebebidir.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen verinin analizinde betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren nitel veri analiz türüdür. Temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır. Bu analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemlendiği bireylerin görüşlerini yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Analiz dört aşamada gerçekleşir. İlk aşamada araştırmacı araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan hareket ederek bir çerçeve oluşturur. Bu sayede verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirlenir. İkinci aşamada ise, araştırmacı daha önce oluşturmuş olduğu çerçeveye bağlı olarak verileri okur ve düzenler. Bu süreçte verilerin anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya

getirilmesi önemlidir. Bu aşamadan sonra araştırmacı düzenlemiş olduğu verileri tanımlar. Bunun için gerekli yerlerde doğrudan alıntılara başvurmak zorunda kalabilir. Son olarak, araştırmacı tanımlamış olduğu bulguları açıklar, ilişkilendirir ve anlamlandırır. Araştırmacı bu aşamada, yapmış olduğu yorumları daha da güçlendirmek için bulgular arasındaki neden sonuç ilişkilerini açıklar. Ayrıca, ihtiyaç duyulması durumunda farklı olgular arasında karşılaştırma yapar (Özdemir, 2010, s. 336).

3.3. Araştırmanın Aşamaları

3.3.1. Örnek Olayların Seçimi

Örnek olay analizi sürecinde, araştırma problemine uygun yöntemin belirlenmesinden sonra, araştırma evreninin belirlenmesi ve bu evrenden örnek ya da örneklerin seçilmesi aşaması gelir. Evren, bir araştırmada soruları cevaplamak için ihtiyaç duyulan verilerin elde edildiği varlıklardan oluşan büyük gruptur. Örneklem, evreni temsil etmek üzere çeşitli tekniklerle evren elemanlarından seçilen ve üzerinde inceleme yapılan gruptur.

Bu çalışmanın evrenini 2000’li yılların başından itibaren Türkiye’de kurulmuş olan ve faaliyet gösteren yeni kooperatifler oluşturmaktadır. Ancak yeni kooperatifler yasal olarak farklı bir statüde tanımlanmadığından araştırma evrenini belirlemek mümkün değildir. Evreni oluşturan elemanların tam olarak listelenemediği durumlarda küme örneklemeinden yararlanılır (Demir, 2019). O nedenle bu çalışmada örneklemede kümelere göre örnekleme yöntemi kullanılacaktır.

Kümelere göre örnekleme yapılarak gerçekleştirilmek üzere, Tablo 2.1’de listelenen kooperatifler faaliyet alanlarına göre gruplandırılmıştır. Gruplandırma sonucunda kooperatifler toplam altı grup altında kümelendirilmiştir. Bu gruplar sırasıyla perakende ticaret; dezavantajlı gruplara yönelik hizmetler; eğitim araştırma, danışmanlık; tarımsal üretim; kültür ve sanat ile platformdur. Tablo 3.2 kooperatif kümelerine ilişkin ayrıntılı bilgiyi sunmaktadır.

Tablo 3.2. Kooperatif Kümeleri

Faaliyet Alanı / Kooperatif Sayısı	Kooperatifler	Açıklama
Perakende Ticaret (9)	Anadoluda Yaşam, BÜKOOP, Kadıköy, Temiz Hasat, Arıköy, İmece, Yeni Hayat, Yerdeniz, Dayanışma	Sağlıklı ve adil gıdayı uygun fiyatlarla tüketiciye ulaştırmayı amaçlayan tüketim kooperatifleri
Dezavantajlı Gruplara Yönelik Hizmetler (9)	Nilüfer, İlk Adım, Zeytindalı, İpekyolu, Tomurcuk, Ege Tüm Engelliler, Engelliler ile Engelli Çocuk Annelerine Destek, Kuşadası, Üretkeniz Biz	Kadınlar, engelli bireyler ve iş yaşamının dışında kalmış bireylerin eğitim ve istihdamı ile onlara yönelik hizmetlerin üretilmesi konusunda çalışan kooperatifler
Eğitim, Araştırma, Danışmanlık (5)	Kalkınma Atölyesi, Gökova, Genç İşi, Yeryüzü, BBOM İzmir,	Eğitim, proje geliştirme ve danışmanlık hizmeti veren kooperatifler
Tarımsal Üretim (4)	Güneşköy, Büyükada, Arıkbaşı, Dokuz Köy	Ekolojik ve toplumsal öncelikleri gözeterek üretim yapan kooperatifler
Kültür ve Sanat (3)	Filmmor, Tiyatro, Yayıncılar	Sinema ve tiyatro ve yayıncılık alanında çalışan kooperatifler
Platform (1)	İhtiyaç Haritası	İhtiyaç sahipleri ile ihtiyacı karşılamak isteyen kişi ve kurumların bir araya gelmesini sağlamak üzere çevrim içi bir platform üzerinden hizmet veren kooperatif

Bu çalışmada çalışılacak örnek olayları belirlerken, kültür ve sanat kümesi çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. Bunun nedeni, Filmmor Kooperatifi hariç diğer kooperatiflerin kuruluş tarihlerinin çok yeni (2019 yılı) olması, dolayısıyla bu kümenin diğer kümelerin yanında görece daha az etki yaratmış olmasıdır. Sonuç olarak, örnek olaylar için geriye kalan beş küme (perakende ticaret; dezavantajlı gruplara yönelik hizmetler; eğitim araştırma, danışmanlık; tarımsal üretim ve platform)

değerlendirilmiştir. Platform kümesinde bir kooperatif bulunduğundan bu küme için seçim yapılması gerekmemiştir. Platform kümesi tek bir kooperatifi içermekle birlikte; kültür ve sanat kümesinden farklı olarak, İhtiyaç Haritası'nın ulusal ve uluslararası ölçekte yaratmış olduğu etki nedeniyle incelenmeye değerdir.

Kümelerden yapılan seçimde kooperatifin kümeyi temsil etme yeteneği, faaliyet süresi, tanınırlığı gibi ölçütler kullanılmıştır. Bu ölçütler altında perakende ticaret kümesi için BÜKOOP; dezavantajlı gruplara yönelik hizmetler kümesinden Tomurcuk Kooperatifi; eğitim, araştırma ve danışmanlık kümesinden Genç İş Kooperatif, tarımsal üretim kümesinden Büyükkada Tarımsal Kalkınma Kooperatifi örnek olay çalışması için seçilmiştir.

3.3.2. Araştırma Tasarımı ve Veri Toplama

Örneklemin belirlenmesinden sonra, yarı yapılandırılmış görüşmeler için çerçeve soruların hazırlanması aşamasına geçilmiştir. Soruların bir kısmı görüşme yapılan kişiyi ve temsil ettiği kooperatifi tanımaya yönelik keşif amaçlı sorulardır (EK A). Diğer sorular, araştırılan konuya özel hazırlanmış açık uçlu sorulardır. Çerçeve sorular, nitel araştırma yöntemleri konusunda uzman olan ve yakın zamanda Türkiye'de Sosyal Girişimlerin Durumu projesi (British Council, 2019) kapsamında sosyal girişimler ile yarı yapılandırılmış görüşmeler yapan Prof. Dr. Kezban Çelik'e gönderilerek kendisinden görüş alınmıştır. Prof. Dr. Kezban Çelik'ten gelen geri bildirimler doğrultusunda gerekli ekleme ve düzeltmelerin yapılmasının ardından sorular EK B'de sunulan son halini almıştır.

EK B'den görüleceği gibi, çerçeve sorular sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci ve ikinci bölümdeki soruların amacı, kooperatifi ve kuruluş motivasyonunu anlamaktır. Özellikle kooperatifin ortaya çıkış sebepleri, kişileri SDE içinde kooperatif kurmaya ya da bir kooperatife katılmaya iten unsurlar öğrenilmek istenmiştir. Bununla birlikte 2000 öncesi kooperatiflerle farkları kıyaslamak üzere hazırlanan sorulara da yer verilmiştir. Üçüncü bölüm yasal mevzuatla ilgili sorulara ayrılmıştır ve burada da 2000 yılı öncesindeki yasal mevzuatla karşılaştırma soruları mevcuttur. Dördüncü bölümde kooperatifin mali yapısı araştırılmaktadır. Bu bölüm, özellikle kâr amacı gütmeyen kooperatifler olarak bilinen yeni kooperatiflerin gelir fazlasını nasıl kullandıklarını

öğrenmeye yönelik soruları içermektedir. Bir sonraki bölümde iç işleyişle ilgili sorular yöneltilmiştir. Buradaki amaç, kooperatif ilke ve değerlerinin uygulanma derecesini öğrenmek, bir başka deyişle kooperatifçilik bilincinin yeni kooperatiflerde daha baskın olup olmadığını anlamaktır. Altıncı bölümdeki sorular, yeni kooperatiflerin diğer kooperatifler ile işbirliği ve dayanışma pratiklerini yaşama geçirme konusundaki durumlarına ilişkindir. Yedinci bölüm, sosyal etki ve SKH ile ilgilidir. Son bölüm yeni kooperatifçiliği yeni kooperatiflerin bakış açısından anlamak üzere kurgulanmış sorulardan oluşmaktadır. Bu kapsamda kendilerini geleneksel kooperatiflerden farklı görüp görmedikleri, diğer yeni kooperatiflerden haberdar olup olmadıkları araştırılırken, yeni kooperatifçiliğin geleceği, önündeki fırsatlar ve engeller ile ilgili sorulara da yanıtlar aranmıştır.

Görüşmeler öncesinde araştırmacı, örnek olay çalışmasında incelenecek olan kooperatifler hakkında ön bilgi edinmiştir. Bu kapsamda görüşme yapılacak kişiler belirlenmiş ve telefon aracılığıyla iletişime geçilmiş, araştırmacının kendisi ve görüşme amacı hakkında kısa bir bilgi verilmiştir. Daha sonra, görüşme talebi kendilerine yazılı olarak (EK C) iletilmiştir. Görüşmelerin kooperatif ortaklarıyla yapılması hedeflenmiş ancak bir örnek olay çalışmasında (BÜKÖOP) kooperatif ortaklarına ulaşılamadığı için kooperatif gönüllüsüyle mülakat yapılmıştır. Sorular görüşmecilere önceden gönderilmemiştir. Bunun nedeni görüşmeler sırasında araştırmayı olumsuz etkileyecek bir durumla karşılaşılması halinde görüşmecilerle tekrar iletişimin sağlanması konusunda kuşku duyulmamasıdır. Görüşmelerin hepsi eksiksiz ve tüm sorular yanıtlanacak şekilde tamamlanmıştır.

Görüşmeler başlarken, öncelikle araştırmanın amacı ve görüşmenin kapsamı bir kez daha sözlü olarak aktarılmıştır. Sonrasında görüşmenin ses kaydının alınması için izin istenmiştir. Ses kayıtlarının metin olarak hazırlandıktan sonra isterlerse kendileriyle paylaşılabilmesi ve gerekli yerlerde düzeltme, ekleme/çıkarma yapılarının mümkün olduğu bilgisi verilmiştir. Görüşme sırasında genel olarak daha önceden belirlenmiş olan sıralamaya uyulmuştur. Bazı durumlarda, görüşülen kişiye sorulan soru hakkında ayrıntılı açıklama yapılarak sorunun hedeflenen çerçeveden yanıtlanmasına çalışılmıştır. Ancak genel olarak görüşülen kişilerin anlatımına müdahale edilmemiş, böylece öngörülmemiş bilgiler elde edilebilmiştir.

Son olarak, nitel veri analizi için, ses kaydı alınan beş adet yarı yapılandırılmış görüşme deşifre edilmiştir. Deşifre edilen verinin analizinde betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Örnek olay çalışmalarının ana delil kaynağını oluşturan kooperatif görüşmelerinde, kilit öneme sahip olduğu düşünülen bölümler detaylıca analiz edilmiştir. Her bir görüşmenin ses kaydı dökümü, kendi içerisinde sorular kapsamında bölümlere ayrılmıştır. Deşifre edilen metinlerde önemli olduğu düşünülen ve alıntı yapılacak bölümler belirlenmiştir. Her örnek olay çalışması için benzerlikler, ortak noktalar veya farklılıklar karşılaştırılmıştır. Böylece örnek olay çalışmalarının bulguları arasında örüntü eşleştirmesi (Yin, 2009) yapılmıştır. Son olarak elde edilen bulgular yeni kooperatifçiliğin gelişme dinamikleri perspektifiyle değerlendirilmiştir.

Yarı yapılandırılmış görüşmelerin tamamlanmasının ardından yeni kooperatiflerin kurulmasında ve sürdürülmesinde etkisi olan paydaş görüşlerine başvurulmasının araştırmayı güçlendireceği düşüncesiyle bu kapsamda görüşme yapılmaya çalışılmıştır. Bilindiği üzere Ticaret Bakanlığı Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü, SDE odağında sosyal kooperatifçiliğe ilişkin farkındalık artırma çalışmaları yürütmektedir. Dolayısıyla bu alanda paydaş olarak yer almakta ve ekosistem aktörleri ile sürekli iletişim ve diyalog içinde bulunmaktadır. Görüşme yapılacak kişinin konuyu ilk elden bilmesi önemli olduğundan Esnaf, Sanatkârlar ve Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü'nde Sosyal Kooperatifçilik Uzmanı olarak çalışan Rabia Gökçen Mert Korkmaz ile iletişime geçilerek görüşme talebi kendisine iletilmiştir. Gökçen Mert Korkmaz, Sosyal Kooperatifçilik Treni gibi projeleri yürütmesinin yanı sıra sosyal kooperatifçilik mevzuatı üzerinde çalışmaktadır. Hazırlanan görüşme soruları (Ek D) yeni kooperatiflerle geleneksel kooperatifler arasındaki farkları ve yeni kooperatifçiliğin sorunlarını ve ihtiyaçlarını anlamaya yöneliktir. Sorular, görüşmeden önce görüşmeciye gönderilmiştir. Bu görüşmede de görüşmecinin izni ile ses kaydı alınmış ve sonrasında ses kaydı deşifre edilmiştir.

3.4. Örnek Olay Çalışmaları

Mülakat tarihleri, görüşme yapılacak kişilerin çalışma takvimlerinin uygunluğuna göre belirlenmiş ve 15.07. 2019 – 22.07.2019 arasında örnek olay çalışması kapsamındaki

tüm görüşmeler tamamlanmıştır. Örnek olay çalışmaları aşağıda görüşme sırasına göre verilmektedir.

3.4.1. Sınırlı Sorumlu Tomurcuk Eğitim Kültür Dayanışma ve İşletme Kooperatifi

Bu örnek olay çalışması kapsamında, engelli bireylerin bilgi ve becerilerinin artırılması yoluyla topluma kazandırılmasını hedefleyen kooperatiflerin ilk temsilcisi olan Tomurcuk Kooperatifi incelenmektedir. Tomurcuk, Türkiye’de zihinsel engelli bireylerin istihdama katılmaları amacı doğrultusunda çalışan bir sosyal kooperatiftir. Dezavantajlı gruplara yönelik kurulan kooperatifler arasında Tomurcuk Kooperatifi’nin örnek olay olarak seçilmesinin nedenleri arasında; alanında ilk olması, on yılı aşan faaliyet süresi ve kamuoyu nezdinde tanınırlığı bulunmaktadır.

Örnek olay çalışması altı bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde metodolojik notlar, ikinci bölümde kooperatifin kuruluş süreci hakkında bilgiler aktarılmaktadır. Üçüncü bölüm kooperatifin faaliyetlerine odaklanmaktadır. Burada, kooperatifin iç işleyişi ve çevreyle olan ilişkileri özetlenmektedir. Beşinci bölümde sosyal etki ve sürdürülebilirlik ele alınmaktadır. Son bölümde, çalışmadan elde edilen bulgular özetlenmektedir.

3.4.1.1. Metodolojik Notlar

Bu örnek olay çalışmasında çoklu delil kaynakları kullanılmıştır. Ancak kooperatif ortağı ile eş anlı olarak yapılan görüşme, ana bilgi kaynağını oluşturmaktadır. Görüşme sırasında alınan ses kaydı dışında, görüşme notları, ön çalışma kapsamında derlenmiş olan bilgiler de analizde kullanılmıştır.

Bu bölümde söz edilmesi gereken diğer bir özel durum, araştırmacının kurucu üyesi olduğu Sosyal Ekonomi adlı blog aracılığıyla, yaklaşık bir buçuk yıldır kooperatif ve kurucu ortaklarıyla iletişimde olmasıdır. Gerek sosyal medya hesapları gerek katıldıkları ortak etkinlikler aracılığıyla sağlanan bu etkileşim özellikle kooperatif ile ilgili bilgilere ve görüşülecek kişilere erişim konusunda araştırmacıya avantajlar sağlamıştır.

Kooperatif ile sağlanan yakın etkileşimin, örnek olay görüşmeleri için hazırlanmış olan soruları test etme ve herhangi bir eksiklik/yanlışlık varsa bunları tamamlama veya düzeltme imkânı sağlayacağı düşünülmüştür. Ancak sorular ve görüşme kapsamı ile ilgili bir sorun yaşanmamıştır. Bu nedenle diğer örnek olay çalışmalarında soru formatı ve süreç bu örnek olay çalışmasındaki biçimiyle devam ettirilmiştir.

Tablo 3.3. Tomurcuk Kooperatifi Örnek Olay Çalışmasında Gerçekleştirilen Görüşme

Görüşülen Kişi	Kooperatifteki Konumu	Görüşme Yeri	Görüşme Tarihi
Gülser Özkan	Ortak	Özel Yeni Tomurcuk Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	15.07.2019
Yasemin Güler	Ortak	Özel Yeni Tomurcuk Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Merkezi	15.07.2019

3.4.1.2. Kuruluş Süreci

Tomurcuk Kooperatifi, zihinsel engelli bireylerin aileleri tarafından işletilen bir sosyal kooperatiftir. Kooperatif, zihinsel engelli bireylerin sosyal hayata ve istihdama eşit bir şekilde katılabilme ihtiyaçlarını karşılama amacıyla 14 Ağustos 2006 tarihinde kurulmuştur. Kooperatif çatısı altında oluşturulan bir iktisadi işletme olan rehabilitasyon merkezi, Milli Eğitim Bakanlığı'nca tanımlanan 5580 sayılı Özel Eğitim Kurumları Kanunu'na göre kurulmuş bir eğitim merkezidir. Bu merkez, öğrenciler tarafından "Tomurcuk Üniversitesi" olarak anılmaktadır (Atayurt, 2018). Türkiye'de henüz sosyal kooperatifçilik uygulamalarının görülmediği yıllarda kuruluş kararı alındığı için kooperatif başlangıçta sadece annelerin ortak oldukları bir kadın kooperatifi olarak örgütlenmiştir.

Kooperatif ortakları, daha önce diğer SDE pratikleri içinde yer almış kişilerdir. Dolayısıyla kooperatif kurulmadan önce dernek ve vakıf gibi diğer üçüncü sektör

organizasyon tecrübelerinden yola çıkarak, kooperatif kurmanın amaçlarına daha uygun olacağını düşünmüşlerdir. Ortaklardan biri bu konuda görüşlerini şöyle ifade etmektedir:

“Bana hiç vakıf, dernek demeyin. Kooperatiften önceki hayatımda birçok derneğin kurucusuydum, üyesiydim. Faaliyetlerini takip ettim. Orada (dernekte) gönüllülük esasına dayalı olduğu için hani şunu hissetmişimdir: bir sürü kişi ‘aman boş vaktimi değerlendiririm’ diye gelir. Yani bir amacı yok, sahiplenmiyor. Vakıflar ise... Vakıfları çok kapalı olarak algıladım. Çünkü çok başarılı vakıflar hakkında bile medyada hiç hoş olmayan haberler aldım. Ast üst ilişkisi var orada. Mütevelli heyeti, vakfın sahibi var diğerleri ast oluyor. Ama kooperatifte bir eşitlik var.” (Özkan, 2019).

Geçmiş deneyimlerinin yanı sıra ortaklar, kuruluş öncesinde kooperatifçiliği araştırmışlardır. Örneğin, KEDV’in 2004 yılında düzenlediği Türkiye Kadın Kooperatifleri toplantısı örgütlenme biçimi konusunda yönlendirici olmuştur (Özkan, 2019). Ortaklar kuruluş sürecinde kooperatifin faydalanabileceği imkânları araştırmış, finansal açıdan geleceğe yönelik tüm ihtimalleri göz önünde bulundurmuşlardır. Bu çerçevede bağışlardan yararlanma konusu da değerlendirilmiştir. Görüşmecinin anlatımıyla:

“Türkiye Kadın Kooperatifleri toplantısına gittiğimde ana sözleşmeyi aldım. Şöyle baktım. Şimdi tamam kooperatif olarak yapacağım ama bunu başaramazsam bir destek alabilir miyim diye düşündüm. Bugün bağışlar olmazsa yürümeyeceğiz biz de belki. Baktım orada vakfın, derneğin yaptığı her şeyi yapabiliyor. Faaliyetlerde de bir kısıntı yok. Hatta daha serbest. Zaten destek verecek olan kooperatife de verir dedik. Ama iş öyle değilmiş, orada sıkıntıya düştük. Sosyal kooperatif diye bir olgu o zaman Türkiye’de yok. Olmadığı için de kooperatife bağış yapmayı kimse istemiyor. Bağış yapacak da kooperatif olduğu için yapmıyor. ‘Yahu bağış makbuzu kesiyoruz bakın bakanlıktan onaylı’ dedik. Ama o kültür yoktu. Hatta onun için dernek de kurduk. Özel Yeni Tomurcuk Kültür, Spor, Sanat ve Gençlik Spor Kulübü Derneği. Sanat çalışmalarını, sergi çalışmalarını, spor çalışmalarını o dernek adı altında yapıyoruz.” (Özkan, 2019).

Tomurcuk, kuruluş aşamasında yerel yönetimlerle de etkileşim halinde olmuştur. Kurulduktan sonra pek çok kooperatif gibi bazı konularda aynı destek almak için kamu kurumlarına başvurmuştur. Ancak diğer yeni kooperatiflerde de görüleceği gibi, Tomurcuk Kooperatifi de zaman zaman geleneksel kooperatifçiliğin kötü imajından etkilenmiştir. Yeni kooperatifçiliğin farklarını anlamak adına kendilerine yöneltilen soruda, ortaklardan biri kooperatifçiliğin geçmişten gelen kötü imaj ile o süreçte yüzleştiklerini belirtti:

“...inşaat kooperatiflerinin o zamanki fecaat sıkıntılarını biz çok çektik zaten kooperatif kurulduktan sonra. Hatta hiç unutmuyorum toplantı yeri için bir oda ararken kaymakama gittik. Biz kendimizi anlattık dedik ki ‘böyle böyle bir kooperatif kurduk, bir yerde bir yönetim odası tahsis edebilir misiniz veya aracı olabilir misiniz?’. Bize ilk sorduğu soru ‘çocuklara ev mi yapacaksınız?’... ‘Eyvah’ dedim. Kaymakam bunu dediyse... Yani bu kadardı kooperatif olarak imaj.” (Özkan, 2019).

Ortaklar, kooperatif 2006 yılında kurulmasına rağmen finansal anlamda sürdürülebilirliklerini ancak sağladıklarını düşünmektedirler. 2013 yılında kooperatiften ayrılan birkaç velinin ayrı bir vakıf kurması nedeniyle kaynaklar bölündüğü için bir süre zorluk yaşanmıştır. Yine de kooperatif ortaklarına göre, son altı yılda finansal anlamda kaygılar minimum seviyeye inmiştir.

Kooperatif ortakları, yasal mevzuattaki eksikliklerin kendilerini zorladığını belirtmektedirler. Özkan, aynı zamanda vergi yükümlülüğü açısından dernek veya vakıf gibi girişimlere kıyasla kooperatiflerin dezavantajlı olduğunu savunmaktadır. Mevzuatlardaki yetersizliklerin 2000 yılı sonrasında kurulan kooperatifleri olumsuz etkilediğini savunan kooperatif ortakları, günümüzde yaygınlık kazanan sosyal kooperatifçilik konusunda umutlu olduklarını dile getirmiştir.

3.4.1.3. Faaliyetler

Tomurcuk Kooperatifi faaliyetlerine sınır koymayan bir sosyal kooperatiftir. Tüm amaçları zihinsel engelli çocukları topluma kazandırmaktır. Bu nedenle çocuklara fayda sağlayacaklarını düşündükleri her fırsatı işe çevirebilmektedirler. Bununla birlikte temel faaliyet alanları eğitim ve mal/hizmet üretimi olarak sıralanabilir.

Kooperatifin faaliyetleri tamamen zihinsel engelli bireylerin toplumdan kopmamalarına yönelik kurgulanmıştır. Ortaklar buna özellikle vurgu yapmaktadır. Down sendromlu çocuklar toplumdan uzaklaştıkça Alzheimer hastalığına yakalanma riski bir o kadar artmaktadır (Özkan, 2019).

“Eve hapis olunca ne olacak? Akşama kadar televizyon seyredecek. Biriyle bir iletişime geçemeyecek, konuşamayacak. Böyle devamlı bir şey seyretmekle kendini geliştiremiyor. Konuşması, fikir yürütmesi gerek. Devletin böyle bir merkezi yok. Biz baktık o zamanlar, araştırdık, yok. Nereye götürelim? Bir yer bulamayınca mecburiyetten açtık burayı. Yani çocuklarımızı düşündüğümüz için. Çocuklarımızı ve diğer çocukları.” (Güler, 2019).

Kooperatif, farkındalık çalışmalarına özel bir önem vermekte; spor ve sanat dalında pek çok etkinlikte yer almaktadır. Yukarıda bahsedilen Özel Yeni Tomurcuk Kültür Spor Sanat ve Gençlik Spor Kulübü Derneği sadece bağış toplama amacıyla değil, aynı zamanda kooperatifteki lisanslı engelli bireylerin yarışmalara resmi olarak katılabilmeleri için kurulmuştur. Kurucu ortak Yasemin Güler (2019), kulübün amacını şöyle açıklamaktadır:

“Bizim lisanslı yüzücülerimiz var. Esas onun için açıldı. Yani bir yerden bağış bulalım diye değil de ama gerekirse bağış da istiyorsanız ‘dernek de var’ diyebilmek için... Ama yani onu daha kullanmadık. Asıl amacımız bizim çocuklarımız. Kulüp olarak bizim tescil edilmemiz gerekiyor ki resmi yarışmalara katılabalım... lisanslı yüzücülerimiz Türkiye şampiyonalarına katılıyor. O yüzden kulüp olmamız gerekiyordu.”

Tomurcuk Kooperatifi temel olarak sosyal bir soruna yönelik kurulmuş olsa da çevresel duyarlılığı vardır. Sadece engelliler için değil toplumun hassasiyet gösterdiği ve zihinsel engelli çocukların da anlayabileceği olaylara da tepkilerini göstermişlerdir.

“Biz davul, zurnaları kaptığımız gibi bir yeşil alan protestosu varsa gidiyoruz. Mesela Kuzey Ormanları protestosuna gittik.” (Özkan, 2019).

Genel faaliyet merkezi İstanbul olmakla birlikte kooperatifin çalışmaları bölgesel sınırı aşmaktadır. Hatta katıldıkları bazı uluslararası kongreler sayesinde ulusal boyutu aştıkları söylenebilir. Farkındalık amacıyla oluşturdukları “Bremen Mızıkacıları” adlı perküsyon grubu bugüne kadar pek çok etkinlikte yer almıştır. Grup, faaliyete

geçtiğinden beri Türkiye genelinde yaklaşık 290 konser vermiştir. Ortaklar, bu faaliyetlerden herhangi bir ücret talep etmediklerini ve almadıklarını belirtmektedirler. Çünkü kooperatifin asıl misyonu gelir elde etmek değil engellilerin yapamadıklarından ziyade yaptıklarıyla toplumda öne çıkmalarını sağlamaktır. Sanatsal faaliyetler yalnızca müzikle sınırlı değildir. Bireyler, drama alanında da çalışmalarını sürdürmektedirler.

Kooperatifin en önemli gelir kalemi rehabilitasyon merkezidir. Ayrıca 2017'den bu yana işlettikleri kafe ikinci en önemli ticari faaliyetleridir. Kafe sürekli olarak hizmet vermemekte; bir kurumun çalışanlarının toplu öğle yemeği veya bir grubun özel gün kutlaması gibi talepler olduğunda açılmaktadır. Kafede engelli bireyler, gönüllüler ve ortaklar birlikte hizmet vermektedir.

Değişik tasarım çalışmalarının yapılması için kooperatif bünyesinde farklı atölyeler düzenlenmiştir. Bu atölyelerde gönüllü hocalarla birlikte çalışılmaktadır. Tasarımlar özel günler için hazırlanmakta ve talebe göre değişiklik gösterebilmektedirler. Özel tasarım ürünleri arasında kolye, çanta, nişan/nikâh davetiyesi ve şekeri bulunmaktadır. Kooperatif yine yılın belirli zamanlarında bağış toplamak amacıyla kermes, yemek ve bağış gecesi gibi etkinlikler organize etmektedir.

3.4.1.4. İç İşleyiş

Kooperatiflerin işleyişini incelemek için görüşmecilere yöneltilen soruların başında demokrasi ilkesinin uygulanışı gelmektedir. Demokratik bir ortamın kusursuz bir şekilde işlemesi ortakların katılımını gerektirir. Oysa görüşmeciler, kendilerine duyulan güvenden dolayı diğer ortakların yalnızca ihtiyaç olduğunda kooperatife geldiklerini ama bunun kendileri için yorucu bir işleyiş olduğundan bahsetmektedirler:

“...diğer kooperatiflerde, kadın kooperatiflerinde daha çok kişi vardır. Orada herkes kazanmak için giriyor. Emeğiyle bir şey kazanacak. O kooperatife üye oluyor. Ama burada bir kazanç olmadığı için ortaklarımız bile çocuğunu gönderiyor, kendi gelmiyor yani. Çoğu da yorgun ve bıkkın. O sebepten ‘siz yapıyorsunuz’ deyip... ‘Ama ihtiyacımız var gelin’ dediğimiz zaman tabii ki geliyorlar.” (Özkan, 2019).

Özkan ve Güler, öncesinde herhangi bir ekip çalışması veya eğitim olmaksızın yönetim kurulunda değişiklik yapılmasını hatalı bulmaktadırlar. Kooperatiften önceki hayatında yöneticilik veya idari görevleri olmamış kişilerin birden yönetime gelmesinin doğru olmadığını ileri sürmektedirler. 2013 yılında bazı ortakların kooperatiften ayrılarak vakıf kurmalarının temelinde bundan kaynaklanan sorunların bulunduğunu ifade etmektedirler. Kooperatifte 3 yılda bir yapılan yönetim kurulu değişikliğinde yönetim kurulu başkanı değişmemektedir. Özkan'a göre ortaklar sorumluluk üstlenmekten kaçınmaktadır:

“Ben bu sene de yalvardım. Dedim ki ‘... Allah aşkınıza biriniz girin. Ben sizin yanınızdayım’. Şu anda değişmez başkan benim. Çok çirkin bir şey” (Özkan, 2019).

Benzer sebeplerden kooperatifte iş planı tanımları yapılamamaktadır. Dolayısıyla görev-sorumluluk paylaşımı konusunda sıkıntı yaşanmaktadır. Görüşülen iki ortak üzerinde büyük bir sorumluluk olduğu tarafımızca da gözlemlenmiştir. Nedenleri sorulduğunda Güler, kooperatifte bilfiil çalışan kişi sayısının yetersizliğinden söz etmiştir. Bunun dışında, her iki ortak da diğer ortakların kişisel yetersizlik endişelerinin bir neden olabileceğini düşünmektedir:

“... burada devamlı oturulmasından korkuyorlar. Hatta velinin bir tanesi diyor ki ‘ben sizin gibi çalışmam. Çünkü gücüm yetmez’. Sen benden gençsin nasıl gücün yetmez?... ‘Ne zaman gel dersiniz gelirim ama sizin verdiğiniz eforu ben oraya veremem’ diyor. Çünkü biz sabah gelip akşam 8’de gidiyoruz. Cumartesi ve Pazar gerektiğinde buradayız... Ama biz kimse olmadığı için öyle çalışıyoruz. Çoğalsak belki öyle çalışmayacağız. Hani iş bölümü yapacaksın. (Özkan ve Güler, 2019).”

Kooperatifte çalışmanın maddi kazanç getirmeyişi bir diğer neden olarak gösterilmiştir. Görüşmecilerin kooperatifte tanımlanan görevlerinden dolayı elde ettikleri gelirler kooperatif harcamaları için kullanılmaktadır. Çalışmanın bir karşılığı olarak maddi kazanç elde edeceklerini bilseler ortakların kooperatife daha sık gelip çalışmalara aktif olarak katılabilecekleri düşünülmektedir.

Sonuçta, bilfiil kooperatifte bulunanlar etrafında bir karar mekanizması oluşturulmuştur. Özkan (2019), bunu kendilerine duyulan güvene de

dayandırmaktadır. Anında karar verilmesi gereken faaliyet veya etkinliklerde diğer ortaklara haber verilmektedir. Ancak ortakların bir kısmı karar toplantısına katılamayacaklarını ve alınacak her karara uyacaklarını bildirmektedirler.

Kooperatif öncelikle kadın kooperatifi olarak kurulduğu için ortakların çoğunluğunu hâlâ kadınlar oluşturmaktadır. Dolayısıyla herhangi bir cinsiyet ayrımcılığının olmaması bir yana zaman zaman eşler kooperatifte veya kooperatif dışı faaliyetlerde kadınlara yardımcı olmaktadır.

Kooperatifte ortaklar, ortak olmayan ücretli çalışanlar ve gönüllüler çalışmaktadır. Gönüllüler devamlı olarak kooperatifte çalışmasa da ihtiyaç durumunda çağırılabilir potansiyeli taşımaktadır. Tomurcuk Kooperatifi gönüllülerle çalışmayı oldukça faydalı olarak değerlendirmektedir:

“Gönüllü çalışanlarımız hakikaten gönüllü çalışıyorlar. Mesela ritim hocası... Bir şirketin genel müdürüydü. O aşağı yukarı 12 yıldır çalışıyor. Para verseniz böyle çalışmaz bir başkası. Dans hocası, resim hocası, şifacılar geliyor. Yoga yaptırılan falan hepsi gönüllü geliyor. Bizim amacımız toplumdaki daha çok kişiye ulaşmak. Her gönüllü etrafındaki kişiyi de bize getirebiliyor. Zaten bizim amacımız bu çocukların normal bireylerle bir arada bir şeyler üretmesi. Ona çok büyük katkısı oluyor. Hem bizim amacımız o. Sosyal uyum. Onun için de en güzeli gönüllülerle çalışmak.” (Özkan ve Güler, 2019).

Tomurcuk Kooperatifi konusuyla ilgili etkinlikleri takip etmeye, böylece diğer insanlarla etkileşim halinde olmaya çaba göstermektedir. Bu tür etkinliklere görüşme yapılan Gülser Özkan ve Yasemin Güler katılmaktadır. Gerekçelerini şöyle açıklamaktadırlar:

“...konuşmacı olarak ikimiz gidiyoruz da bir kermes ... olursa ortaklarımızdan yardım alıyoruz. Çünkü aynı dili kullanmak lazım kooperatifi tanıtırken. KEDV’in toplantıları vs. bu işle meşgul olan biziz. Gidince doğru şeyi söylemesi doğru zamanda söylemesi lazım. Gitmek istiyor arkadaş mutlaka gitmesinden hoşlanacağız, ama okuduğu şeyi değerlendiremiyorsa? Bir tüzüğü ana sözleşmeyi değerlendiremiyorsa, işleyiş hakkında bu kadar donanımlı değilse... Risk alamayız.” (Özkan, 2019).

Tomurcuk Kooperatifi kendi alanında bir kooperatifle işbirliği yapmamaktadır. Görüşmecilere yöneltilen sorulardan başka alanlarda faaliyet gösteren kooperatiflerle de bir işbirliği yapılamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ancak yaratmak istedikleri sosyal etkiyi fazlalaştırmak için kendileri gibi sosyal kooperatif niteliğinde olan tüm yeni kooperatifleri takip etmektedirler. Yakından takip ettikleri yeni kooperatifler arasında, çalışmamızın örnek olay çalışmalarından ikisini oluşturan, Genç İşi Kooperatif ve İhtiyaç Haritası bulunmaktadır. Ancak, bunun ötesinde engellilere yönelik diğer SDE kurumlarıyla (dernek, vakıf) işbirliklerinin olmadığı anlaşılmıştır. Güler, bir arada çalışmanın, ortak olarak bir şey yapmanın Türkiye’de olmadığını ileri sürmüştür. Ayrıca yaşanan bölünmeden sonra vakıflara karşı önyargılı oldukları çok açıktır. Bu nedenle işbirliği konusunda vakıflara kesinlikle güvenemeyeceklerini özellikle belirtmişlerdir (Özkan, 2019). SDE organizasyonları dışındaki kuruluşlarla, örneğin bugüne kadar birkaç üniversite ve belediyeyle ortaklaşa proje ve faaliyet yürütülmüş olması bu alanda işbirliğine daha açık oldukları izlenimini vermektedir.

3.4.1.5. Sosyal Etki ve Sürdürülebilirlik

Bu başlık altında görüşmecilere ilk olarak “sosyal etki” kavramından haberdar olup olmadıkları sorulmuştur. Özkan (2019), sosyal etkiyi “topluma geri dönüş veya orada bırakılan bir etki” olarak tanımlamıştır. Kendi yarattıkları sosyal etkinin çok geniş olduğunu öne süren ortaklara bununla ilgili ölçüm yapıp yapmadıkları sorulduğunda alınan yanıtlardan herhangi bir ölçüm yapmadıkları sonucuna varılmıştır. Ancak bir yılda etki sağladıkları kişi sayısına ilişkin tahminlerini 3.000 kişi olarak belirtmişlerdir (Özkan, 2019).

Sosyal kooperatif statüsünde değerlendirilen Tomurcuk Kooperatifi, tıpkı diğer sosyal kooperatifler gibi, elde edilen gelir fazlasını ortaklara dağıtmamayı tercih etmektedir. Ortaya çıkan gelir fazlası “tamamen ideallere yönelik” kullanılır. Kooperatif ortakları, kendilerinden sonra kooperatifi işletecek olan üyelerin bu uygulamayla devam ettiğinden emin olmak için, MEB’in yönlendirmesiyle, sözleşmelerindeki bu maddeyi “değiştirilemez” yapmışlardır (Atayurt, 2018).

Tomurcuk Kooperatifi herhangi bir gelir fazlası yaratamamasına rağmen engelli bireyler için gerçekleştirdikleri tüm faaliyetlerin (atölyeler, konserler, yüzme yarışları

vb.) toplumda etki yarattığını savunmaktadır. Dolayısıyla onların bakış açısıyla, kendileri için yaptıkları her çalışma aslında topluma dolaylı olarak ulaşabilmektedir. Toplumsal faydaya yönelik yarattıkları etkiyi şu sözlerle savunmuşlardır:

“Bizim yaptığımız şeyler zaten hep farkındalık çalışması. Yani para kazanalım diye yapmıyoruz. Biz zaten cebimizden harcayarak bu farkındalığı sağlayabilmek için olağanüstü çaba sarf ediyoruz. KEDV’in projelerinin biz Maltepe ayağını yürütüyoruz. Kadınlara girişimcilik eğitimi, toplumsal cinsiyet eğitimi... Yani tamamen zihinsel engellilerle sınırlı değil çalışmalarımız. Kadınlara yönelik de çalışma yapıyoruz. Mesela düşündüğümüz, idealimiz olan atölyede yalnız zihinsel engelliler çalışmayacak. O atölyeye bir de tasarımcı lazım. Grafik tasarım lazım. Onlar herhalde sağlıklı kişilerden olacak mesela. Bunun bir de pazarlama ayağı var. Pazarlamasını da herhalde yine bir genç bir ekiple yürüteceğiz. Bu da bizim kooperatif dışına taşmamız demek. Yani zihinsel engellilerin dışında da bazı alanlarda etki yaratmayı düşünüyoruz.” (Özkan, 2019).

Görüşme yapılan ortakların, 2030 SKH’nden haberdar olmadıkları tespit edilmiştir. Konu hakkında gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra görüşmecilerden alınan bilgilerden, kooperatifin sağlıklı bireyler (SKH-3), insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH-8), eşitsizliklerin azaltılması (SKH-10) ve barış, adalet ve güçlü kurumlar (SKH-16) hedeflerine katkıda bulunduğu belirlenmiştir.

3.4.1.6. Özet

Tomurcuk Kooperatifi başlangıçta kadın kooperatifi olarak kurulsada sonradan sosyal kooperatif olma çabası içine girmiştir. Bu doğrultuda, ana sözleşmede yapılan bir değişikliklerle kooperatif tüm aile üyelerine açık bir kooperatif biçimi almıştır. Son yıllarda hızla yayılmakta olan sosyal kooperatifçilik hakkındaki gerek bakanlık gerek sivil toplum tarafından yapılan farkındalık çalışmaları kooperatifin bu yöneliminde etkili olmuştur.

Sosyal kooperatifçilikle ilgili tanıtım ve farkındalık çabaları günden güne artsa da bazı kısıtlar kooperatifi hâlâ zorlamaktadır. Bunun en başında yasal mevzuatın olmayışı gösterilebilir. Ortaklar bu konuda geleneksel kooperatiflere göre daha dezavantajlı

olduklarını düşünmektedirler. Çünkü geleneksel kooperatiflerin uzun bir geçmişe sahip oldukları ve onlar için yasal çerçevenin kesin olarak belirlendiğinden söz etmişlerdir (Özkan, 2019).

Tomurcuk Kooperatifi geleneksel kooperatiflerden birçok anlamda ayrılmaktadır. Tamamen sosyal amaçlara yönelik faaliyet göstermektedir ve bunun karşılığında da ortakların hiçbir maddi kazanç beklentisi yoktur. Kendilerini geleneksel kooperatiflerden ayıran en büyük özelliğın bu olduğunu savunmaktadırlar.

Yeni kooperatifler denildiğinde akla ilk gelenin sosyal kooperatifler olması gibi, geleneksel kooperatif söz konusu olduğunda akla yapı ve tarım kooperatifleri gelmektedir. Bu nedenle ortakların yeni kooperatifçiliğın gelenekselden farklılığını, yapı ve tarım kooperatifleri üzerinden açıklamaları şaşırtıcı değildir. Burada üzerinde vurgulanan nokta süreklilik olmuştur. Yapı kooperatiflerinin inşaat tamamlandığında örgüt olarak devam etmediğı, bunun aksine yeni kooperatiflerin devamlılığı olan örgütlenmeler olduğu üzerinde durulmuştur.

Tomurcuk Kooperatifi yeni kooperatifçiliğın gelişimini ağırlıklı olarak ekonomik koşulların ve dayanışmanın belirlediğini savunmaktadır. Ortakların fikrinde, yeni kooperatiflerin -Tomurcuk Kooperatifi'nin deyişıyla "öncü kooperatiflerin"- artması, toplumda kooperatifçilikle ilgili mevcut kötü algının yok olmasını sağlayacaktır. Hatta bu algı yıkıldıktan sonra insanlar dernek ve vakıflardan uzaklaşarak tamamen kooperatifçiliğı tercih edeceklerdir. Bunların olabilmesi için ise yasaların çok önemli belirleyici faktör olduğu vurgusu yapılmıştır. Kolaylaştırıcı bir yasal çerçeveden anladıkları, bu çerçevenin kooperatiflerin diğeri şirketlerle aynı görülmesi çelişkisini ortadan kaldırmasıdır.

3.4.2. Boğaziçi Mensupları Tüketim Kooperatifi (BÜKOOP)

Görüşme tarihine göre ikinci örnek olay çalışması, perakende ticaret alanında faaliyet gösteren ve bir tüketim kooperatifi olan BÜKOOP'tur. Kooperatifin temel amacı, gıdanın küçük üreticiden tüketiciye aracısız olarak ulaşımını sağlamaktadır. Bunu yaparken sağlıklı ve adil gıdayı, uygun fiyatla tüketiciye sunmayı hedeflemektedir. Kısacası, tüketiciyi sağlıklı gıdaya erişim için örgütlerken aynı zamanda küçük üreticiyi örgütleyip, her iki topluluğı bir araya getirmeye çalışırlar (Konyar, 2019).

BÜKOOP'un diğer örnek çalışmalarından bir farkı kooperatifin üretim yapmaması, diğer farkı ise kooperatifin sosyal kooperatif kavramı kapsamında olmasıdır. Aslında kooperatif, kâr amacı gütmemesi bakımından inceleme konusu olan diğer sosyal kooperatiflerle ortak bir özelliğe sahiptir. Dahası, BÜKOOP sadece gönüllü emeğiyle organize olan bir yapıya sahiptir. Fakat faaliyet alanı açısından sosyal kooperatif tanımlaması dışında kalmaktadır.

Perakende ticaret kümesi (Tablo 3.2) içerisinde yer alan dokuz kooperatif içinden BÜKOOP'un seçilmesinin ilk nedeni, kooperatifin faaliyet süresidir. 2009 yılında kurulan kooperatifin bir diğer dikkate değer özelliği ise küçük üretici ve kooperatiflerle çalışmaya özen göstermesi ve aşağıda ayrıntılı olarak açıklanacağı üzere bu çalışma ile ilgili ilkeler geliştirmiş olmasıdır. Belirlenen ilkeler, diğer tüketim kooperatifleri (örneğin Kadıköy Tüketim Kooperatifi) tarafından da benimsenmiştir. Bu ilkeler çerçevesinde çalışan yeni tüketim kooperatifleri kendilerini geleneksel kooperatiflerden ayırmak amacıyla “yeni nesil kooperatif, yeni nesil kooperatifçilik” tanımlamalarını kullanmaktadırlar. Bu tanımlama üzerinden gidilecek olursa, BÜKOOP yeni nesil kooperatifleri için bir çeşit yol gösterici olmuştur. Bu da BÜKOOP'un örnek olay olarak seçilmesinin ikinci nedenidir.

3.4.2.1. Metodolojik Notlar

Bu örnek olay çalışmasında, kooperatif ortaklarına ulaşmak mümkün olmadığı için kooperatif gönüllüsü ile görüşme yapılmış ve bu görüşme çalışmanın temel veri kaynağını oluşturmuştur. Mevsimsel sebeplerden dolayı kooperatif dükkânının açık olduğu saatler bir hayli kısıtlı olduğundan ve araştırmacı ile görüşmecinin ortak uygunluk durumu yüz yüze görüşmeye olanak vermediğinden görüşme Skype aracılığıyla yapılmıştır. Skype görüşmesinden sonraki günlerde kooperatifin açık olduğu gün ve saatte araştırmacı kooperatifi ziyaret etmiştir. Bu ziyaretle, kooperatif ortamının ve ürünlerin görülmesi amaçlanmıştır. Görüşmeci ile yapılan Skype görüşmesinin ses kaydı, kooperatif hakkında çeşitli kaynaklardan derlenen bilgiler analiz edilerek değerlendirilmektedir.

BÜKOOP'la daha önce sosyal medya hesapları dışında bir etkileşim olmamıştır. Kooperatif ile iletişim Kadıköy Tüketim Kooperatifi gönüllüleri aracılığıyla

sağlanmıştır. Araştırmacının üyesi olduğu Sosyal Ekonomi blogu için yapmış olduğu Kadıköy Tüketim Kooperatifi söyleşisi (Kurtuluş, 2018) sayesinde tanışmış olduğu kooperatifin gönüllüleri, BÜKOOP'tan iletişim kurulabilecek kişilerin bilgisini araştırmacıya sağlamışlardır. Kadıköy Tüketim Kooperatifi, BÜKOOP'a benzer çalışma sistemine sahip bir diğer “yeni nesil kooperatif”tir. Bu örnek olay çalışmasında sorular ve görüşme kapsamı ile ilgili bir sorun yaşanmamıştır.

Tablo 3.4. BÜKOOP Örnek Olay Çalışmasında Gerçekleştirilen Görüşme

Görüşülen Kişi	Kooperatifteki Konumu	Görüşme Yeri	Görüşme Tarihi
Pınar Ertör	Gönüllü	Skype üzerinden görüşme	17.07.2019

3.4.2.2. Kuruluş Süreci

BÜKOOP Türkiye’de yeni tüketim kooperatifçiliğinin ilk örneklerindedir. Üretici ve tüketici arasında daha yakın bir ilişki kurabilmek amacıyla 2009 yılında kurulmuştur. Kuruluş sürecinde, Boğaziçi Üniversitesi hocaları ve öğrencileri bir araya getirilmiş, Çiftçi-Sen, Eğitim-Sen ve Tohum İzi Derneğinden destek alınmıştır (Ertör, 2019). Kuruluş aşamasına kooperatife katılanların birçoğu daha önce dayanışma pratikleri içinde yer alan kişilerdir. Görüşmeci, kooperatifin kuruluşundan sonra kooperatife dâhil olmuştur. Ertör, kooperatif öncesinde doğrudan gıdayla ilgili olmasa da bazı dernek ve sendikalara üyelikleri dolayısıyla SDE alanına yabancı değildir.

Pınar Ertör, kuruluş aşamasında olmadığı için o dönemde kooperatif kurma kararına ilişkin tartışmalar konusunda doğal olarak bilgi sahibi değildir. Yine de kooperatifin diğer örgütlenme modellerine göre ne gibi ayrıcalıkları olabileceğini şu sözlerle ifade etmektedir:

“Örneğin derneklerde de satış yapabiliyorsunuz ama orada işte bir ticari işletme kurmanız gerekiyor. Kooperatifin mantığı sanki bu tür bir örgütlenmeye daha uygun gibi. Yani zaten normal bir ticari işletme bir yandan. Alım satım işlerini, faturalandırmayı vb. rutinde yapıyorsunuz. Ama bir yandan

da kooperatifin bizim açımızdan en önemli avantajı bir sabit yerinin olması. Fiziksel, mekânsal, tüketiciyle üreticiyi yüz yüze bir araya getirmesi. Her şeyinin şeffaf olması. Doğrudan raporlanabilmesi, herkes tarafından denetlenebilmesi gibi avantajları var.” (Ertör, 2019)

Hangi örgütlenme modelinin oluşturulacağına karar verilmesi kadar o örgütlenme modelinin hangi ihtiyaca cevap vereceği de bir o kadar önemlidir. BÜKOOP kurucuları, kooperatifin kuruluşundan birkaç yıl önce tohum gıda ve ilgili yaşanan sorunları tespit etmiştir. Bu tespitten sonra sorunu pratikte çözme modelleri üzerinde düşünülmüş ve bütüncül (ekonomik, sosyal ve çevresel) bir etki yaratması ihtimaliyle kooperatif kurulmuştur.

“...bunlar pratikte şekillenen şeyler. Teorik olarak bir kooperatif en azından bizim tüketim kooperatifimiz ticaret odasına bağlı... bir ticari işletme olarak görülüyor. Ama tabii ticari işletme değil. Aslında bizimki hem kâr amacı gütmüyor hem sadece gönüllüler tarafından yürütülüyor. Dolayısıyla her kooperatif böyle olmak zorunda değil. Ama ben BÜKOOP üzerinden yanıtlayacak olursam kooperatif topluma hizmet amacı güden -gıda sektöründeki diyelim- tarımdaki, hayvancılıktaki birtakım yanlış gittiğini düşündüğümüz şeyleri düzeltmeye çalışan ve tüketicilerle üreticileri bir araya getirmeye çalışan bir girişim aslında. Dolayısıyla her kooperatif kâğıt üzerinde böyle değil ya da kâğıt üzerindeki kooperatifler çok daha farklı. Fakat pratikte BÜKOOP, senelerdir var olan kooperatiflerin durumundan çok daha farklı.” (Ertör, 2019).

Kooperatif gönüllüler tarafından yürütülmekle birlikte kooperatif gönüllüsü olmak için herhangi bir kriter bulunmamaktadır:

“BÜKOOP'ta insanlar çok sert hatları olmayan bir örgütlülük modelinde kendini bulabiliyor, öyle söyleyeyim. ‘Şunu yaparsan bizdensin, bunu yaparsan bizden değilsin’ tipi bir örgütlenme modeli değil yani. Herkesi kucaklamaya çalışan, olabildiğince pozitif bir şekilde ‘beraber dönüşeceğiz’ diyen bir model gerçekleştirilmeye çalışıyoruz.” (Ertör, 2019).

BÜKOOP kurulduğu yıllarda yaklaşık iki sene finansal anlamda sert bir dönem geçirmiş olsa da şimdi finansal sürdürülebilirliği konusunda bir kaygı

yaşanmamaktadır. Ertör bunun sebebini satışların usulüne dayandırmaktadır. İlk senelerde sadece sipariş üzerine ve ayda bir kez yapılan satışların kooperatife bir gelir sağlamadığını belirtmektedir. Bunun yerine sonradan “raf usulü” denen sisteme geçiş kooperatifi bir hayli rahatlatmıştır. Artık haftanın belli günleri belirli saatlerde açık olan kooperatifte bu süre zarfında sürekli olarak satış imkânı vardır. Dolayısıyla eskiye göre daha çok satış yapılmaktadır (Ertör, 2019).

BÜKOOP faaliyetleri yasal mevzuat çerçevesinde Ticaret Bakanlığı’na bağlı bir kooperatif olarak kurulmuştur. Bununla birlikte faaliyetleri Tarım Bakanlığı’na da denetlenmektedir. Kuruluş aşamasında geleneksel kooperatiflere kıyasla mevzuat açısından bir avantaj veya dezavantaja sahip olup olmadıklarına dair şunlar söylenmiştir:

“Şu anda kooperatifler bir ticari işletme olarak görülüyor. Her tür şirkete uygulanan yasal düzenleme kooperatiflere de uygulanıyor. Ticaret odası üyeliği gibi bir zorunluluk ve onun çeşitli masrafları var. Bu benim bildiğim kadarıyla zaten eski kooperatifçilik yasasının zorunlulukları. Bizim ana sözleşmemizde tüzüğümüzde de yazıyor zaten. Bütün bu yükümlülükler zaten var. 2000 öncesini bilmiyorum ama kooperatifler yasası daha eski olduğu için tahminimce aynı şeyler eskiden de vardı.” (Ertör, 2019).

Ertör’ün bu değerlendirmesi, geleneksel kooperatifler ile yeni kooperatiflerin tabi oldukları yasal mevzuat açısından farklı durumda olmadıkları şeklinde özetlenebilir. Bununla birlikte yeni tüketim kooperatifleri açısından bakıldığında var olan yasal çerçevenin kolaylaştırıcı bir yönünden bahsetmek mümkün görünmemektedir.

“Valla kooperatiflere çok süper destek olan bir yasal çerçeve yok bence. Devletin yapabileceği şeyler var. Birtakım vergilerden bizi belki muaf tutabilir vb. Ama onlar pek yok dediğim gibi. Yani normal kâr edeceğimizi düşünerek ve özellikle de yapı kooperatifleri tecrübesi üzerinden ciddi bir regülasyon var. Bizim minicik bir tüketim kooperatifi olarak milyonlar dönen bir yapı kooperatifinden çok farklı bir konumumuz yok devletin nezdinde. Hani kâr etmeyi amaçlamıyoruz ama bunu da devlet çok fazla göz önünde bulundurmuyor. Normal vergimizi ödüyoruz. Dolayısıyla aslında ne kolaylaştırıyor ne zorlaştırıyor diyeyim.” (Ertör, 2019).

3.4.2.3. Faaliyetler

BÜKOOP'un tüm faaliyetlerinin odağında gıda ve dolayısıyla tarımda ve hayvancılıkta hem küçük üreticinin hem de tüketicinin yaşadığı sıkıntılara dikkat çekme ve çözümler sunma motivasyonu bulunmaktadır. Sağlıklı ve adil gıdadan düşük gelir gruplarının yararlanmalarını sağlamak için özel bir çaba gösterilmektedir. Böyle bir sistemin yaratılması ve işlerliği için tarla ziyaretleri ve üretici söyleşileri ile tüketici ile üretici arasında güvene dayalı uzun soluklu ilişkiler kurmaya çalışmaktadırlar. Bunun yanı sıra eğitim faaliyetleri de mevcuttur.

Kooperatif, mal satışı ile İstanbul sınırları içinde çok büyük bir kitleye hitap etmemektedir. Ancak, yeni tüketim kooperatiflerinin kurulmasına ve bu modelin olabildiğince çok bölgede yayılmasına destek olmaktadır. Dolayısıyla örnek olmak açısından ele alındığında, kooperatifin etkisi bulunduğu bölgenin sınırlarını aşmaktadır. Türkiye genelinde ilham kaynağı oldukları açıktır (Ertör, 2019). Kısacası faaliyetlerinin etki alanının İstanbul dışına taşıdığı söylenebilir.

Kooperatifin en önemli gelir kalemi satış gelirleridir. Ticari faaliyet olarak niteleyebileceğimiz satışlar dışında herhangi bir gelir söz konusu değildir. Ertör, bu durumu “kendi yağında kavru lan bir kooperatifiz” olarak ifadesiyle özetlemiştir. Kooperatif bilinçli olarak başka finansman kaynaklarına başvurmamaktadır. Tamamen gönüllülerden oluştu kları ve kâr amacı gütmedikleri için gelir-gider eşitliğine özellikle dikkat edildiği belirtilmektedir. Gelir fazlası elde edilip edilmediği sorulduğunda şu yanıt alınmıştır:

“Fiyatlandırmayı özellikle sene sonunda sıfıra sıfır kapayacak şekilde yapıyoruz. Gelirimiz neyse giderimize eşit olsun şeklinde yapıyoruz. Güvenlik payı olarak senelik en fazla 2-3.000 lira kalıyor. Mesela bir buzdolabı bozuluyor bir ruhsat gerekiyor vb. onlara gidiyor.” (Ertör, 2019).

Yeni tüketim kooperatiflerinde sıkça görülen kısıtlı çalışma zamanları uygulaması BÜKOOP için de geçerlidir. Mevsimsel ve resmî tatiller dışında, Boğaziçi Üniversitesi Kuzey kampüs alanı içerisinde bulunan “baraka” adı verilen satış yeri, hafta içi her gün 13:00-13:30 ve 17:00-17:30 arasında gönüllü nöbetçiler tarafından açık tutulmaktadır. Her ayın ilk cumartesi günü ise “Uzun Cumartesi” olarak adlandırılmakta ve barakada 11:30-14:30 saatleri arasında satış yapmaktadır.

3.4.2.4. İç İşleyiş

BÜKOOP'ta demokrasi ilkesi görece olması gerektiği gibi uygulanmaktadır. Kooperatifte genellikle iki haftada bir yapılan toplantılar mevcuttur. Ertör, bu toplantılara herkesin katıldığını ve o toplantılarda oybirliğiyle kararlar alındığını söylemiştir. Toplantılarda gönüllülerden birinin bile içine sinmeyen bir karar söz konusu olduğunda uzun tartışmalar yapılmaktadır. O an bir sonuca ulaşamadığı durumlarda kararlar bir sonraki toplantıya kadar ertelenebilmektedir. Bu durum iç işleyişte zaman zaman yavaşlamaya sebep olsa da herkesin içine sinen sonuçlara varmanın önemi vurgulanmaktadır.

“Yani şu kişinin söylediği oldu bu kişinin söylediği olmadı diye bir şey olmuyor. Hakikaten içimize sinsin, birbirimizi ikna edelim şeklinde gerçekleştirmeye çalışıyoruz. Esas olarak her şeyi gönüllüler yönettiği için o kısım üzerinden anlatıyorum daha ziyade. Bizde, genel kurullar da, yönetim kurulu da olması gerektiği için var. Onun dışında bütün her şeyi gönüllüler kararlaştırıyor. 30-35 kadar gönüllü var. Nöbetleri, barakadaki ürün sorumluluklarını o 35 kişi arasında dağıtıyoruz. Genelde de kararları hep beraber veriyoruz” (Ertör, 2019).

Kooperatifte yönetim kurulu üyeleri iki yıl arayla değişmektedir. İş tanımlanması anlamında resmi bir düzenleme yoktur. Gönüllü sıfatıyla herkes her işte görev almakta ise de bazı kişiler belirli konularda yoğunlaşabilmektedir. Ürün sorumluluğunu üstlenen, sosyal medya veya mali işlerle ilgilenen gönüllüler vardır. Genel koordinasyonu sağlayan kişiler vardır. Dolayısıyla iş bölümü yapılmaktadır ancak sıkı sıkıya bağlı yazılı kuralların olduğu bir sistem işletilmemektedir. Gönüllülerden mezun olanlar olduğunda onların yerini yenileri almaktadır. Kooperatifin tamamen gönüllülerden oluşma durumu ise şöyle açıklanmıştır:

“Şunu istemedik...sonuçta birilerini paralı çalıştırsak, öğrencilerden birine burs versek bu sefer bütün işler gönüllüler tarafından o kişinin üstüne yıkılır. ‘Sonuçta paralı çalışanımız var ben niye yapayım şimdi gönüllülük’ diye bir genel yaklaşım olabilir diye herkesin sadece gönüllü olarak çalışmasına özen gösterdik. O tartışılabilir bir şey her zaman. Ama genel tecrübemiz, tahminimiz o yönde. Eğer bir paralı çalışanımız olsa, mesela bir öğrencimiz olsa ayda 300-

500 lira burs versek bu sefer gönüllülük miktarı azalır diye tahmin ediyorum.” (Ertör, 2019).

Gönüllüler her işten sorumlu tutulabilmektedir. Dolayısıyla kooperatif içinde cinsiyete yönelik de herhangi bir ayırım söz konusu değildir. Kooperatifin temsil edildiği ortamlarda yine gönüllüler arasından isteyen her kim olursa katılabilmektedir.

“Bizde zaten ‘hep ben katılayım’ diyen birileri yok. Ben veya birkaç kişi daha çok uzun zamandır içinde olduğumuz için bazen bizi davet ediyorlar. Biz hemen gruba yolluyoruz ‘kim gitmek ister’ diye. Olabildiğince de ben artık her yere gitmemeye çalışıyorum. Hem yoruldum hem de diğer arkadaşlar da bu konularda tecrübe kazansın istiyoruz. Bir de hepimizin kendi başka işleri var. Full-time bu işi yapmadığımız için...uygunluk durumuna göre.” (Ertör, 2019).

BÜKOOP’un üniversite içinden gelişen bir kooperatif olması dolayısıyla, diğer kuruluşlarla işbirliklerine açıktır. Genel olarak Çiftçi-Sen ile işbirliği yapılsa da başka kurumlardan ya da yeni kooperatif kurmak isteyenlerden gelen davetlere katılıp “yeni nesil kooperatifçiliği” anlatarak destek ve teşvik sağlamaktadır. İşbirliklerini geliştirmeye yönelik olarak özellikle üretim kooperatifleri ve tüketim kooperatifleriyle bir araya gelmeye çalışmaktadırlar (Ertör, 2019).

3.4.2.5. Sosyal Etki ve Sürdürülebilirlik

Bu bölümde görüşmeciye, ilk görüşmede olduğu gibi, ilk olarak “sosyal etki” kavramından haberdar olup olmadığı sorulmuş; görüşmeci sosyal etkiden haberdar olduğunu söylemiştir. Kooperatifin faaliyetlerinin sosyal etki yaratmasını görüşmeci şu cümlelerle açıklamıştır:

“Sonuçta sosyal medyayı kullanıyoruz. Toplantılarda BÜKOOP’u anlatıyoruz. Bu işin mahallede, işyerlerinde, üniversitelerde ve birçok yerde yapılabileceğini anlatıyoruz. 2009’da kurulduktan sonra yaklaşık altı sene belki hiç örneği yoktu. Hatta belki 7-8 sene. Biz sonra her yerde anlata anlata ‘hadi yaparsınız’ diye diye muhtemelen yeniler kuruldu. Örneğin Kadıköy Tüketim Kooperatifi kuruldu... sonra işte Ovacık Tüketim Kooperatifi var. Onlarla da yakından ilişkilerimiz var. Olabildiğince ürün alıyoruz, iletişim

içindeyiz. Dolayısıyla hem tüketici üzerinde hem üretici üzerinde mutlaka bir etki yarattığını düşünüyorum. Hem tüketiciyi hem üreticiyi dönüştürmek... tüketicinin dertlerini üreticiye, üreticinin dertlerini tüketiciye anlatmaya çalışmak. Üreticiyle tüketiciyi birebir fiziksel olarak yüz yüze bir araya getirmeye çalışıyoruz. Bunların hepsi bir etki yaratıyordur diye düşünüyorum.” (Ertör, 2019).

Bu etki çabalarına rağmen herhangi bir etki ölçümü söz konusu değildir. Bununla birlikte Ertör, sosyal medyada yaratılan etki üzerinden bir değerlendirme yapmıştır. Facebook üzerinde 5.000 takipçiye sahip olan BÜKOOP aynı zamanda duyuruların yapıldığı ortak bir e-mail grubu oluşturmuştur. Grupta BÜKOOP tarafından gönderilen duyuruları alan yaklaşık 800 kişi vardır. Aynı zamanda 193 ortağın ailelerinin de etki alanı içinde olduğu düşünülmektedir. Son birkaç yıldır Twitter, Instagram da aktif olarak kullanılmaya başlanmasıyla sosyal medyadan üzerinden yaratılan etkinin artırılmasına çalışılmıştır. Bunların dışında belirli zamanlarda katıldıkları etkinliklerin zincirleme etkiler yarattığını öne sürmüştür. Son olarak bir tahmin yapmak gerekirse bir yılda kooperatifin yaklaşık 5.000 kişiye etki sağladığı ifade edilmiştir.

BÜKOOP her ne kadar gelir gidere eşit olacak şekilde bir fiyatlandırma yapsa da yılsonunda gelir fazlası oluşmaktadır. Bu gelir fazlası “güvenlik payı” olarak nitelendirilmekte ve kooperatif bünyesinde tutulmaktadır. Gelir fazlasının kooperatifin dışında toplumsal fayda için kullanılıp kullanılmadığı sorusunun yanıtı aşağıdadır:

“Oluşumun kendisi zaten toplum ve çevre yararınadır. Dolayısıyla çok fazla bir fazlalık da kalmadığı için kalan fazlalığı biz fiyatları düşürmek için kullanıyoruz. Kooperatif payı dediğimiz masraf payı ilk senelerde %18 iken şimdi %15-16 civarına düşürdük. Fiyatlar düşsün, tüketici de bundan yarar görsün, daha ucuza ürün alabilsin diye uğraşıyoruz. Bu olurken üreticinin de kendi hak ettiği rakamı almasıyla aynı zamanda tabi.” (Ertör, 2019).

Görüşmecii SKH hakkında bütüncül bir yaklaşım sergilemiştir. Ertör'e (2019) göre, bu hedeflerin somut birer karşılıkları yoktur. Herhangi bir sıralamaya gerek duymaksızın kooperatifin 8. (insana yakışır iş ve ekonomik büyüme) hedef hariç tüm hedeflere

doğrudan ve/veya dolaylı katkı sağladığı düşünülmektedir. Sekizinci hedef olan ekonomik büyümenin kooperatifin amacı olmadığı belirtilmiştir.

3.4.2.6. Özet

Boğaziçi Mensupları Tüketim Kooperatifi, 2009 yılında gıda meseleleriyle ilgili alternatif bir modelin çözüm olabileceğini kanıtlamak amacıyla kurulmuştur. Geleneksel tüketim kooperatiflerinden farklılaştığı temel nokta, kooperatifin tek amacının ortakları için ucuz ürün temin etmek olmayışındır. 2000’li yıllar öncesinde kurulan kooperatiflerin ve özel olarak tüketim kooperatiflerinin kuruluş motivasyonu öncelikli olarak üyelerin çıkarlarını gözetmektir. Elbette BÜKOOP, ortakları için fayda yaratmak için çalışmaktadır ancak bunun ötesinde, gıdanın üretim ve tüketim süreçlerini dönüştürerek fayda yaratma amacı tüm faaliyetlerine yansımakta ve bu faaliyetleri şekillendirmektedir. Kooperatifin internet sayfasında, “...sağlıklı, kimyasalsız ürünlerin sadece yüksek gelirli gruplar tarafından tüketilebileceği anlayışını sorgulayarak, adil gıdanın tüm gelir gruplarına erişilebilir olmasını sağlamak” biçiminde ifade edilen bu amaç ve faaliyetler bölümünde açıklanan çalışmalar, kooperatifin toplumsal fayda yaratmaya odaklılığının açık kanıtıdır.

Bir diğer ayırt edici özellik ise BÜKOOP ve diğer yeni nesil tüketim kooperatiflerinde gözlemlenen gönüllülüktür. Kooperatifte çalışanların tümü gönüllülerden oluşmaktadır. Ayrıca, iç işleyişte hiyerarşiye yer vermeyen yatay örgütlenme modeli benimsenmektedir. Var olan organlar (örneğin yönetim kurulu) yasal bir zorunluluğu karşılamak üzere oluşturulmuştur ancak karar verme süreçlerinde etkili değildir. Türkiye’de SDE çerçevesinde vurgulanan konuların başında insanlar arası iletişimsizlik ve birlikte iş yapma becerilerinin yetersiz oluşu gelmektedir. Diğer yandan kooperatiflerde yaşanan ego savaşlarının yıkımlarla sonuçlandığı inkâr edilemez. BÜKOOP bu nedenle yeni kooperatifçiliğin gelişmesinde gönüllülük meselesinin önemli bir kriter olduğunu vurgulamaktadır.

Üreticinin ve tüketicinin haklarını gözeterek elde edilen gelir fazlalığı kooperatifteki ürünleri daha ucuza satabilmek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla görüşmeden çıkan sonuçlardan biri de BÜKOOP’un dayanışmayı iyi bir biçimde örgütleyebilmiş olmasıdır.

BÜKOOP yenilikçi ve değişime açık bir tüketim kooperatifidir. Bu yeniliğin dayanışmayla ilgili öncelikler ve kapitalizmin genel baskısı gibi unsurlarla tetiklendiği vurgulanmaktadır. İnsanlar üzerinde ağırlaşan etkiler sonucu alternatif arayışının arttığı söylenebilir. Dolayısıyla bu alternatif arayışı hem ekonomik hem ekolojik anlamda alternatif arayışa sebep olmaktadır (Ertör, 2019). Bu da kooperatifçiliğin gelişmesinde önemlidir. Kooperatif ekonomik ölçeği üzerinden değerlendirilecek olursa küçük bir işletmedir. Ancak önerdikleri modeli bizzat hayata geçirmeleri ve başarılı olmaları dolayısıyla başka bir alternatifin mümkün olabileceğini göstererek esin kaynağı olmaktadır.

3.4.3. Sınırlı Sorumlu İhtiyaç Haritası Yardımlaşma Fikri Mülkiyet Hakları ve Proje Danışmanlığı Kooperatifi

Görüşme tarihine göre üçüncü örnek olay çalışması İhtiyaç Haritası'dır. Bu örnek olay çalışmasında, platform kooperatifçiliğinin ülkemizdeki ilk ve tek örneği incelenmektedir. İhtiyaç Haritası, yurt dışındaki örneklere dayandırılarak platform kooperatifi olarak nitelendirilmekte ancak Türkiye'de "sosyal kooperatif" çatısı altında değerlendirilmektedir. Kooperatif kendisini sosyal platform kooperatifi olarak tanımlamaktadır.

İhtiyaç Haritası, ele alınan tüm örnekler içinde medya ve kamuoyunda en çok tanınanıdır. Bu tanınırlık, kooperatifin faaliyetlerini duyurmaktaki başarısının yanında oyuncu ve UNDP Türkiye İyi Niyet Elçisi Mert Fırat'ın kurucu ortak olarak kooperatifte bulunması ile açıklanabilir. Kooperatif, geleneksel kooperatiflerden farklı bir faaliyet alanına sahiptir. Amacı 7'den 70'e tüm ihtiyaç sahipleri ile bu ihtiyaçları gidermek isteyenleri bir araya getirerek ihtiyaçların karşılanmasına olanak sağlamaktadır. Platformun kullanımında, ihtiyaçların girilmesi, destek olunması ve gönüllü olunmasına olanak sağlayan üç kısım bulunmaktadır. Bu dijital platformdan yalnızca ihtiyaç sahipleri değil, farklı konularda destek vermek isteyen kişi ya da kurumların da desteklerini yine harita tabanlı olarak girebilmekte ve ihtiyacı olanlar bu desteklerden yararlanabilmektedir.

3.4.3.1. Metodolojik Notlar

Bu örnek olay çalışmasında çoklu delil kaynakları kullanılmıştır. Bununla birlikte kooperatif ortağı ile yapılan yüz yüze görüşme ana bilgi kaynağını oluşturmaktadır. Araştırmacının ve görüşmecinin ortak uygunluk durumuna göre, görüşme kooperatifin ofislerinden birinde gerçekleştirilmiştir. Görüşmeci ile yapılan görüşmede ses kaydı alınmıştır. Çalışma kapsamında ses kaydı ve kooperatif hakkında çeşitli kaynaklar kullanılarak derlenmiş olan bilgiler analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Araştırmacı, Ekim 2018’de Denizli’de katıldığı Sosyal Kooperatifçilik Eğitim ve Tanıtım Treni etkinliğinde kooperatifin iki gönüllüsüyle tanışma fırsatı bulmuştur. İhtiyaç Haritası ile ilk iletişim bu etkinlikte gerçekleşmiştir. Bu etkinlik sayesinde oluşan etkileşim, görüşmeci ile iletişime geçilmesinde araştırmacıya yardımcı olmuştur. Görüşmeden önce kooperatif ortağı/ortaklarıyla bir etkileşim olmamıştır. Son olarak bu örnek olay çalışmasında sorular ve görüşme kapsamı ile ilgili bir sorun yaşanmamıştır.

Tablo 3.5. İhtiyaç Haritası Örnek Olay Çalışmasında Gerçekleştirilen Görüşme

Görüşülen Kişi	Kooperatifteki Konumu	Görüşme Yeri	Görüşme Tarihi
Esra Arslan	Ortak	İnogar Art	19.07.2019

3.4.3.2. Kuruluş Süreci

İhtiyaç Haritası 2016 yılında kurulmuştur. Kuruluştan bugüne kadar kâr amacı gütmemesi özelliğiyle sosyal kooperatifçilik kategorisinde değerlendirilmektedir. Kooperatifin kuruluş amacı en başta, kaynakların etkin dağıtımını sağlamaktır. İhtiyaç Haritası kurucularının tamamı sivil toplumda uzun zamandır yer alan ve projeler yürüten kişilerdir. Bu deneyimler İhtiyaç Haritası’nı biçimlendirmiş; kurucular herkesin aynı anda sadece yardımlaşma ve dayanışma düşünülerek kullanacağı bir platform oluşturmuşlardır. Birden fazla kuruluş amacı olan kooperatifin amaçlarından

biri imece kültürünü yeniden canlandırmaktır. Aslında tüm amaçlar birbiriyle bağlantılı ve SDE değerlerine hizmet etmeye yöneliktir.

Çerçeve sorular içerisinde, kooperatif formunun seçilme sebeplerini anlamak amacıyla diğer SDE organizasyonlarıyla ilgili bir kıyaslanma sorusuna yer verilmiştir. Arslan kooperatifin diğerlerinden ayrılan yönünü şöyle açıklamaktadır:

“İhtiyaç Haritası bir kooperatif ve aynı zamanda sosyal girişim... Sosyal girişim kâr amacı gütmeyecek diye bir şey yok bence. Çünkü bir sosyal girişimin, bir sosyal kooperatifin, bir STK'nın sürdürülebilirliğini sağlaması için bir şekilde gelir modeli yaratması gerekiyor. Bu sponsorluk da olabilir bütçeli yapılan işler de olabilir... Ama şunu söyleyebilirim ki bir dernek ve bir vakıftan çok daha şeffaf. Tabi ki çok daha az bürokrasi demek. Kolaylıkları var açıkçası. Bazı şeyleri yapmak çok daha kolay, çok daha hızlı, çok daha şeffaf.” (Arslan, 2019).

Yanı sıra, kurucu ortaklar arasında yer alan Ali Ercan Özgür (2018) kooperatifi, “dayanışma ve karşılıklı yardımlaşma ile ilgili değerlerini yansıtan en uygun kurumsal biçim” olduğu için tercih ettiklerini ifade etmiştir.

Görüşmeci, kooperatifin kurucu ortaklarından olmasa da kuruluşundan beri kurucu ortakların bazılarıyla yakın iletişimi sayesinde süreci takip etmiştir. Daha sonra yapılan işin kendi yaptıklarıyla örtüştüğünü görüp kooperatife ortak olmaya karar vermiştir. Arslan kooperatife katılmadan önce de bazı üçüncü sektör organizasyonlarından gönüllü olarak çalışmalara katılmıştır.

İhtiyaç Haritası kuruluşu izleyen ilk bir buçuk sene tamamen kurucuları tarafından finanse edilmiştir. Sonrasında sponsor ve bütçeli projeler yapılmaya başlanmıştır. Zaman zaman dış kaynak kullanma sorunları yaşansa da finansal sürdürülebilirliğin sağlandığı söylenmektedir (Arslan, 2019).

3.4.3.3. Faaliyetler

İhtiyaç Haritası özellikle afet zamanlarında ve olağanüstü hallerde kaynakların dağıtımındaki etkinsizlik ve zararı önlemenin peşindedir. Arslan'a (2019) göre, “bir

yerde ısınmaya ihtiyaç varken oraya kitap gönderilmesi ve ısınmak için o kitapların yakılması” etkin bir kaynak kullanımının olmadığına göstergesidir.

“...böyle bir platform ve ortam verdiğinizde ve aradaki güven unsurunu da insanlara sunduğunuzda o zaman insanlar, kurumlar, yerel yönetimler ve hatta sivil toplum kuruluşları birbirlerine güveniyor. İhtiyaç haritasına biz online imece diyoruz. Amacımız bizim geleneğimizde olan imece kültürünü yeniden canlandırmak, yaymak hem de aslında globale aktarmaktır.” (Arslan, 2019).

Kooperatif online platformda yer almaktadır ve harita bazlıdır. Bunun sebebi ise sokaklara kadar erişim sağlayabilmektir. Arslan (2019), yerelde ve kendi çevrelerinde en iyi ihtiyaçların yine o kişiler tarafından tahlil edilebileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla o yerin ihtiyaçları yerinde tespit edilip sisteme girildiğinde destek olabilecekler organize edilmeye çalışılmaktadır. Bu organize olma sayesinde, en yakın noktadan bir iyileştirme hareketi başlatılmaktadır. Arslan, haritada insanların öncelikle memleketlerindeki kişi veya kurumların nelere ihtiyacı olduğuyla ilgilendiğini ifade etmiştir. Hemşericiliğin yardımlarda ağır bastığı düşünülmektedir.

İhtiyaç Haritası’nda dinsel veya diğer farklılıklar göz edilmeksizin bir yardımlaşma ağı yaratılmaya çalışılmıştır. Örneğin harita üzerinde bazen bir caminin halısı, bazen bir kilisenin halısı destek bulabilmektedir. Destekçi ve ihtiyaç sahibinin kim olduğuna, hangi inançta olduğuna vb. kesinlikle dikkat edilmemektedir. Çünkü odaklanılan şey ihtiyacı karşılamak ve orada bir yardımlaşma yaratmaktır (Arslan, 2019).

Kooperatifin en önemli gelir kalemi bağışlardır. Bununla birlikte İhtiyaç Haritası’nın, elindeki kayıtlar sayesinde birçok farklı konuda proje üretme kabiliyetine sahip olduğu belirtilmektedir (Arslan, 2019). Sonuç olarak sponsorluklar, bağışlar ve çeşitli kurumlarla yürütülen bütçeli projeler kooperatifin en önemli gelir kalemlerini oluşturmaktadır. Sistemde reklam yapılmasına izin verilmemekte ve reklam bazlı kaynak yaratılmamaktadır. İhtiyaç Haritası’nda tüm fonlar, Yönetim Kurulu ve üyeler tarafından nasıl harcanması gerektiğine ilişkin olarak gözden geçirilerek değerlendirilir (Özgür, 2018). Bugüne kadar hiç dış kaynak kullanmayan kooperatif, ilk defa Nisan 2019’da AB fonu almıştır. Fon, kooperatifin 14 ilde vereceği sosyal kooperatifleri geliştirme ve tanıtmaya yönelik bir proje kapsamında kullanılacaktır.

İhtiyaç Haritası finansal sürdürülebilirliğini sağlamış olsa da finansal kaynaklara erişimde halen birtakım zorluklar yaşayabilmektedir. Bu zorlukların gerekçeleri şöyle açıklanmıştır:

“...bir dezavantajımız olabiliyor. Mert (Fırat)’i zaman zaman bu işin reklam yüzü zannediyorlar. Hâlbuki fikir babalarından bir tanesi. Dolayısıyla Mert Fırat varken neden paraya ihtiyaç var gibi bir genelleme yapılabiliyor. Böyle bir bakış açısı. Ama kendimizi anlattığımızda o bakış açısı değişiyor. Bazen de...elinizdeki onca kaydı bir operasyona veya projeye döktüğünüzde içeride çok ciddi bir operasyon dönüyor. Teker teker kontrol ediliyorlar. Kişiler gerçek mi, ihtiyaçlar gerçek mi... Bu bize işgücü anlamında ciddi bir maliyet getiriyor. Dolayısıyla biz bu tarz projeleri bütçeli projeler olarak yapıyoruz. Ama bazen işte ‘niye buna bütçe isteniyor ki’ gibi bir soru işareti olabiliyor. Orada birtakım direnişlerle karşılaşabiliyorduk başında. Artık hafif hafif oturdu.” (Arslan, 2019).

Elde edilen gelirin tamamı tekrar İhtiyaç Haritası için kullanılmaktadır. Ana sözleşmede ortakların kârdan pay alamayacakları maddesi bulunmaktadır (Arslan, 2019). İçinde buldukları faaliyet alanı nedeniyle de teknolojiye ve yeniliklere oldukça önem veren kooperatif elde edilen gelirin çoğunluğunu sistem için harcamaktadır.

“Harita online’da bir platform. Ama o platformun ayakta durması için yapılması gereken bir sürü şey var ve teknoloji her gün her saniye değişen bir şey. Kendinizi geliştirip eğer o teknolojiye ayak uydurmazsanız platform olarak bir yerde cevap veremiyor oluyorsunuz aslında. Kullanıcıların... taleplerine dolayısıyla... Biz çok beta bir versiyonla başladık. Daha sonra kullanıcı yorumlarını bir sene biriktirerek ikinci yüzümüzü lanse ettik. Şimdi yerel kalkınmaya da katkıda bulunacak sosyal pazarlamayla beraber hatta belki daha global anlamda bir dizaynla bir sonraki versiyonumuzu da hayata geçireceğiz. Şu anda çalışmalar devam ediyor. Bir web dizayn dediğiniz çok ciddi bir maliyet.” (Arslan, 2019).

3.4.3.4. İç İşleyiş

İhtiyaç Haritası, kendi bakış açısı ve kolektif çalışma sistemiyle herkesin emek verdiği bir ekip olarak nitelendirilmektedir (Arslan, 2019). Bir masa etrafında beyin fırtınasıyla tüm kararların alındığı ve geliştirildiği en demokratik iç yapılardan birine sahip olduğunu savunmaktadırlar. Buradan hareketle demokrasi ilkesinin işlerliği aşağıdaki gibi özetlenmiştir:

“Eşit söz hakkıyla işliyor her şeyden önce. Dediğim gibi bir masanın etrafında tartışarak orta yolu bulduğumuz ve hiçbir şekilde bir kişinin yaptırımıyla ilerlemek zorunda kalmadığınız bence en etkin yönetim modellerinden birine sahip.” (Arslan, 2019).

Yönetim kurulundaki değişikliklerde ortakların uygunluk durumları belirleyici olmuştur. Başka bir deyişle, değişiklikler iş yüklerini hafifletmek adına yapılmıştır.

Kooperatifin iş tanımları bellidir. Buna ilişkin düzenleme yapılmıştır. Önemli kararlar yönetim kurulu tarafından alınmaktadır. Kooperatifte rotasyon uygulanmamaktadır. Ancak bunun yerine sürekli bir dayanışmanın olduğu vurgulanmaktadır:

“Öyle ekstra bir departmanlaşma yapabileceğimiz bir ekip yok. İhtiyaç Haritası tamamen 4 kişilik bir ekipten oluşuyor hatta 5 diyebiliriz. Çünkü iki kişi yeni edindiğimiz proje koordinasyonu dâhil oldu. Onun dışında zaten 3 kişiydik. Dolayısıyla departman anlamında altta ekiplerin olduğu bir şey yok. Ama dayanışma var... her daim. Diyelim bir proje aldık ve operasyonun yardımı ihtiyacı var. Hepimiz operasyonun yanındayız, gönüllülerimizle beraber. Tamamen o işe kanalize oluyoruz. Veya AB projemiz var, o onaylandı ve yapılması gereken birtakım hazırlık çalışmaları var. Dosyalama çalışması, evrak çalışması... hep beraber o işe kanalize oluyoruz. Kendi içimizde rotasyon yapıyoruz ama ekiplerin rotasyonu gibi bir oluşum söz konusu değil. Çok çekirdek bir ekibimiz var.” (Arslan, 2019).

Kooperatifte cinsiyete göre iş bölümü söz konusu değildir; cinsiyetin kendileri için hiçbir öneminin olmadığı vurgulanmaktadır. Kooperatif gönüllülerle birlikte çalışmaya önem vermektedir. Kooperatif için çalışan pek çok gönüllü olması nedeniyle gönüllüler gruplara ayrılmaktadır: Dijital gönüllüleri, ofis gönüllüleri, şehir

gönüllüleri gibi. Aynı zamanda 50'nin üstünde üniversitede kooperatifi temsilen öğrenci kulüpleri oluşturulmuştur:

“...çoğu üniversite öğrencilerinden oluşan bir gönüllü topluluğu yarın öbür gün belli şirketlerin yönetimlerinde yer alacak bireyler. Dolayısıyla bugünden bu bilinci edindiklerinde gelecekte kaynakların en azından bir kısmını yine bu şekilde sosyal fayda ve iyilik üretmeye yönelik kullanmaları dünyayı daha iyi bir yer yapacak. Umut gençlerde diye düşünüyoruz. Dolayısıyla ona çok değer veriyoruz. Ama onun dışında gönüllülük demek gönülden yapılan iş demek. Yani farklı bir motivasyonla eğer orada oluyorsanız o motivasyon veya üstünde bir şey bulamadığınız takdirde bir daha o işi yapmayacaksınız demektir. Ama bunu ilk seferinde de sadece gönülden istediğiniz için yapıyorsanız zaten defalarca aynı şeyi isteyerek yapacaksınız demektir.” (Arslan, 2019).

Kooperatifte çalışan gönüllüler ortaklar tarafından delege edilen görevlerden sorumludurlar. Bu görevler; sahada bir araştırma, bir organizasyonda yer almak veya ofiste bir projenin operasyon kısmı gibi çok çeşitli olabilmektedir. Gönüllülerin arasında dezavantajlı gruplardan bireyler yer almaktadır. Ancak kooperatifin kendi içinde çalışan dezavantajlı birey olmadığı saptanmıştır.

İhtiyaç Haritası, herhangi bir etkinliğe genel olarak herkesin katılımını sağlamaya çalışmaktadır. Müsait oldukça bütün ekip toplantı, eğitim, konferans vb. etkinliklerde, etkinliklerin sayısına bakılmaksızın, yer almaktadır.

İhtiyaç Haritası platform kooperatifinin tek örneği olduğu için kendisi gibi bir kooperatifle işbirliği söz konusu değildir. Bununla birlikte diğer kooperatifler, SDE organizasyonları, kamu kurumları, üniversiteler gibi kuruluşlarla çok yoğun işbirlikleri olduğunu savunmaktadır:

“Türkiye’deki yaklaşık 350 STK, platformu şu anda kullanıyor durumda. Kimisi fiziksel ofis ihtiyaçlarını karşılamak için kimisi gönüllü örgütlenmesi olmadığı için sahadaki organizasyonlarında gönüllü ihtiyacını karşılamak için kullanıyor. Kimisi kampanyalarını daha fazla parlatmak, daha fazla geri dönüş almak için kullanıyor. Biz STK’ları da o anlamda destekliyoruz.” (Arslan,2019).

Kooperatif, sadece online bir platform olmanın ötesine geçebilmek ve platforma ulaşamayanları düşünerek bazı belediyelerle bir işbirliği sözleşmesi yapmaktadır. Belediyeye yapılan işbirliği İstanbul sınırlarını aşmış diğer il ve ilçelerdeki belediyelere kadar ulaşmıştır. Arslan (2019) bu işbirliğini şöyle açıklamıştır:

“Özellikle belediyelerde ve ticaret odalarında İhtiyaç Haritası masaları kuruyoruz. Bunun için bir protokol işbirliği sözleşmesi imzalıyoruz. İhtiyaç Haritası masası, online erişimi olmayanlar için belediyelere gidip ihtiyaçlarını söyledikleri bir yer. Belediyeler kendi imkânları dâhilinde yardımcı olmaya ve destek bulmaya çalışıyorlar, bulamadıkları yerde bizden de faydalanabilmeleri için belediyelerde bir masa, bir bilgisayar ve bizim için istihdam edecekleri bir kişi sadece... Gelen kişinin ihtiyaçları belediye tarafından belediyenin kurumsal hesabıyla giriliyor. Biz de gelen destekleri direkt belediyeye, vatandaşa iletiyoruz.”

3.4.3.5. Sosyal Etki ve Sürdürülebilirlik

Görüşme için ilk olarak “sosyal etki” kavramından haberdar olup olmadığı sorulmuş ve olumlu yanıt alınmıştır. Kooperatifin sosyal etkisini Arslan şu ifadelerle açıklamıştır:

“Biz çok daha yeni bir sosyal etki araştırması yaptık. Profesyonel araştırma şirketiyle ve sosyal etki indeksimiz %86 çıktı. Dolayısıyla çok yüksek. En güzel verilerden bir tanesi insanlara İhtiyaç Haritasını duyduklarında akıllarına gelen ilk üç kelimeyi sormuştuk. Listedeki ilk dört kelime mutluluk, güven, yardımlaşma, dayanışma. Dolayısıyla aslında yapmak istediğimiz, insanların parçası olmakla etrafına fayda yarattığını hissedebildikleri ve topluma yararlı olduklarını hissedebildikleri bir platform yaratmaktı amacımız. Bunu yapabilmemiz onu gördük. Bilmediğimiz bir şey değil ama somut olarak sayılara dökülüyor olması bizim için çok sevindirici oldu.” (Arslan, 2019).

Tüm örnek olay çalışmaları içinde sosyal etkiyi belirlemek için ölçüm yapan tek kooperatif İhtiyaç Haritası olmuştur. Anket platform üzerinden yapılmıştır. Dolayısıyla kurulduğundan itibaren üye olan herkesin katılımına açık olarak

gerçekleştirilmiştir. Şu anda 66.000 üzerinde üyesi olan haritanın son bir senede ise 1 milyonun üzerinde kişi üzerinde etki yarattığı tahmin edilmektedir (Arslan, 2019).

Kâr amacı gütmeyen bir kooperatif olarak elde edilen gelir fazlası tekrar harita için kullanılırken toplumsal ve çevresel duyarlılıklar da ihmal edilmemektedir:

“İhtiyaç Haritası zaten yapı olarak fayda yaratabilecek her türlü oluşumun içinde bulunuyor. Mesela şimdi Türkiye’nin ilk sürdürülebilir müzik festivalini düzenliyor olacağız; “Eğlen İz Bırakma” sloganıyla. Orada sıfır atıkla eğlence ve müzik için bir araya gelen insanların sosyal fayda adına farkındalık yaratılmasını da içeren bir sürü program yapacağız gün boyunca. Öğleden sonra da işin müzik ve eğlence kısmına geçilecek.” (Arslan, 2019).

Bu festivalde ortaya çıkacak tüm atıkların faydaya dönüştürülmesi hedeflenmektedir. Örneğin elektronik atıkların eğitim materyaline dönüştürülmesi düşünülürken, plastiklerin mümkün olduğunca olmayacağı belirtilmiştir. Bunun yanı sıra atölye çalışmaları yapılması planlanmaktadır. Dolayısıyla festivalin çevre odaklı bir organizasyon olacağı söylenebilir. Görüşmeci, İhtiyaç Haritası’nın “bunun gibi bir sürü organizasyonun içerisinde yer aldığını” ifade etmiştir.

İhtiyaç Haritası BÜKOOP gibi, Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerine bütüncül yaklaşmaktadır. Arslan’a (2019) göre, İhtiyaç Haritası 17 Hedefi aynı anda gerçekleştirme potansiyeline sahiptir.

“Herkesin aynı anda...açlığa son vermek isteyenle, yoksulluğa son vermek isteyenle etkileşime girdiği ve aynı anda fayda yaratabildiği bir platform. Ve beraber daha büyük fayda yaratabildiği...Çünkü şunu biliyoruz ki bir platform kurduk ama insanlar bunu kullanmazsa kurduğunuz platformun hiçbir anlamı olmayacak. Bizi güçlü yapan aslında beraberliklerimiz. Dolayısıyla burada gördüğünüz 17 hedefin 17’si ile alakalı İhtiyaç Haritası’nın çıkarabileceği bir proje var. Siz herhangi bir kategoride bir proje yaratmak isterseniz Haritada aslında yeterli kaynak var bunun için.”

Arslan, motivasyonlarının ihtiyaçların karşılanması kadar yaratılan bu etkinin sürdürülebilirliği ve bütüncüllüğü üzerinde olduğunu şöyle örneklendirmiştir:

“Bir kâğıt firmasıyla bir ihtiyaç karşılanıyorsa -mesela tuvalet kâğıdı ihtiyacı. Sadece o ihtiyacın karşılanmasını önemsemiyoruz; ihtiyacın karşılandığı gün orada bir hijyen eğitimi verilmesini de sağlamaya çalışıyoruz. Çünkü sürdürülebilir ve kalıcı olması bizim için önemli. Yoksa tuvalet kâğıdı dediğiniz zaten iki ay sonra tüketilecek bir tüketim maddesi. Dolayısıyla o gün o ihtiyaç karşılanırken siz bir eğitimle bunu kalıcı yaparsanız o ihtiyacın neden karşılandığını, ne için karşılandığını ve nasıl kullanılması gerektiğini oradaki beyinlere yerleştirmiş oluyorsunuz. Bu çok değerli aslında. Nitelikli eğitim, toplumda cinsiyet eşitliği, temiz su, koşullar, erişilebilir temiz enerji. Dediğim gibi şu anda yaptığımız festival tamamen aslında iklim eğilimi, temiz enerji, sıfır atık gibi bu konularda farkındalık yaratmaya çalışacak. Ve en önemlisi Türkiye’nin ilk sürdürülebilir müzik festivali diyoruz. Dolayısıyla sürdürülebilir yaşam diye bir şey de olmalı -şehir ve yaşam alanları. Ona da dokunuyor. Ve İhtiyaç Haritası da bunun en önemli organizasyon ayaklarından bir tanesi. Dolayısıyla biz aslında 17 global hedefin 17sine de dokunmaya çalışan bir yapı yarattık”.

3.4.3.6. Özet

İhtiyaç Haritası bir platform kooperatifi olarak kendisini sosyal kooperatif kavramı altında konumlandırmaktadır. Çünkü sosyal kooperatifçiliğin küresel boyutta genel geçer uygulamalarına uygunluk göstermektedir. Örneğin kâr amacı gütmemek, gönüllülerle çalışmak gibi. Ancak platform kooperatiflerinin sosyal kooperatifçilik kapsamında değerlendirilemeyeceğine ilişkin itirazlar söz konusudur. Berkin Şafak Şener (2018a), platform kooperatifleri ile sosyal kooperatiflerin ayrı kulvarlarda olduğunu ileri sürmektedir. İhtiyaç sahipleriyle destekçileri buluşturan çevrimiçi platform olarak, İhtiyaç Haritası’nın toplumsal ihtiyaçları doğaçlama ve süreksiz olarak gidermeye yarayan başarılı bir örnek olduğunu, ancak sosyal kooperatiflerin bundan farklı olarak toplumsal gereksinimleri üreten ilişki biçimleri ile mücadele etmek gibi bir misyonu olduğunu belirtmektedir. Bu tartışma, Türkiye’de sosyal kooperatif kavramının genel kabul görmüş bir tanımı olmayışının yarattığı bulanıklığın sonucu olarak değerlendirilebilir.

Platformun oluşturulmasının ana amacı kaynakların etkin kullanımınıdır. İhtiyaç Haritası, diğer yeni kooperatiflerde görüldüğü gibi yoğun biçimde gönüllü emeğini ve piyasa dışı kaynakları (bağışları) kullanmaktadır. Yönetimde hiyerarşiden uzak olduklarını ifade etmektedirler.

İhtiyaç Haritası'na göre yeni kooperatifler güveni sağlama ve sürdürme konusunda geleneksel kooperatiflere kıyasla daha başarılıdır. Geleneksel kooperatiflere ilişkin kötü imajın sebebinin, 2000'ler öncesinde yapı kooperatifleri ile ilgili yaşanan sorunlar olduğu düşünülmektedir. Aynı zamanda dernek yapısının da SDE konusunda negatif görüşleri tetiklediği vurgulanmıştır.

Görüşmeci, yeni kooperatifçilik adı altında kendilerini geleneksel kooperatiflerle kıyaslayamamıştır. Bunun en önemli sebebi kanımızca, görüşmecinin ülkemizde kooperatifçiliğin gelişimi, geçirdiği aşamalar ve geleneksel kooperatiflerin işleyişi hakkında fazla bilgisinin olmamasıdır. Bu nedenle, Esra Arslan diğer görüşmecilerden farklı olarak günümüzde kooperatif kurmanın oldukça kolay olduğunu ifade etmiştir.

İhtiyaç Haritası kendi gibi yeni alanlarda ortaya çıkan kooperatiflerle iletişim ve etkileşim halindedir. Kooperatif tarafından çeşitli üniversitelerde sosyal kooperatifçilikle ilgili farkındalığı artırmak yönünde söyleşiler yapılmaktadır. Bu faaliyetler aracılığıyla iletişime geçtikleri yeni oluşumları sosyal kooperatifçiliğe yönlendirme gibi çabaları mevcuttur. Kooperatifler olabildiğince çok yaygınlaşırsa paydaşları artacak ve daha fazla sosyal etki yaratılacaktır.

İhtiyaç Haritası yeni kooperatifçiliğin gelişimini büyük oranda genç nüfusa bağlamaktadır. Özellikle üniversiteli gençlerin mezun olduktan sonra kendi işinin patronu olmak istedikleri yönündeki eğilime dikkat çekmektedir. Bu eğilim onları sosyal girişimciliğe itmektir (Arslan, 2019).

“Birkaç arkadaşımınla şöyle bir işe girmek istiyorum. Ama bunu nasıl yapacağımızı bilmiyoruz dedikleri ve aslında kafalarında tam isimlendiremedikleri ama temelinde kolektif çalışmayı gerektiren ve günümüzde artık co-working dediğiniz şey kültürümüze oldukça yerleşiyor. Böyle ortak çalışma alanlarında yapılan çok iyi işbirlikleri de ortada.”

Bunların kuruluşunu hem kooperatifçiliğin kuruluşundaki kolaylığa hem de yeni kooperatifçiliğin daha fazla tanıtılmasındaki öneme bağlayan Arslan (2019)

kooperatifçiliğin en çok yeni neslin bakış açısına ve kurmak istediği düzene uyan bir yapı olduğunu belirtmektedir (Arslan, 2019).

İhtiyaç Haritası örnek olayında elde edilen bulgular, muhasebe işlemlerinin yeni kooperatifler için bir sorun oluşturduğunu düşündürmektedir. Yeni kooperatifçiliğin gelişmesinde kooperatifçilik muhasebesi ve hukuku gibi alanlarda yetişmiş uzmanlara duyulan gereksinimin altı çizilmelidir.

3.4.4. Sınırlı Sorumlu Genç İşi Bilimsel Araştırma ve Geliştirme Eğitim Kooperatifi

Bu örnek olay çalışmasında, sosyal kooperatifçilik alanının en başarılı örneklerinden biri olarak incelenmektedir. Genç İşi Kooperatif, görüşme tarihine göre sıralanan çalışmaların dördüncüsüdür. Kooperatif, daha kuruluş aşamasında sosyal kooperatifçiliği benimsemiştir. Bir başka deyişle, Türkiye’de geleneksel kooperatif olarak kurulup sonradan sosyal kooperatifçiliğe evrilenler olmakla birlikte, Genç İşi Kooperatifi’nin var oluş motivasyonu en başından beri sosyal kooperatifçiliktir. Kooperatif kurucuları eğitilmiş genç işsizler grubunda yer alan dezavantajlı bireylerdir.

Kooperatif, kooperatifçilik eğitimi, proje geliştirme ve uygulama, saha araştırması ve veri analizi, stratejik danışmanlık ve kapasite geliştirme hizmetleri vermektedir. Bunun yanı sıra genel olarak kooperatifçilik ve özel olarak sosyal kooperatiflerin savunuculuğunu yapmaktadır. Merkezi İzmir olmakla birlikte, ortakların ve gönüllülerin çoğu İzmir dışı illerde yaşamaktadır.

Eğitim, Araştırma, Danışmanlık kümesinden Genç İşi’nin örnek olay olarak seçilmesinin nedenleri şu şekilde sıralanabilir: Sosyal kooperatifçiliğin Türkiye’deki öncülerinden biri olmaları; kooperatiflerin genç işsizliği için bir çözüm olabileceğinin somut bir kanıtını oluşturmaları; İhtiyaç Haritası gibi Sosyal Kooperatifçilik Eğitim ve Tanıtım Treni sonbahar seferine davet edilmiş olmaları; Kooperatifçilik Strateji ve Eylem Planı çalışmalarında yer almaları; yeni kurulan kooperatifleri yakından izlemeleri ve bir kısmının kuruluşunda aktif rol üstlenmeleri; sosyal kooperatifleri bir araya getiren ulusal ve uluslararası toplantılara katılmaları ve/veya bizzat düzenlemeleri.

3.4.4.1. Metodolojik Notlar

Bu örnek olay çalışmasında çoklu delil kaynakları kullanılmıştır. Kooperatif ortağı Berkin Şafak Şener ile yapılan yüz yüze görüşme ana bilgi kaynağını oluşturmaktadır. Görüşme İstanbul'da yapıldığı için kooperatife ait bir mekânda değil bir kafede gerçekleşmiştir. Bu görüşme kapsamındaki ses kaydı ve farklı kaynaklardan derlenmiş bilgiler analiz edilmiştir.

Tablo 3.6. Genç İşi Örnek Olay Çalışmasında Gerçekleştirilen Görüşme

Görüşülen Kişi	Kooperatifteki Konumu	Görüşme Yeri	Görüşme Tarihi
Berkin Şafak Şener	Ortak	Akaretler, Beşiktaş	21.07.2019

Görüşme öncesinde, araştırmacının bir yılı aşkın bir süredir Sosyal Ekonomi blogunun sosyal medya hesapları üzerinden kooperatif ortaklarıyla iletişimi mevcuttur. Ayrıca, Ekim 2018'de Denizli'de katıldığı Sosyal Kooperatifçilik Eğitim ve Tanıtım Treni etkinliğinde İhtiyaç Haritası'nın yanı sıra Genç İşi Kooperatif ortaklarının ikisiyle de tanışma fırsatı bulmuştur. Dolayısıyla araştırmacı uzun zamandır kooperatifin faaliyetlerini takip etmektedir ve hem blog hem etkinlik sayesinde bir avantaj sağlamıştır. Görüşme yapılan kooperatif ortağı, İstanbul'da yaşadığı ve zaman olarak uygun olduğu için çalışmaya dâhil olmuştur. Son olarak bu örnek olay çalışmasında sorular ve görüşme kapsamı ile ilgili bir sorun yaşanmamıştır.

3.4.4.2. Kuruluş Süreci

Genç İşi Kooperatif 2015 yılında kurulmuştur. Kooperatifin kurucu ortaklarının uzmanlaştıkları alanda insana yakışır işe erişmek ihtiyacını karşılamak kuruluş amaçlarından biridir. Öncelikle bu amaçla kurulmuş olsalar da daha sonra çalışmalarını genişleterek kendileri gibi çeşitli dezavantajlara sahip diğer toplulukların benzer ihtiyaçlarını karşılamayı hedeflemişlerdir (Şener, 2019).

Görüşmeciye kişisel motivasyonunu anlamak için neden kooperatif kurmaya yöneldiği sorulduğunda bireysel gerekçelerini şöyle açıklamıştır:

“Lisansı bitirdikten ve kendi şehrim olan İzmir’e döndükten sonra işsiz kalmam oldu. Büyük çaplı, orta çaplı şirketlerde iş aradım. İyi bir akademik arka plana sahip ve dereceyle mezun olmama rağmen iş bulamadım. 6 aylık bir işsizlik sonucunda benimle aynı dertlerden mustarip gençlerle bir araya gelerek kooperatifleşme kararı aldık. O güne kadar tanışmadığım gençler bunlar bu arada, arkadaş grubunun kurduğu bir kooperatif değil. Birinci amacı kendime iş alanı yaratmak aslında.” (Şener, 2019).

Kooperatif kurulmadan önce ortaklar SDE pratikleri içinde yer almıştır. Sonradan kooperatife katılmak isteyenler için ise yine bu seçici durumu korudukları belirtilmiştir. Kooperatiften önce bir dergi çıkartmak üzere bir araya geldiklerini bu dergiye bir tüzel kişilik kazandırmak amacıyla birtakım araştırmalara girdiklerini ifade eden Şener (2019) karar aşamasını şöyle anlatmıştır:

“Biz kolektif şirket, anonim şirket türlerini inceledik. Biz bunları hep dijital yayıncılık yapabilmek için inceledik. İlk kurulduğumuzda biz böyle bir eğitim kooperatifi olalım diye kurulmadık. Sırf çıkaracağımız online dergiye tüzel kişilik kazandırmak amacındaydık. Dolayısıyla bu diğer modelleri de inceledik. Bu anlamda dernek ve vakıf zaten ilgili modeller değil. Ama derneği de incelemiştik vardı. Neden kooperatif olduk? Çünkü kooperatifleri biz keşfettik aslında. Yani Türkiye’de böyle bir şey kurulabileceğinin mevzuatına bakıp bunu keşfettik ve keşfettikten sonra da karar kıldık. Ve bu süreçte bizim fikir aldığımız kooperatif vardı. Kalkınma Atölyesi Kooperatifi. Ankara merkezli. Ertan bey ve Sinem hanımla yaptığımız görüşmelerde bize şunu dediler. ‘Dernek bir ilgi birliğidir, vakıf bir mal-mülk birliğidir, kooperatif ise bir çıkar birliğidir.’ Aynı ve benzer çıkarlara sahip olan insanların oluşturdukları belli bir amacı ve ihtiyacı gerçekleştirmeye yönelik birliktelik denir. Bizi ikna eden bu alıntı oldu.”

Yasal mevzuat açısından bakılırsa, Genç İşi Kooperatif kurulduktan sonra mevzuatta kuruluş ve idari düzeni kolaylaştıran birtakım düzenlemeler olmuştur. Şener (2019), kooperatifçilikle ilgili yasal mevzuatta 2000 öncesi ve sonrası çok büyük bir değişimin

olmadığını savunmaktadır. Bununla birlikte 2012 yılında yayınlanan Kooperatifçilik Strateji ve Eylem Planı kooperatifler için bir değişim noktası olmuştur.

Diğer sosyal kooperatifler gibi Genç İşi Kooperatif de kâr amacı gütmeyen bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla yaratılan gelir fazlasından hiçbir ortak faydalanmamaktadır. Kurulduklarından bu zamana kadar finansal sürdürülebilirlik elde etmeyi başaran kooperatif, kredi ve teşvik gibi dış kaynaklardan hiç faydalanmamıştır. Ancak düşük düzeylerde şahsi finansman kullandıkları söylenmektedir.

3.4.4.3. Faaliyetler

Genç İşi Kooperatif eğitim sektöründe faaliyet göstermektedir. Buradan anlaşılması gereken örgün eğitim değil yaygın eğitimidir (Şener, 2019). Ulusal faaliyetleri ile bulunduğu bölgenin sınırlarını aşmaktadır.

“Biz Sivil Toplum Geliştirme Merkezi Derneği (STGM) ’nin bir başvuru destek programına başvurmuştuk. Oraya başvururken yerel organizasyon olarak başvurduk. Bunu tartışmıştık kendi aramızda. Ben bugün başvursam ona, 2019 yılında, mutlaka ulusal diye başvururum. Çünkü Genç İşi Kooperatif ulusal ölçekte yerel faaliyetler yürütüyor. Yani Gaziantep’te yerel, Ardeşen’in köyünde yerel, Bursa’da, İstanbul’da, Muğla’da, Denizli’de yerel. Dolayısıyla sadece İzmir’in sınırlarında değil.” (Şener, 2019).

Tamamen sosyal kooperatifçilik odaklı kurulan kooperatif, faaliyetleri ile toplumun dezavantajlı kesimine dokunmayı amaçlamaktadır. Bunun için kooperatif ortakları sosyal kooperatifçiliğin yaygın olduğu ülkelerde araştırmalar yapmışlardır. Bu ülkeler arasında 2016 ve 2017 yılında ziyaret ettikleri İtalya, İspanya ve Belçika sayılabilir. Bu uluslararası deneyimlerin ışığında Şener (2019) sosyal kooperatifçilik ilkelerini şu şekilde sıralamaktadır:

- Genel anlamda bir kamu yararı gütmesi.
- Çok paydaşlı bir yapıya sahip olması (Ancak şu anda Genç İşi Kooperatif’te bu durum söz konusu değildir.)
- Dezavantajlı gruplarla çalışması ve dezavantajlı gruplara katkıda bulunması.

Genç İŖi Kooperatif faaliyetlerini tanımlamak üzere yeni nesil kooperatifçilik kavramını da kullanmaktadır. Ŗener (2018b), yeni nesil kooperatifçiliğin geleneksel kooperatiflerden ziyade serbest piyasa kapitalizmine alternatif olarak ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Bununla birlikte, Ŗener (2019), yeni nesil kooperatifçiliğin gelenekselden ayrılan bazı yönlerini şöyle tanımlamıştır:

“Türkiye’de 60, 70 ve 80’li yılların olumsuz kooperatif algısıyla o bagajı ortadan kaldırıp yepyeni bir yönetim sistemi, yepyeni bir denetim ve vekâlet sistemi oluşturan kooperatif olmasını iddia ediyoruz. Nedir bu? Geleneksel kooperatifler gibi denetim kurulları şeklinde hiyerarşik bir yapıya sahip olmamız, şeffaflık anlamında geleneksel kooperatiflerden ayrılmamız... İşte beyannamelerimizi paylaşıyor olmamız. Rekabetçi değil dayanışmacı olmamız. Yeni kurulacak bir kooperatif bizim sektörümüzde faaliyet gösterse bile destek oluyoruz. Dayanışıyoruz”.

Kooperatifin gelir kaynaklarının yarısını ticari faaliyetler yani eğitim ve danışmanlık işleri, diğer yarısını ise hibeler oluşturmaktadır. Çok yakın zamanda (Haziran 2019) ticari faaliyetlerin gelir içindeki payı %75’e yükselirken hibelerin oranı düşmüştür. Bu veriye dayanarak Genç İŖi’nin hibeye bağımlı bir kooperatif modeli olmadığı söylenebilir. Hiçbir zaman filantropi desteği almadıklarını söylen Ŗener (2019), büyük oranda hibeye bağı olan kooperatiflerin çok sağlıklı bir gelir modeli oluşturmadığını düşünmektedir.

Kooperatifin faaliyetlerini ve varlığını devam ettirebilmesine yönelik merak edilen konulardan biri finansal kaynaklara erişimdir. Ŗener (2019) öncelikle finansal kaynaklardan haberdar olunmadığına dikkat çekmiş ve soruyu 3 kategori altında yanıtlamıştır: Melek yatırımcı, kredi ve KOSGEB teşviki. Finansal kaynaklara erişim konusunda Türkiye’deki kooperatiflerin elverişli bir noktada olmadığını şu sözlerle ifade etmiştir:

“Türkiye’de melek yatırımcılar -varsa eğer öyle bir yatırımcı- zaten sosyal girişimcilik ekosistemi içerisinde var. Ancak kooperatif içinde değil o ekosistemin. Girmesi lazım ama şu an içinde değil. İkincisi, ticari kredi... Hangi start-up kooperatif, ticari kredi için ipotek verebilir ki? ... Mümkün değil. Üçüncüsü KOSGEB... ‘KOSGEB, kooperatiflere kredi verebilir mi?’

diye resmi bir yazısı var. O resmi yazıya KOSGEB'in verdiği yanıt 'evet verebilir'. Ama bugüne kadar kime vermiş? Marmarabirlik'e, Pankobirlik'e vermiş." (Şener, 2019).

3.4.4.4. İç İşleyiş

Genç İşi Kooperatif üyeleri bugüne kadarki çalışmalarında “sosyokrazi” kavramının kooperatifler için önemine değinmişlerdir. Bir karar alınacağı zaman kooperatif bunu mümkün mertebe genel çember olarak adlandırdıkları sosyokratik düzende genel kurul tarafından almaktadır. Burada genel çember olarak bahsedilen statü genel kuruldur. Dolayısıyla bir karar alınacağı zaman öncelikle kararlar o çemberde sunulmaktadır. Bu çember genel olarak yaklaşık 1,5 ayda bir toplanır ve düzenlenen çalıştaylarda gündeme getirilir. Şener (2019) bunu demokratik vekâlet olarak tanımlamaktadır.

Demokrasinin işlerliği ile ilgili diğer üstünde durulan kavram “ekonomik demokrasi” olmuştur:

“Bir, demokrasi nasıl işliyor bir yerde? Çalışanlara fikirlerini sorabilirsiniz. O fikirlerin bağlayıcı olması önemlidir. Yoksa laf olsun diye de sorabilirsiniz. İki, fikrini sorduğunuz insanların mülkiyet hakkının olması önemlidir. Fikrini sorduğunuz insanlar kooperatiflerde mülkiyet paylaştıkları için doğal olarak bağlayıcıdır. Burada bizim ortak olmayan gönüllülerimizi de işin içine katıyor olmamız önem arz etmektedir. Gönüllülerimiz de o bahsettiğimiz bütün genel çembere dâhildir. Gönüllülerimizi zaten müstakbel ortak olarak görüyoruz. O açıdan da önemli. Demokrasi böyle işliyor yani bizde.” (Şener, 2019).

Kooperatif yönetim kurulu üyesi olmak için en az 2 senelik bir ortaklık durumu göz önünde bulundurmaktadır. Kooperatif yönetim kurulunu iki yılda bir değiştirmektedir. Yanı sıra olağandışı durumlarda iki yılın dolmasını beklemeden de değişiklik yaşanabilmektedir. Örneğin görev hakkını devretmek isteyen bir ortak için genel kurul bir yıl sonra yeniden toplanmıştır. Bununla birlikte, yönetim kurulu üyelerinin bazıları yeniden kurulda görevlendirilebilir ki Şener'e (2019) göre bu iyi bir şey değildir. Kuruluşundan beri yönetim kurulu üyesi olduğunu söyleyen görüşmeci bunu; kooperatife kendini adayacak ortak sayısının yeterli olmayışı ile açıklamaktadır.

Genç İŖi Kooperatif, yönergelere bağlı olarak iŖ tanımları yapmaktadır. Yönergeler ayrıntılı bir Ŗekilde hazırlanarak sınıflandırılmaktadır: mentörlük yönergesi, mali süreçler yönergesi, proje döngüsü yönergesi, faaliyet döngüsü yönergesi gibi. Her yönergede, iŖlerin nasıl yapılacağı adım adım detaylı bir Ŗekilde listelenmiştir. Bununla birlikte kişilerin pozisyonlarında ne yapacaklarını tanımlayan katı iŖ tanımı yoktur. Kooperatifte iŖi yapan birinin yerini kolaylıkla bir diğeri devralabilir. (Ŗener, 2019).

Kooperatifin rotasyon uygulaması yoktur. Demokrasi ilkesinin iŖleyişinde bahsedildiği gibi kooperatifte önemli kararları genel çember almaktadır. İŖ bölümü konusunda cinsiyet ayrımına gitmediklerini ise Ŗener (2019) Ŗöyle örneklendirmiştir:

“Bir önceki yönetim kurulumuzda iki kadın bir erkek vardı. Yönetim kurulu başkanımız kadındı. Yönetim kurulu çok sembolik bir Ŗey aslında. Kadın olmasının da -bana kalırsa benim Ŗahsi görüşüm- hiçbir önemi yok...Yönetim kurulunda kaç tane kadının olduğu önemli değil. Ŗu anda yeni seçilen yönetim kurulumuzda 3 erkek var, maalesef öyle denk geldi. Ama bu sefer Ŗöyle dengelemek istedik. Denetim kurulumuzda iki kadın vardı, iki kişiden oluşuyor denetim kurulu. Denetim kurulu üye sayısını üçe çıkardık üçünü de kadın yaptık. Yönetim kurulunun tamamı erkek, denetim kurulunun tamamı kadın.”

Tüm sosyal kooperatifler için önemli olan gönüllülük meselesi elbette Genç İŖi Kooperatif'in de üzerinde durduğu bir konudur. Kooperatif açısından önemi, gönüllülüğü kooperatife dâhil olma adımı olarak görmeleridir. Belki de diğer sosyal kooperatiflerden ayrılan bir yönü olarak, Genç İŖi Kooperatif gönüllülüğünün sürekli olmasını düşünmemektedir. Kooperatife bir gönüllü katıldığı zaman altı ay sonra kooperatife ortak olmaları istenmektedir. Bununla birlikte kooperatifte gönüllü olarak çalışan kişiler emeklerinin karşılığını (ücretini) almaktadırlar. Yanı sıra gönüllüler yürütölen faaliyetlerde ortaklarla aynı sorumluluğu taŖımaktadır.

Sosyal kooperatiflerin farkları vurgulanırken kâr amacı gütmemelerinin yanında dezavantajlı bireylerin belli bir oranda ortak olmaları Ŗartıyla da sıkça karşılaşılmaktadır. Sosyal kooperatif olarak dezavantajlı bireylerden üyelerinin olup olmadığı sorulduğunda Ŗener (2019) dezavantaj kısıtıyla ilgili önemli bir konuya değinmiştir. Mesele “dezavantaj”ın nasıl tanımlandığına bağlıdır:

“...kronik hastalığa sahip gönüllü ortağımız var. Yahut dezavantajlı arka plandan gelmiş ortağımız var. Ama bariz engelli, fiziksel engelli, eski bağımlı, eski hükümlü gibi tanımlayabileceğim kişi yok. Ama ben dezavantajlılığın da böyle net etiket yapıştırmakla tanımlanabileceğini düşünmüyorum. Dolayısıyla mesela ben kooperatifi kurduğum zaman okuldan mezun olmuş işe erişmede zorluk yaşayan genç bir işsizdim. O bir dezavantajdı. Bizim bölgede dezavantaj. Aramızda fizyolojik rahatsızlığı olan arkadaşımız var. Tedavi görmüş eski madde bağımlısı bir arkadaşımız var. Bu var yani. Şu anda kullanmıyor ama o zaman dezavantajlıydı. Yani bu aslında risk derecesine bağlı.”

Genç İş Kooperatif ile iletişime geçmeden önce faaliyetleri incelenirken pek çok eğitim, konferans, atölye çalışması vb. faaliyetlere katıldıkları saptanmıştır. Bu faaliyetlere kooperatif içinde gönüllü/ortak ayrımı yapılmaksızın o an için uygun olan herkes katılabilmektedir. Yine pek çok kooperatifle işbirliği içinde olmaya çaba gösteren Genç İş Kooperatif, dernek, belediye ve üniversite gibi kurumlarla işbirliği yapmaktadır.

3.4.4.5. Sosyal Etki ve Sürdürülebilirlik

Sosyal etki kavramı, Genç İş Kooperatif’in gündeminin doğal bir parçasıdır. Faaliyetleri ile sosyal etki yarattıklarını düşünseler de bunu somut olarak ölçememişlerdir. Kooperatifin mali yetersizliği sosyal etki ölçümüne izin vermemiştir. Bununla birlikte bir yıl için tahmini bir rakam istendiğinde eğitim ve danışmalık faaliyetleri toplamında yaklaşık 600 kişilik bir sosyal etki yaratıldığı ifade edilmiştir (Şener, 2019).

Kooperatif ortaklarına kâr payı dağıtmamak üzere kurgulanmıştır. Fakat finansal sürdürülebilirliği için tıpkı diğer kooperatifler gibi gelir fazlası elde etmektedir. Gelir fazlası genellikle belirli aralıklarla düzenlenen çalıştaylar, eğitimler ve diğer etkinlikler için harcanmaktadır. Bu etkinlikler katılanlar açısından ve dolaylı olarak toplumsal fayda olarak değerlendirilebilir. Kooperatifin çevre için herhangi bir harcaması veya çalışması mevcut değildir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri ile ilgili kooperatifin yoksulluğa son (SKH-1), toplumsal cinsiyet eşitliği (SKH-5), insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH-8) ve eşitsizliklerin azaltılması (SKH-10) hedeflerine katkı sağladığı belirtilmiştir.

3.4.4.6. Özet

Genç İşi Kooperatif gerek kuruluşu gerekse işleyişi bakımından yeni kooperatifçiliğin ülkemizdeki üstün örneklerinden biridir. Geleneksel kooperatiflerinden ayrılan temel özelliklerin başında öncelikle hiyerarşik yapılarının olmaması gelir. Diğer örnek olay çalışmalarında olduğu gibi yatay örgütlenme vurgusu burada da mevcuttur. Ancak çok daha planlı ve kurallara bağlı (sosyokrazi uygulamaları) olarak işletilmektedir.

Genç İşi Kooperatif'in bir diğer üstünde durduğu nokta "rekabet değil dayanışma"dır. Kooperatifin kuruluş amacı, ortakların insana yakışır işe erişim ihtiyacı olduğu ifade edilse de diğer dezavantajlı toplulukların ihtiyaçlarına bir cevap arama gereksinimi duyulmaktadır. Dolayısıyla faaliyet gösterdikleri alanda başka bir örgüt ortaya çıktığında, öncelikleri rekabet ruhu yaratmak değil, dayanışmayla "birlikte neler yapılabilir"i gözlemlemektir. Rekabet yerine dayanışmacı bir ruhun daha çok gözlemlenmesinin aslında Y kuşağının arzu ettiği çalışma formlarına uygun bir alternatif sunduğu düşünülmektedir (Şener, 2019). Yeni kooperatifçilik ve Y kuşağı ile gelecek kuşaklar birbirleri için bir fırsat olarak görülebilir.

Bir diğer konu kooperatifin kâr amacı gütmeyen sadece toplumsal faydaya yönelik faaliyet göstermesidir. Sosyal kooperatifleri tanımlarken kullanılan kamu yararı meselesi çoğu zaman yanlış algılanabilmektedir. Sosyal kooperatiflerin toplum yararı gözetmesi kendi ortaklarının ihtiyacını azımsadıkları anlamını ortaya çıkarabilir. Ancak sosyal kooperatifler kendi dezavantajlı koşullarını toplumun bir dezavantajı olarak görür ve yaptıklarıyla topluma fayda sağladıklarını savunur. Bu algının sosyal kooperatifler tarafından nasıl düşünüldüğü doğrudan sosyal kooperatif ortağı Şener'in (2019) ifadeleriyle açıklanabilir:

"Faaliyetlerimiz toplum yararına doğrudan değil, insanlara burs vermek gibi değil. Ama bizim yaptığımız bütün şeyler toplum yararına. Çünkü bizim piyasaya sunduğumuz hizmet toplum yararına zaten. Kamu odaklı, toplum odaklı yani".

Yeni kooperatifçiliği bir örgütlenme seçeneği olarak toplumun gündemine getiren faktör, geleneksel yaklaşımların toplumsal ihtiyaçları karşılamakta yetersiz kalmasıdır (Şener, 2019). Yeni kooperatifçilik bir deneme yanılma yolu sonucunda benimsenmektedir. Sorun olan durumlar mevcuttur. Bu sorunların çözümü için çeşitli organizasyonlara başvurulmaktadır. Bu çözümlerin sonuç vermediği durumlarda kooperatifçilik yeni olanaklar sağlayabilir.

Yeni kooperatifçiliğin ortaya çıkışındaki ve gelişimindeki önemli noktalardan bir diğeri ise ne yerel yönetim ne akademiler, tamamen tabandaki insanların kendilerinin bulduğu bir yöntem olmasıdır. İnsanların ağlar aracılığıyla bir araya gelerek örgütlenmeleri geleneksel yaklaşımların toplumsal ihtiyaçlara yetersiz kaldığının göstergelerinden biridir (Şener, 2019).

Genç İşi Kooperatif'in yeni kooperatifçiliğin geleceğiyle ilgili umutlu olduğu söylenebilir. Daha iyi bir alternatifin olmaması yeni kooperatifçiliğin en güçlü yönünü oluşturmaktadır. Bununla birlikte, görüşülen kooperatiflerden dördünün de ortak fikri olan mevzuatın yetersiz oluşu burada yeniden karşımıza çıkmaktadır. Şener (2019) mevzuatın elverişli ama yetersiz olduğunu ifade etmiştir. Yine de gelecekte bir sosyal kooperatifçilik mevzuatının oluşturulabileceği inancını taşımaktadır.

3.4.5. Büyükada Tarımsal Kalkınma Kooperatifi

Çalışmanın son örnek olayında, üretim yöntemlerindeki farklılıklarla sağlıklı gıda üretimi yapmayı amaçlayan kooperatiflerin bir örneği incelenmektedir. Büyükada Tarımsal Kalkınma Kooperatifi adından anlaşılacağı üzere İstanbul Büyükada'da kurulmuştur. İstanbul gibi bir metropolün turizm ile ön plana çıkmış, tarımın çoktandır unutulduğu bir belediyesinin sınırları içerisinde kurulmuş olması; tarımsal üretim kümesi içinden Büyükada'nın örnek olay olarak seçilmesinde önemli bir etken olmuştur. Kooperatifin kuruluş yerinin yanında kuruluş gayesi de Türkiye'deki yeni kooperatifleri temsil etme gücü olduğunu göstermektedir: Yüzyıl öncesinin tarımsal faaliyetini canlandırmak, eşit, özgür, adil, doğaya saygılı üretimle sağlıklı, iyi, şifalı ürünleri kullanıcıya ucuza ulaştırmak.

Dolayısıyla kooperatif BÜKOOP, Kadıköy Tüketim Kooperatifi gibi yeni tüketim kooperatifleri ile benzer amaçları paylaşan bir üretim kooperatifidir. Faaliyet alanı

tarım olmakla birlikte, üretim yöntemleri ve işleyişi bakımından geleneksel kooperatiflerden tamamen farklıdır. Kooperatifin üretim faaliyetlerinin yapıldığı tarımsal alan ve kendi ürünleri ile birlikte küçük üreticilerin ürünlerinin satıldığı bir dükkânı vardır. Dükkânda kadın üreticilerin ürünlerine öncelik verilmektedir (İdemen, 2018).

3.4.5.1. Metodolojik Notlar

Bu örnek olay çalışmasında, çoklu delil kaynakları kullanılmıştır. Bununla birlikte kooperatif ortağı ile yapılan kapsamlı görüşme ana bilgi kaynağını oluşturmaktadır. Görüşme doğrudan tez konusu kapsamındadır. Görüşme esnasında ses kaydı alınmıştır. Ses kaydı, görüşme notları, derlenmiş olan bilgiler analiz edilerek değerlendirilmiştir.

Araştırmacının Büyükada Kooperatifi ortaklar ile daha önce herhangi bir iletişimi olmamıştır. Ancak kooperatif faaliyetleri hakkında sosyal medya ve diğer bilgi kaynaklarından bilgi edinilmiştir. Görüşmeci Taylan Kırteke ile iletişim sosyal medya hesapları aracılığı ile sağlanmıştır. Son örnek olay çalışması da sorunsuz bir şekilde tamamlanmıştır.

Tablo 3.7. Büyükada Kooperatifi Örnek Olay Çalışmasında Gerçekleştirilen Görüşme

Görüşülen Kişi	Kooperatifteki Konumu	Görüşme Yeri	Görüşme Tarihi
Taylan Kırteke	Ortak	Büyükada Tarımsal Kalkınma Kooperatifi Dükkânı	22.07.2019

3.4.5.2. Kuruluş Süreci

Büyükada Kooperatifi 2016 yılında kurulmuştur. Faaliyet alanları arıcılık, zeytincilik ve istiridye mantarı üretimi olarak sıralanmaktadır. Eşitlikçi yaklaşımı sürekli

vurgulayan kooperatif, üretimin ve ona paralel olarak tüketimin dönüşmesi amacıyla kurulmuştur. Kırteke (2019), İstanbul kenti açısından bakıldığında kuruluşun bu yana hedeflerini gerçekleştiren tek üretim kooperatifi olduklarını ifade etmiştir.

Kuruluşun önce adada ne yapılabilir diye araştırmalara başlayan ortaklar adanın özgün coğrafyasından etkilendiklerini belirtmektedir. Kooperatifin üretim alanı oldukça elverişli bir iklime sahiptir. Kırteke (2019), 1940'lara kadar adanın bir tarım merkezi olduğunu vurgulamıştır. O dönemlerdeki bağlar, zeytinlikler ve çiçekçilik yapılan seralar ciddi bir tarım faaliyetinin varlığına işaret etmektedir. Ortaklar bu elverişli ortamda geçmişin başarılı tarım uygulamalarını yeniden canlandırma kararı vermişlerdir. Türkiye'de kimyasal değmeyen ender yerlerden biri olmakla birlikte su problemi nedeniyle su gerektirmeyen bir faaliyete yönelmek istemişlerdir. Kooperatife göre, günümüzde çokça duyulan "organik" kavramını kötüye kullanan özellikle bazı tekeller ile savaşılabilmeyen yolu kooperatifçilik olarak görülmektedir. Görüşmeci örgütlenme biçimi olarak kooperatifi seçme nedenlerini şöyle açıklamıştır:

"Bireysel olarak bu işlerin altından tek başına kalkamayacağımız fikriyle kooperatif kurmaya karar verdik. Yani birlikte başarabilmek, birlikte yapabilmek bilincini geliştirmek için kooperatif kurmak... Sonuçta bir örgütlenme modeli olarak düşündüğümüz için kooperatif kurduk. Üretimi örgütlemek için kurduk daha doğrusu...ya bir şirket olacaksınız -bildiğiniz kapitalist bir şirket olacaksınız. Ya da kooperatif olacaksınız. Şimdi şirket olmayı tercih etmeyenler için bir tek kooperatif kalıyor. Yasal bir şeyler yapabilmek için de yasal bir statünüzün olması gerekiyor. Onun etiketi de kooperatif oluyor. Ama kooperatifçilik biraz şöyle bir şey: sizin için nasıl dolduracağımıza bağlı." (Kırteke, 2019).

Büyükada Kooperatifi'nin kooperatifçiliğe yönelmesinde tarımın yakıcı sorunlarına dikkat çekme çabası belirgindir. Yani üretim yaparken, o üretime ilişkin Türkiye'de ve dünyada yaşanan sorunlar hakkında farkındalık oluşturmak istenmektedir.

"Benim memlekette koca bir fabrikam var. Ağacım, tarlam, bağım var. Bakın onunla uğraşmıyorum burada arı ile uğraşıyoruz. Bunu bir şeyleri ispat etmek için, bunun olabilirliğini göstermek için yapıyoruz. Bir de o tarım sürecini bildiğimiz için... Tarımın yakıcı sorunları dünyanın ve Türkiye'nin çok can

alıcı bir meselesi. Mesela ben orada kooperatif kursam siz gelmeyecektiniz. İstanbul'da bunun olması ilginç. İnsanlara ilginç tabii adada tarım fikri. İnsanlar adayı bambaşka bir yer biliyor. Biz bu vasıtayla hem derdimizi anlatabiliyoruz hem tarımın ne vaziyette olduğunu söyleyebiliyoruz.” (Kırteke, 2019).

Büyükada Kooperatifi, Tarım Bakanlığı'na bağlı bir kooperatiftir. Yasal mevzuat açısından değerlendirilmesi istendiğinde Kırteke, kooperatiflerin kuruluşunda teşviklerin çok yetersiz olduğunu dile getirmektedir. Geleneksel kooperatiflere kıyasla giderek daha ağırlaşan şartlarla karşı karşıya kalındığını belirtmektedir:

“Kurulum anlamında gittikçe harçlar pahalaniyor. Yok muhasebecisi, yok kirası, çalışanı, suyu... Yani devletin kooperatif kurmaya teşviki, herhangi bir indirim yok. Bunlar gittikçe ağırlaşıyor... Mesela vergiler fazlalaşıyorsa, sizin için de aynı. Hatta mesela etiketi metiketi olmadığı için siz dezavantajlı durumdasınız. O konularda hiçbir teşvik yok kooperatiflere yönelik.”

Büyükada Kooperatifi henüz çok yeni olmasına rağmen finansal sürdürülebilirlik elde etmiştir. Bununla birlikte Kırteke (2019), tarımdan gelir elde etmenin zorluğuna da değinmiştir:

“...kooperatif finansal anlamda rayına oturtamazsa yürümesi imkânsız. Biz de şimdi onun krizini yaşıyoruz zaten. Hem kooperatif olarak yaşıyoruz hem de insanlar olarak yaşıyoruz. Türkiye'de tarımdan bir gelir elde etmek zaten normal çiftçi için bile çok zor. Kooperatiflerin bir de ekstra giderleri olduğundan dolayı kooperatiflerin gelir kaynağı elde etmesi bayağı bir çaba, emek, markalaşmak, makineleşmek gerektiriyor. Bayağı bir şirketleşmek istiyor. Onun için kooperatif kurarken bunu çok iyi hesap etmek gerekiyor. Kooperatiflere muhakkak devlet ve yerel yönetimler tarafından destek ve teşvik verilmesi gerekiyor. Piyasa koşullarını çok iyi analiz etmek gerekiyor. Ürettiğin şeylerin niteliğine göre kooperatifleşmek ve öyle hedef çizmek gerekiyor örgütlenirken en başta. Ne yapacağını çok iyi bilmek gerekiyor.”

3.4.5.3. Faaliyetler

Büyükada Kooperatifi tarım odaklı faaliyet göstermektedir. Çoğunlukla üretim kısmı bilirse de ürünlerin satıldığı dükkân sayesinde tüketiciye doğrudan ulaşmaya çalışmaktadır. Temel amaçları kimyasalsız ürünleri erişilebilir fiyatlardan tüketiciye ulaştırmaktır. Daha önce söz edilmiş olduğu gibi özgün coğrafya, bitki yapısı ve su problemi nedeniyle ağırlıklı olarak arıcılık yapılmaktadır.

Kooperatif gerek üretim alanı gerekse dükkân olarak çok turistik bir bölgede yer almaktadır. Hem yerli hem yabancı turist sıklıkla adayı ziyaret etmektedirler. Dolayısıyla kooperatifin ulusal sınırların dışına çıktığı söylenebilir.

“...çünkü buradan Arabistan’a ve Avrupa’ya gidiyor. Zaten kooperatifi bilenler hemen buraya geliyorlar. Özellikle Avrupalılar biliyorlar bunu. Bayağı bir alışveriş yapıyorlar oralara da gidiyor bunlar. Uluslararası bir etkileşim de var.” (Kırteke, 2019).

Kooperatifin en önemli gelir kalemi dükkânda yapılan satışlardır. Ancak, kooperatif gelir fazlası elde edememektedir. Üretim (tarım) kooperatiflerinin hibe alamaması nedeniyle kooperatifteki bazı üyeler bireysel olarak bal ve arıcılık için hibe alıp kooperatife aktarmışlardır. Bunun dışında finansal kaynaklara erişimde zorluk yaşadıkları anlaşılmaktadır.

“Bankalar da sizi böyle şirket gibi gördükleri için finansal kaynakları nasıl değerlendiriyorsa öyle... Bilançonuza bakıyorlar yani. Bir kooperatifin de bilançosu öyle ahım şahım olmadığı için bankalar kredi vermiyorlar. Ziraat Bankası mesela bu amaç için kurulmuştur ama onun da öbür bankalardan hiçbir farkı yok.” (Kırteke, 2019).

Kırteke (2019), yasal çerçevedeki değişiklikler ile kooperatifçiliğin hareket alanının daraltılmaya başladığını öne sürmektedir. Kooperatiflerin avantajları kaybolmaktadır. Hatta daha dezavantajlı duruma geçildiği bile söylenebilir. İktisadi işletme kurma zorunluluğu gibi yasal değişiklikler ile kooperatifler neredeyse sıradan şirketler haline dönüştürülmektedir.

3.4.5.4. İç İşleyiş

Büyükada Kooperatifi şeffaflığa önem vermektedir. Üyeler istediği zaman kooperatifteki faaliyetlerin nasıl yürüdüğüne dair kayıtlara ulaşabilmekte, defterleri inceleyebilmektedirler. Aynı zamanda herkes tartışılan konularda fikrini sunabilmektedir. Toplantılara herkesin katılımı sağlanmaya çalışılmaktadır. Dolayısıyla kooperatifte demokrasi ilkesi olabildiğince sürdürülmektedir.

“Bir fikir ortaya atılıyor. Yapalım mı, yapmayalım mı? O fikir etrafında çoğunluğun dediği oluyor. Bazen de azınlığın dediği oluyor. Yani böyle işletmeye çalışıyoruz. Temel ilkemiz bu. ‘Biz yaptık oldu’ veya ‘biz böyle düşünüyoruz böyle olacak’ diye zaten bir şey yok. Zaten anlayış olarak karşı olduğumuz bir şey. Tekçiliği yok etmeye çalışıyoruz... Tek insan, tek dayatmayı yok etmeye çalışıyoruz.” (Kırteke, 2019).

Büyükada Kooperatifi’nin yatay olarak örgütlendiği tespit edilmiştir. Kooperatifte herhangi bir üyenin ortaya attığı öneri rahatlıkla tartışılabilmektedir. Bir karara varılması gerektiğinde üç kişinin (yönetim kurulu) imzası gerekse de o durumun formalite olduğu ifade edilmektedir (Kırteke, 2019). Özetle kararlar üç kişi tarafından verilmemektedir. Toplantıya katılmayanlara uzaktan fikirlerini iletip o karara ortak olabilmek imkânı sağlanmaktadır. Ancak bazı noktalarda her şeyi sürekli herkese sormanın abartılı olacağı düşünülmektedir. Örneğin kooperatifte arıcılıkla uğraşmayan bir üyeye bu konuda yapılması gereken elzem bir durumun sorulması gereksiz olarak görülmektedir.

Kooperatifte 4 yılda bir yönetim kurulu değişikliği yapılmaktadır. Ancak istisnai durumlar karşısında bu süre beklenmeden yeni seçime gidilebilir. Geçen yıllarda yönetim kurulu üyelerinden bir tanesinin istifa ettiğini belirten Kırteke (2019) yedeklerle idare etmek yerine yeniden kurul seçimi yaptıklarını söylemiştir.

İş tanımları konusunda esnek davranan Büyükada Kooperatifi’nde işler genel olarak 3-4 kişinin kooperatifte yoğun olarak çalışmasıyla yürütülmektedir. Kooperatifin temsil edildiği ortamlara genellikle kooperatifin başkanı olarak Taylan Kırteke katılmaktadır. Kırteke (2019) bunun nedenlerini şöyle açıklamıştır:

“İş tanımları yaptık da pratik olarak bizim kooperatif, kendine özgü bir kooperatif. Herkesin kendi işleri güçleri var. Dolayısıyla öbür arkadaşlar için

iş tanımı yapmamız çok mümkün olmuyor. Birçoğu karşıda (Avrupa Yakası/İstanbul), buraya gidip gelmek zor. Burası bir köy gibi de değil. Adam İstanbul Tuzla'da gelemiyor, gidemiyor. Daha çok buradaki arkadaşlarla yapıyoruz. Ama şu anda görevliler de belli aşağı yukarı işte. Pratikte oluşan bir iş tanımı var ama şöyle bir iş tanımı bizde işlemiyor: şu saatte kalkacaksın, bu saatte yatacaksın. O yüzden iş tanımı yapmanın pek anlamı da kalmıyor. Çünkü kimse o iş tanımına uymuyor. Kooperatif de gönüllülük esasına dayalı olduğu için 'kooperatiften attım' veya 'böyle yaptın al sana ceza' diyemezsin. Pratikte kim ne yapıyorsa öyle gidiyor yani."

Kooperatif cinsiyet ayrımı yapılmaksızın tamamen gönüllüler tarafından işletilmektedir. Ücretli çalışanın olmadığını belirten Kırteke (2019) bunun bir eksiklik olduğuna değinmiştir. Yine de kooperatifçiliğin temelini gönüllülük olduğu vurgulanmıştır. Bu nedenle Büyükada Kooperatifi için gönüllülerle birlikte çalışmanın önemi büyüktür. Gönüllülerin sorumlulukları katı çerçevelerle sınırlanmamaktadır. Kooperatifte her gönüllü yapabileceği işle sorumludur ve kendi yapacağı işi seçebilir. İşlerin yapılacağı zamanda hangi gönüllü uygunsa o işi yapabilmektedir.

Üretimin ve tüketimin birlikte dönüştürülebileceği inancıyla Büyükada Kooperatifi İstanbul'daki pek çok tüketim kooperatifiyle işbirliği içinde olmaya özen göstermektedir. Ancak bu işbirliği fikrinin hayata geçirilemediği anlaşılmaktadır. İstanbul dışındaki üreticilerle iletişim söz konusudur. Adalar Belediyesi'yle bir işbirliği protokolü yaptıklarını belirten Kırteke (2019), belediyenin kendilerine şu anda buldukları dükkânı tahsis ettiğini eklemiştir. Kooperatifin Çiftçi-Sen ile de dayanışma içinde olduğu bilinmektedir.

3.4.5.5. Sosyal Etki ve Sürdürülebilirlik

Büyükada Kooperatifi'nin sosyal etkiye yaklaşımı aşağıdaki alıntıdan anlaşılabilir:

"Sosyal etki yaratmayı politik olarak görebiliriz. Örneğin ta Avcılar'da (İstanbul) bir kooperatiften iki tane genç geldi. Biri yeni fizyoterapi mezunu. Nişanlısıyla birlikte Batman'a gidecekler. Bizim röportajı okumuşlar bir yerde. O çocuklar geldiler, bizim hakkımızda her şeyi biliyorlar. Her şeyi okumuşlar, araştırmışlar, takip etmişler. Bu iş Batman'da nasıl yapılır diye burada

saatlerce konuştuk. Bunu somut olarak görüyoruz, çok yerden geliyorlar... 'siz istiridye mantarı yetiştiriyorsunuz biz bunu şurada nasıl yaparız?'. Bunun gibi etkilerini çok yoğun görüyoruz. Yine geçenlerde iki tane mühendis çocuk geldi. İşte büyük şirketlerde çalışıyorlar. Doğaya meraklılar. Artık bu şirket ortamlarından sıkılmışlar. İstiridye mantarı yetiştirmek istiyorlar. Kafalarında onlarca soru vardı: 'nasıl yaparız, nasıl ederiz'. Onlarla da konuştuk, yol gösterdik, nasıl yapacaklarını söyledik. Yani bunu çok fazla yaşıyoruz. Sosyal etki denen şeyi... Zaten bizi tatmin eden de bu. Onlara da başkası gidiyordur. İllaki sosyal etkiyi yaratmış oluyorsunuz.” (Kırteke, 2019).

Böyle bir etki olduğu düşünülmesine rağmen somut bir veri sunacak ölçüm kooperatif tarafından yapılmamıştır. Görüşmeciden son bir yıl için sosyal etkiye ilişkin tahmini bir rakam söylemesi istendiğinde 15.000 kişi yanıtı alınmıştır. Görüşülen diğer kooperatiflerden farklı olarak Kırteke (2019) buldukları bölge nedeniyle yaratılan sosyal etkinin olumsuz tarafının da olabileceğini iddia etmiştir:

“Bir yıl için burada sadece olumlu anlamda değil hepsi, olumsuz anlamda da var. Çünkü adadaki insanlar her değişime açık değil. Bunlar ne yapıyor, bunların amaçları başka’... Adalarda önyargı vardır genellikle, dedikodu çoktur. Kötü yerlerdir adalar. Adaların dokusu bozulmuş bir kere, gerçek nüfusu gitmiş. Yokluktan gelmiş, depremden gelmiş, oradan buradan gelmiş. Toplama bir kültür oluşmuş burada. Yani olumsuzluklarını söylemek lazım.”

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri’nden haberdar olmadığı öğrenilen görüşmeciye öncelikle hedeflerin sıralandığı liste sunulmuştur. Daha sonra kooperatifin bu hedeflerden hangilerine katkı sağladığı öğrenilmiştir. Buna göre Büyükada Kooperatifi, yoksulluğa son (SKH-1), sağlıklı bireyler (SKH-3), insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH-8), sorumlu tüketim ve üretim (SKH-12) ve hedefler için ortaklıklar (SKH-17) hedeflerine katkıda bulunmaktadır.

3.4.5.6. Özet

Büyükada Kooperatifi 2016 yılından beri sağlıklı gıdaya herkesin eşit bir şekilde erişimi için çaba göstermektedir. Kooperatifin, ikinci örnek olay çalışması olan BÜKOOP ile hem cevap vermek istedikleri ihtiyaçlar hem de yapı olarak oldukça

benzer oldukları söylenebilir. Dolayısıyla, aslında üretimin tüketimden, tüketimin de üretimden bağımsız olamayacağı ve birlikte dönüşmeleri gerektiği fikri, biri tüketim diğeri üretim kooperatifi olan iki örnek olayda karşımıza çıkmaktadır.

Kooperatiften önce çeşitli kolektif ve topluluklarda yer alan kişilerin bir araya gelerek oluşturduğu kooperatifte, günümüzde kapitalizmin bireylere dayattığı rekabetçilik duygusuyla oluşan teklik olgusu yok edilmeye çalışılmaktadır. Bu nedenle görüşülen diğer kooperatiflerde olduğu gibi Büyükada Kooperatifi'nde de dayanışmaya özel bir önem verildiği gözlemlenmiştir.

Büyükada Kooperatifi, yeni kooperatifçiliği yasalar nezdinde pek de farkı olmayan bir kooperatifçilik hareketi olarak görmektedir. Temel fark yasalardan değil kooperatifin iç işleyişindeki özelliklerden kaynaklanır. Kıyaslandığında eski (geleneksel) kooperatiflerin amacı tamamen üyelerine en fazla getiriyi sağlamak iken yeni kooperatifçilikte gelir fazlalığı ikinci ve hatta daha geri planda görülmektedir. Gelir fazlasının yerini büyük toplumsal sorunlarla mücadele amacı almıştır.

Geleneksel üretim (tarım) kooperatiflerinde üretimin nasıl olduğu -ilaç kullanımı, doğaya etkisi- çok daha az önemsenirken şimdi ürünün nasıl elde edildiği çok önemlidir. Yeni kooperatifler (üretim ve tüketim) için doğaya ve insana zarar vermeyen üretim bir önceliktir. Bunların yapılabilirliği, eski ancak yenilenmiş bir örgütlenme biçimi olarak kooperatifçilik ile kanıtlanmaya çalışılmaktadır.

Yeni kooperatifçiliğin tüm dünyada konuşulması gereken bir konu haline gelmesi Büyükada Kooperatifi tarafından önemsenen bir konudur. Kırtke'ye (2019) göre, küçük bir alanda ne kadar çok ürün alınır mantığı dünya ölçeğinde tarımda terör yaratmaktadır. Çünkü kaynaklar sonsuz değildir. Çevre düşünülmeden yapılan tarımın olumsuz sonuçları şimdiden deneyimlenmeye başlamıştır.

Özellikle yeni kuşak bireylerde var olan bilincin yeni kooperatifçiliği hareketlendireceği düşünülmektedir. Çevre bilinci gelişen bireyler ve bilgiye erişimin her geçen gün kolaylaşması toplum yararına çalışmalarını hızlandırmaktadır. Büyük kentlerden küçük yerleşim yerlerine göç edip orada üretime başlayan insanların sayıca fazlaştığı gözlemlenmektedir. Etki alanını genişletmek için farklılıklar yaratmak önemlidir. Örneğin, yeni kooperatifçiliğe dâhil olan bireylerin sosyal medyayı iyi kullanıyor olması bu hareketin gelişmesinde önemli bir faktör olarak görülmektedir.

Görüşmeci yeni kooperatiflerin, doğrudan toplumun bilinçli kesimine hitap ettiğini öne sürmüştür. Bizzat o bilinçli tüketici tarafından üretim ve tüketim kooperatiflerinin oluşturulduğu gözlemlenmektedir.

Kooperatifin iç işleyişi bazı yönleriyle (örneğin kooperatifteki iş yükünün birkaç kişi üzerinde yoğunlaşması) Tomurcuk Kooperatifi ile benzerlik göstermektedir. Etkinliklerde hep aynı kişilerin kooperatifi temsil etmesi bir başka benzerliktir.

Büyükada Kooperatifi gelir fazlası elde etmediği için, kendi faaliyetlerinin dışında toplum yararına veya çevre yararına özel bir çalışması yoktur. Ancak kendi faaliyetlerinde gözettikleri ilkeler ile topluma ve çevreye dolaylı olarak katkı sağladıkları söylenebilir.

Umudun daim olduğu Büyükada Kooperatifi yeni kooperatifçilikle ilgili birtakım endişelere sahiptir. Kırteke'ye (2019) göre, devlet nezdinde bazı kısıtlamalara maruz kalan kooperatiflerin her an kapatılabilmesi veya başka engellerle yavaşlatılabilmesi mümkündür. Başka bir olumsuzluk kooperatifçiliğe körü körüne bir anlam yüklenmesidir. Bu örgütlenmelerin küçük yapılar halinde kalması durumunda ortaya çıkan etki büyük olmayacaktır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kooperatifleri kapsayan ve hatta kooperatiflerin omurgasını oluşturduğu SDE, açıklayıcı bir çerçeve olarak, bu çalışmanın hareket noktasını oluşturmuştur. SDE kavramının ortaya çıkmasında ve küresel ölçekte faaliyet gösteren kurumların gündemine girmesinde yeni kooperatifçilik hareketinin önemli bir payı olduğu yadsınamaz. Dünyada 1990'lı yıllarda, kendi sorunlarını çözmek isteyen topluluklar ya da kendi topluluklarının ötesinde daha geniş kapsamlı sorunlar ile ilgili duyarlılıkları olan kesimler, dönüştürücü ve alternatif yaklaşımlar ile kooperatifler kurmaya başlamıştır.

Bu hareket, sosyal ekonomi kavramı kapsamında ele alınan geleneksel kooperatiflerden kendini ayırma çabası içindedir. Geleneksel kooperatifleri, yirminci yüzyılda giderek şirketleştikleri, kooperatifçilik ilke ve değerlerinden uzaklaştıkları gerekçesiyle eleştirmektedirler. Dolayısıyla, kendilerini sosyal ekonomi şemsiyesi altında görmemekte ve dayanışma ekonomisi kavramını benimsemektedirler. Gerçekte, sosyal ekonomi ve dayanışma ekonomisi farklı ideolojik bakış açılarına dayanmaktadır ve SDE kavramı altında bir araya getirilmesinin tartışma yaratması kaçınılmazdır. Buna karşın SDE kavramsallaştırması yaygınlaşmaktadır. Bunda, uluslararası kuruluşların payı büyüktür.

Her ne kadar ideolojik olarak tartışmalı olsa da SDE, geleneksel ve yeni kooperatifleri bir arada ele almaya izin vermekte ve aralarında işbirliği olasılıklarına alan açmaktadır. Ayrıca, yeni kooperatifçiliğin öncelik verdiği ve savunuculuğunu yaptığı konular, değerler ve ilkeler geleneksel kooperatifleri de etkilemektedir. Dolayısıyla alternatif ekonomi arayışlarında güçleri birleştirmek açısından SDE kavramsallaştırmasının taşıdığı potansiyel göz ardı edilemez. Günümüzde neoliberal kapitalizmin metalaştırıp piyasalaştırmadığı neredeyse hiçbir alanın kalmaması karşısında toplumun tepkisinin bir bölümü SDE pratiklerine yönelmektedir. Polanyi'nin (2016) "çifte hareket" olarak adlandırdığı mekanizma bugün de işbaşındadır. Piyasaları toplumsal bütünlüğünden koparıp ayrı bir "piyasa sistemi" yaratılmasına karşı toplumun kendini koruma mekanizmaları geliştirmektedir. SDE ve bir SDE yapısı olarak yeni kooperatifçilik

toplumun kendini koruma mekanizmasıdır. Bir anlamda kooperatifçilik hareketi köklerine geri dönmektedir.

Dünyadaki bu gelişmelere paralel olarak Türkiye’de, 2000’li yıllardan itibaren kooperatifçilik sektöründe belirgin bir değişim yaşanmaktadır. Bu tespitimizi R. Gökçen Mert Korkmaz (2019) da doğrulamaktadır. Görüşmemizde, 2000 öncesinde yapı, tarım, tüketim ve motorlu taşıyıcılar kooperatiflerinin daha ağırlıklı olduğunu belirtmiştir. Mert Korkmaz, son beş yılda değişikliklerin hızlandığını; gerçek kişilerle birlikte tüzel kişilerin de içinde yer aldıkları çok paydaşlı kooperatiflere ilişkin eğilimlerin arttığını; gençlerin kooperatifçiliğe daha çok ilgi gösterdiklerini; teknoloji inovasyon odaklı kooperatiflerin arttığını; engelli bakımı, yaşlı bakımı, eğitim alanına yönelik kooperatiflerin kurulmaya başlandığının altını çizmiştir. Bu alandaki bir başka veri de Türkiye’de Sosyal Girişimlerin Durumu (British Council, 2019) başlıklı araştırmadan gelmektedir. Araştırmanın bulguları, sosyal girişimlerin birçoğunun (%28,7) kooperatif yapısını tercih ettiğini göstermektedir. Demokratik yönetim, her üyenin tek bir oya sahip olması, şeffaflık ve sermayenin tabana yayılması bu tercihin nedeni olarak görülmektedir (Mert Korkmaz, 2019).

Son birkaç yılda görünürlüğü artan yeni kooperatifçilik hareketi üzerine çalışmaların sayısı kısıtlıdır. Bu bağlamda, dünyada SDE kapsamındaki araştırma gündeminin önemli bir parçası olan yeni kooperatiflerin Türkiye’deki durumunu incelemek çalışmanın temel motivasyonunu oluşturmaktadır. 2000 yılından sonra kurulan kooperatiflerin geleneksel kooperatiflerden farklarını ortaya koymak amacıyla, hareket içinde yer alan kişileri kooperatif kurmaya yönelten nedenler, kooperatiflerin amaçları, iç işleyişleri ve yarattıkları dolaylı etkiler (sosyal etkiler ve SKH’ye katkıları) araştırılmıştır.

Çalışmada, yeni kooperatifçilik hareketinin temsilcisi olarak beş farklı alandan seçilen; Tomurcuk, BÜKOOP, İhtiyaç Haritası, Genç İşi ve Büyükada kooperatiflerinin ortak ya da gönüllüleri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden elde edilen veriler; kooperatifin kuruluşu, faaliyetleri, iç işleyişi, toplumsal faydaya ve sürdürülebilirliğe yönelik çalışmaları olmak üzere dört kategori altında değerlendirilmiştir.

Elde edilen bulgular, yeni kooperatiflerin ortak bir kuruluş motivasyonuna sahip olduğunu göstermektedir. Bu motivasyon, toplumda yaşanan ancak çözümsüz kalmış sorunlara yanıt verme çabasıdır. Bu sorunlar, kendi yaşamlarında bizzat karşı karşıya oldukları sorunlar ya da kendileri bizzat deneyimlemiş olmasalar da duyarlılık taşıdıkları sorunlardır. Yeni kooperatiflerde yer alan ortak veya gönüllülerin çoğu kooperatif kurulmadan önce başka SDE pratikleri içinde yer almış kişilerdir. Dolayısıyla sorunlara işbirliği ve dayanışma ile çözüm aramak, yabancı oldukları bir konu değildir.

Kooperatife dâhil olan kişilerin daha önceki SDE deneyimleri ve kooperatifçilik hakkında yaptıkları araştırmalar dolayısıyla, kooperatifçilik hakkında görece daha bilinçli oldukları söylenebilir. Diğer bir deyişle, kooperatif kurmak isteyen bireyler bu bilinçle, dernek veya vakıf değil kooperatif kurmaya yönelmişlerdir. Görüşmecilerin ortak vurgusu, kooperatiflerin dernek ve vakıflara göre daha şeffaf ve kapasiteli yapılar olduğudur. Bazı görüşmecilerin önceki SDE deneyimlerinde yaşadıkları olumsuz durumlar kendilerini kooperatife yönlendirmiştir.

Tüm görüşmeciler geleneksel kooperatifleri olumsuz imajları üzerinden değerlendirmiş ve gerek faaliyet alanları gerekse iş yapma biçimleri ile önceki kooperatiflerden ayrıldıklarını özellikle belirtmişlerdir. Bir genelleme yapmak gerekirse, yeni kooperatifçiler geleneksel kooperatifçilere göre daha eğitilmiş, dünyadaki ve ülkedeki gelişmeleri daha iyi izleyen, internet ve sosyal medyayı aktif olarak kullanan, işbirliği ve dayanışmaya daha açık kişilerdir. Bir başka saptama ise yeni kooperatifçilerin salt kendi kooperatifleri için değil, yeni kooperatifçilik fikrinin ve uygulamalarının tanıtılması ve savunulması konusunda çalışmakta oluşlarıdır. Yeni kooperatifçilik hareketinin, pratikte faaliyetlerini sürdürme ve yayma konusundaki yetenekleri azımsanamaz.

Yeni kooperatiflerin finansal açıdan başarılı oldukları söylenebilir. Görüşülen kooperatiflerin hepsi ilk birkaç yıl mali açıdan dalgalanmalar yaşamışsa da şu an buldukları noktada finansal açıdan sürdürülebilirlik elde etmişlerdir. Bunun nedeninin, sosyal kooperatiflerin hibe/bağış alma gibi özelliklerinin olmasıyla ilgili olduğu düşünülebilir. Nitekim görüşülen kooperatiflerden birinin finansal kaynağı tamamen bağışlara bağlıdır. Ancak diğer kooperatiflerin güvencesi hibe veya bağışlar

değil, ticari faaliyetlerden elde edilen gelirdir. Ticari faaliyetler konusundaki başarı daha önce belirtilmiş olduğu gibi yeniliğe açık olma ve teknolojiyi iyi kullanma becerileri ile açıklanabilir.

Yeni kooperatifler faaliyetleri ve dolaylı etkileri ile buldukları bölgenin sınırlarını aşmaktadırlar. Görece yeni ve küçük yapılar olmalarına rağmen buldukları kentin ve hatta ülkenin sınırlarını aşan etki yaratmış olmaları oldukça etkileyicidir.

Büyük bir kısmını sosyal kooperatiflerin oluşturması nedeniyle yeni kooperatiflerde sosyal duyarlılığın daha yoğun olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte yeni kooperatifler aslında sosyal, çevresel ve ekonomik meseleleri ayırım yapmaksızın önemsemektedirler. Diğer bir deyişle, kendi faaliyet alanlarındaki sorunlar için bütüncül bir etki yaratarak çözüm bulma amacındadırlar.

Yeni kooperatifleri geleneksel kooperatiflerden ayıran en önemli özelliklerden bir diğeri hiyerarşik yapının olmamasıdır. Bununla paralel olarak demokrasi ilkesi yeni kooperatifler için birincil öneme sahiptir. Uygulamadaki aksaklıklara rağmen kooperatiflerin bu yönde bir iradeye sahip oldukları izlenimi edinilmiştir. Karar alma mekanizmalarına tüm ortakları/gönüllüleri katma çabası vardır.

Gönüllü emeğinin kullanımı yeni kooperatifleri tanımlamada en önemli unsurlardan biridir. Kooperatifte genellikle ortaklar ve gönüllüler çalışmaktadır. Görüşülen kooperatifler arasında sadece Tomurcuk Kooperatifi, birtakım eğitim faaliyetlerinin yürütülmesi için yarı zamanlı çalışanlara sahiptir.

Yeni kooperatiflerin kendilerinden söz ederken ön plana çıkardıkları kilit özellik, kâr amacı gütmemektir. Geleneksel kooperatiflerden farklı oldukları noktayı bu şekilde ifade etmeleri zaman zaman karışıklığa sebep olabilmektedir. En genel haliyle, tüm kooperatifler kâr değil insan odaklıdır; ihtiyaçları karşılamak temel amaçtır. Ancak kooperatifler, elde ettikleri gelir fazlalıklarını ortaklara dağıtabilmektedir ve geleneksel kooperatiflerin çoğu bu dağıtımı yapar. Yeni kooperatifler ise elde edilen gelir fazlalığını ya tekrar kooperatif harcaması (ortaklarına/gönüllülerine eğitim vermek, çalıştaylar düzenlemek gibi) olarak ya da toplum/çevre yararına faaliyetlerde kullanırlar. Örnek olay çalışmalarına konu olan kooperatiflerin hiçbiri kâr dağıtmamaktadır.

Örnek olay çalışmaları, faaliyet alanına göre yapılan sınıflandırma temelinde yürütülmüş olsa da sosyal kooperatifler ve onların dışındaki yeni kooperatifler kategorileştirmesinden kaçınmak mümkün olmamıştır. Görüşme yapılan üç kooperatif kendilerini sosyal kooperatif olarak nitelendirmektedir. Ancak, Türkiye’de sosyal kooperatifler için bir mevzuat olmayışı, sosyal kooperatiflerin hangi kooperatifleri kapsadığı sorusunu ortaya çıkarmaktadır. Sosyal kooperatifçiliğin güçlü olduğu İtalya’da sosyal kooperatif olmanın şartı kâr amacı gütmemek değildir. Sosyal kooperatiflerin belirli faaliyet alanlarında çalışmaları (eğitim, sağlık ve engelliler, yaşlılar ve çocuklar için sosyal hizmetlerin sağlanması) ya da çalışanlarının belli oranda dezavantajlı bireylerden oluşması şartı bulunmaktadır. Buna ek olarak, kimlerin dezavantajlı bireyler kategorisinde değerlendirileceğine ilişkin ayrıntılı düzenlemeler mevcuttur. Türkiye’de sosyal kooperatif kavramı kullanılmakla birlikte, dezavantajlı bireylerin kimleri kapsadığı belirsizdir. Ayrıca, sanat alanında kurulan Tiyatro Kooperatifi, ana sözleşmesindeki ortaklara kâr payı dağıtmama maddesi kapsamında kendisini sosyal kooperatif olarak nitelendirmektedir. Dolayısıyla sosyal kooperatifçiliğin kapsamı mevcut haliyle oldukça belirsizdir.

Çalışma kapsamındaki üç sosyal kooperatif ile üretim ve tüketim kooperatifleri arasında faaliyet alanları dışında bir farklılığın olmadığı sonucuna varılmıştır. Ancak BÜKOOP ve Büyükada Kooperatifi sosyal kooperatif değildir. Bu kooperatiflerin ortaya çıkış amacı Türkiye’de toplumsal bir mesele haline gelmiş olan sağlıklı ve adil gıdaya erişim sorununu çözmektir. Ülkede tarımı dönüştürmeye çalışan bir kesim, üretim ve tüketim kooperatifleri aracılığıyla gıda egemenliğini sağlamaya çalışmaktadır. Dolayısıyla sosyal kooperatiflerin de vurguladığı gibi, yeni üretim (tarım) ve tüketim kooperatifindeki bireylerin sorunu doğrudan toplumun sorunudur.

Yeni kooperatiflerin çoğu kendi faaliyet alanındaki kooperatiflerle iletişim ve işbirliği halindeyken, farklı faaliyet alanlarındaki kooperatifler birbirlerini çok fazla takip etmemektedir. Yeni kooperatifler veya diğer SDE organizasyonları dışında yerel yönetim ve üniversitelerle işbirliklerinin sayıca fazla olduğu görülmektedir. Görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, yeni kooperatifçiliği tanıtmaya ve yaygınlaştırmaya yerel yönetimler ve üniversitelerden beklentiler oldukça fazladır.

Sosyal etki konusu bu tezin kilit sorularından biridir. Başta belirtildiği gibi yeni kooperatiflerin amacı faaliyetleriyle toplumda doğrudan bir fayda yaratmaktır. Yapılan görüşmelerde bu amacın yaşama geçirildiği görülmüştür. Tüm görüşmeciler kooperatifteki faaliyetlerin sosyal etki yarattığını belirtmişlerdir. Ancak bu etkiyi sadece bir kooperatif, dışarıdan hizmet alımı yoluyla ölçmüştür. SKH ile ilgili soru kapsamındaki yanıtlar, yeni kooperatiflerin faaliyetleriyle pek çok SKH'ye katkıda bulunduğunu göstermiştir. SDE'nin ve dolayısıyla kooperatiflerin SKH'ye katkısı/katkıda bulunma potansiyeli ICA, ILO ve UNRISD'in özel önem verdiği konuların başında gelmektedir. Aslında, toplumun içinde ve toplum için kurulan kooperatifler doğaları gereği, SKH doğrultusunda çalışırlar. Örnek olaylar kapsamında, BÜKOOP dışında diğer dört kooperatif, insana yakışır iş ve ekonomik büyüme (SKH-8) hedefine katkılarını belirtmiştir. BÜKOOP'un ekonomik büyüme hedefine mesafeli duruşunun gerisinde, kooperatifin derin ekolojik yaklaşımı benimsemiş olması vardır.

Yeni kooperatifçilik son beş yılda giderek ivme kazanmıştır. Bu yeni ve dinamik alanın önümüzdeki yıllarda da hızla gelişeceği öngörülebilir. Bu doğrultuda, sektörün gelişimi önündeki fırsatlar ve engellere yönelik olarak bazı önerilerde bulunulabilir.

Destekleyici Yasal Çerçeve: Mevcut Kooperatifler Kanunu yeni kooperatiflerin kuruluşuna engel değildir. Ancak farklı türde kooperatif kuruluşu için ilk ihtiyaç ana sözleşme konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu kapsamda sahadan gelen talepler sonucunda, eski adıyla Kooperatifçilik Genel Müdürlüğü tarafından, ana sözleşme değişiklikleri yapılmış ve yeni ana sözleşmeler hazırlanmıştır (Mert Korkmaz, 2019). Bu düzenlemelerin yeni kooperatiflerin kuruluşunu kolaylaştırdığını söylemek mümkündür.

Üzerinde çok durulan sosyal kooperatiflere ilişkin bir yasal düzenlemenin olmayışı önemli bir eksikliktir. Bundan başka gönüllü çalışmanın, kamu yararı ve sosyal fayda için çalışmanın henüz tamamlanmamış olması sıkıntı yaratmaktadır (Mert Korkmaz, 2019). Mevzuata ilişkin bu belirsizlikler sosyal kooperatiflerin devlet desteği almasını engellemektedir. Oysa diğer ülkelerde sosyal kooperatifler için çeşitli devlet destekleri söz konusudur. Mevzuat çalışmalarının en büyük zorluğu, kooperatifçiliğin çeşitliliğine uygun, kapsayıcı ve esnek bir çerçeve düzenlemenin gerekliliğidir. Bu

nedenle, belirsizliği gidermek üzere yapılacak mevzuat düzenlemelerinde getirilecek tanımlamaların çok kısıtlayıcı olmasından kaçınılmalıdır.

Farkındalık ve Bilgi Düzeyi: Kamuoyunda yeni kooperatifçiliğe ilişkin farkındalık ve bilgi düzeyi görece düşüktür. 2018 ve 2019’da yürütölen Sosyal Kooperatifçilik Treni, bir kilometre taşı niteliğinde olmakla birlikte yeterli değildir; çünkü proje salt sosyal kooperatifleri kapsamıştır. Kooperatifler, çalışmalarının görünürlüğünü arttırmak ve halka tanıtmak için çaba göstermektedir. Ancak ekosistemin içerisindeki tüm kurum ve kuruluşların (aracı destek kuruluşları, kamu kurumları, yerel yönetimler) desteği olmadan yaygın etki yaratmak mümkün değildir. Bu desteğin oluşturulmasında belki de en önemli engel, yeni kooperatifçiliğe ilişkin ortak bir anlayışın olmayışdır.

Gençler için Kooperatifçilik Eğitimi: 2000’li yıllardan itibaren, kooperatif kurmak isteyenlerin veya mevcut kooperatif yapılarında değişiklik yapmak isteyenlerin sayıca arttığı görölmektedir. Bu yeni hareket tepeden inme değil, tabandan yükselen bir örgütlenme biçimidir. Doğrudan bir ihtiyacı karşılamaya yönelik var olma çabası mevcuttur. Bu noktada yeni kooperatifçiliğin gelişmesi ile ilgili önemli bir fırsat bulunmaktadır. Hiyerarşiden uzak yeni kooperatifçilik, aslında gençlere oldukça çekici gelebilecek özelliklere sahiptir. Y kuşağının öncelikleri önceki kuşaklardan farklıdır ve iş yaşamlarındaki tutumları ile toplumu olumlu etkileyebileceklerini düşünmektedirler. Ancak gençler özel sektör ve kamu sektörü dışındaki güç birliğine dayalı olan bu alternatif yapının pek farkında değildir. Yeni kooperatifçiliğin iyi örnekler üzerinden daha çok tanıtılması ve üniversitelerdeki girişimcilik çalışmaları kapsamına alınması mezunların kooperatif kurma ve kooperatife ortak olma motivasyonlarını arttıracaktır.

Ekosistemin İşbirlikleri Üzerinden Güçlendirilmesi: Türkiye’de kurulan yeni kooperatifler toplumu ilgilendiren konularda ortak görüşteki bireyleri bir araya getiren örgütlenmelerdir. Ancak neredeyse herkesin aynı görüşte olduğu bir konuda tartışma yok denecek kadar azdır. Tartışmanın neredeyse hiç olmadığı yerde yeni fikirler üretilemez. Bu nedenle yeni kooperatifler, ‘kendilerinden olmayanları’ kooperatife gelmeye teşvik etmelidir. Böylece heterojen yapılar altında işbirliği gerçekleştirilebilecek ve yaratılan etkinin boyutu büyüyecektir.

Yeni kooperatiflerin ekonomik olarak küçük yapılar olduğu göz önünde bulundurulduğunda ölçek sorunu ile karşı karşıya oldukları açıktır. Bu anlamda üst örgütlerin kurulması önemlidir. Bu alanda kadın kooperatiflerinin üst örgütü olarak yapılan Simurg dışında henüz bir oluşum bulunmaması önemli bir eksikliklerdir.

Yeni kooperatifler ile kamu kurumları, yerel yönetimler, üniversiteler, yurttaşlar arasındaki ilişkinin sürekliliğinin sağlanamamış olması başka bir sorundur. İlişkiler ve etkileşimler genellikle, bir etkinlik kapsamında ve o etkinlik süresince gerçekleştiğinden kalıcı ortaklıklar kurulamamaktadır.

Daha geniş kapsamda sıralanan bu eksikliklerin nedeni olarak ülkede güven düzeyinin düşüklüğü (Akçomak, 2018, ss. 39-40) gösterilebilir. Bu alanda kaydedilecek her ilerleme, güven düzeyinde ve dolayısıyla sosyal sermayede artışa yol açacaktır.

Üretim ve Tüketim Kooperatifleri: Son dönemde kentlerde kurulan tüketim kooperatifleri genel olarak aynı üreticilerden (küçük üreticiler ve kooperatifler) ürün alıp tüketiciye ulaştırmaktadır. Tüketim kooperatifleri yalnızca tüketiciyi değil, küçük çiftçiyi/üreticiyi de düşünerek bir dayanışma ortamı yaratmaya çalışmaktadırlar. Bununla birlikte, üreticilerin örgütlenme konusunda biraz geride kaldıkları görülmektedir. Karşılıklı ilişkinin yarattığı etkinin fazlaşması için yeni üretim kooperatifleri kurulmalıdır. Üretim alanında kooperatifleşme tarımdan uzaklaşan genç nüfus için teşvik edici bir unsur olabilir.

Yeni tüketim kooperatiflerinin çalışma saatleri konusunda esnek oldukları gözlemlenmiştir. Bazıları gün konusunda sınırlama getirirken bazıları ise günün belli saatleri kooperatifte faaliyet göstermektedir. Diğer yandan çalışma gün ve saati kesin olarak belirlenmemiş kooperatifler de vardır. Tüketim kooperatifleri satılacak ürün seçiminde hassasiyet göstererek tüketicilerin istedikleri zaman o ürüne ulaşamayacaklarını, ürünlerin mevsimine göre tüketilmesini satış politikalarıyla vurgulamaya çalışırlar. Bu tüketim alışkanlıklarını dönüştürmek açısından haklı bir çabadır. Ancak alışkanlıkları dönüştürmek için istikrar sağlanması önemlidir. Bu konuda istikrar sağlayan yeni tüketim kooperatifleri yok denecek kadar azdır. Özellikle İstanbul'da yoğunlaşan yeni tüketim kooperatiflerinin çalışma günleri ve saatleri konusunda daha aktif ve daha planlı bir takvim oluşturmaları gerekir.

KAYNAKÇA

Adaman, F. ve Akbulut, B. (2016). “Alternatif Ekonomiler Üzerine Bir Ufuk Turu”. *Birikim Dergisi*, 326, 1-10.

Akçomak, İ.S. (2018). *Ahlaksız Büyüme: Türkiye'nin Ekonomik Büyüme Öyküsüne Farklı Bir Bakış*. Ankara: Efil Yayınevi.

Amable, B. (2011). Morals and Politics in the Ideology of Neo-liberalism. *Social Economic Review*, 9, 3-30.

Amin, A. (2009). “Extraordinarily Ordinary: Working in the Social Economy”. *Social Enterprise Journal*, 5 (1), 30-49.

Anadoluda Yaşam Tüketim Kooperatifi.
https://www.facebook.com/pg/anadoludayasamtuketimkoop/about/?ref=page_internal, (09.09.2019).

Arıkbaşı Tarımsal Kalkınma Kooperatifi. <https://www.facebook.com/arikbasikoop>, (01.11.2019).

Arıköy Tüketim Kooperatifi.
<https://www.arikoytuketimkooperatifi.com/anasayfa/hakkimizda-11>, (09.09.2019).

Arruda, M. (2005). Solidarity Socioeconomy as an Integral New System: Global Vision. http://base.socioeco.org/docs/doc-7428_en.pdf, (2 Ocak 2019).

Atayurt, U. (2018). Tomurcuk Eğitim Kooperatifi: Mor Köpeğin Peşinde. <https://www.birartibir.org/dayanisma-ekonomileri/79-mor-kopegin-pesinde>, (09.10.2019).

Avrupa Parlamentosu (2016). *Social Economy*. http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/578969/IPOL_STU%282016%29578969_EN.pdf, (2 Ocak 2019).

BBOM İzmir Kooperatifi. <http://bbomizmir.org/hakkimizda/>, (10.10.2019).

Bijman, J. (2016). Agricultural Cooperatives in the Netherlands: Key Success Factors. Lévis: Sommet International des Coopératives.

Bilgin, N. ve Tanıyıcı, Ş. (2008). “Türkiye’de Kooperatif ve Devlet İlişkilerinin Tarihi Gelişimi”. *KMU İİBF Dergisi*, 10 (15), 136-159.

- Bilgin, A. ve Eren, A.A. (2017). “Neo-Liberal Küreselleşme ve Sosyal Hareketler: Kazova İşçileri Örneği”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 72 (3), 569-604.
- Birchall, J. (2013). *Resilience in a Downturn: The Power of Financial Cooperatives*. Geneva:ILO.
- Bohman, F.A. (2017). *Exploring the Governance of Platform Cooperatives a Case Study of a Multi-Stakeholder Marketplace Platform Cooperative*. Gothenburg: University of Gothenburg Department of Applied Information Technology.
- Borzaga, C. ve Fazzi, L. (2010). “Processes of Institutionalization and Differentiation in the Italian Third Sector”. *Voluntas*, 22, 409-427.
- Borzaga, C. ve Fazzi, L. (2014). “Civil Society, Third Sector, and Healthcare: The Case of Social Cooperatives in Italy”. *Social Science & Medicine*, 123, 234-241.
- Borzaga C., Bodini R., Carini C., Depedri S., Galera G. and Salvatori G. (2014). *Europe in Transition: The Role of Social Cooperatives and Social Enterprises*. https://www.euricse.eu/wp-content/uploads/2015/03/1405514708_n2553.pdf. (05.04.2019).
- Borzaga, C. ve Galera, G. (2016). “Innovating the Provision of Welfare Services through Collective Action: The Case of Italian Social Cooperatives”. *International Review of Sociology*, 26 (1), 31-47.
- Borzaga, C., Salvatori, G. ve Bodini, R. (2017). *Social and Solidarity Economy and the Future of Work*. Geneva: ILO.
- Bouchard, M., Bourque, G.L, G., Lévesque, B. ve Desjardins, E. (2001). “L’évaluation de L’économie Sociale Dans la Perspective des Nouvelles Formes de Régulation Socio-économique de L’intérêt Général”. *Cahiers de Recherche Sociologique*, (35), 31-53.
- British Council (2019). “Türkiye’de Sosyal Girişimlerin Durumu”. <https://www.britishcouncil.org.tr/programmes/education/social-enterprise-research>, (09.09.2019).
- BÜKOOP. <https://bukoop.org/hakkimizda/>, (09.09.2019).

- Caruana, M.E.C. ve Srnec, C.C. (2012). “Public Policies Addressed to the Social and Solidarity Economy in South America. Toward a New Model?”. *Voluntas: International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 24 (3), 713-732.
- Cassel, C. ve Symon, G. (Ed.). (2004). *Essential Guide to Qualitative Methods in Organizational Research*. SAGE Publications.
- Chaddad, F.R. ve Cook, M.L. (2004). “Understanding New Cooperative Models: An Ownership–Control Rights Typology”. *Review of Agricultural Economics*, 26 (3), 348-360.
- CICOPA (2017). *Cooperatives and Employment: Second Global Report*. <http://www.cicopa.coop/wp-content/uploads/2018/01/Cooperatives-and-Employment-Second-Global-Report-2017.pdf>, (02.02.2019).
- Coltrain, D., Barton, D. ve Boland, M. (2000). *Differences Between New Generation Cooperatives and Traditional Cooperatives*. Department of Agricultural Economics, Kansas State University.
- Çıkm, A. (2016). *Bir Başkadır Kooperatifçilik*. İzmir: Kanyılmaz Matbaacılık.
- Çobanoğlu, A. (2019). Şirket Alternatifi Olan Kooperatifler Kapitalizme de Alternatif midir? <https://www.karasaban.net/sirket-alternatifi-olan-kooperatifler-kapitalizme-de-alternatif-midir-adnan-cobanoglu/>, (06.03.2019).
- Dash, A. (2013). *Towards an Epistemological Foundation for Social and Solidarity Economy*. Geneva: UNRISD.
- Dayanışma Kooperatifi. <https://www.dayanismakoop.com/kurumsal/hakkimizda>, (09.09.2019).
- De Peuter, G. ve Dyer-Witheyford, N. (2010). “Commons and Cooperatives”. *Affinities: A Journal of Radical Theory, Culture, and Action*, 4 (1), 30-56.
- Defourny, J. ve Develtere, P. (1999). The Social Economy: The Worldwide Making of a Third Sector, J. Defourny, P. Develtere ve B. Fonteneau, *The Worldwide Making of the Social Economy. Innovations and Changes* içinde (ss. 1-38), Leuven: Acco.
- Defourny, J. ve Nyssens, M. (2008). “Social Enterprise in Europe: Recent Trends and Developments”. *Social Enterprise Journal*, 4 (3), 202-228.

Defourny, J. ve Nyssens, M. (2013). "Social Co-operatives: When Social Enterprises Meet the Co-operative Tradition". *Journal of Entrepreneurial and Organizational Diversity*, 2 (2), 11-33.

Demir, E. (2019). Notlarım: Örneklem Kuramı. https://www.researchgate.net/profile/Ergul_Demir/publication/331224034_Orneklem_e_Kurami/links/5c6d201d299bf1e3a5b685c5/Oernekleme-Kurami.pdf, (05.04.2019).

Deveci, B. ve Deveci B. (2018). "Örnek Olay Çalışmasına İlişkin Teorik Bir Değerlendirme". *Social Sciences Studies Journal*, 4 (13), 126-135.

Dokuz Köy Kooperatifi. <http://dokuzkoy.org/9-koy-hakkinda/>, (09.09.2019).

Duguid, F., Durutaş, G. ve Wodzicki, M. (2015). *Türkiye 'de Kadın Kooperatifleri 'nin Mevcut Durumu*. Dünya Bankası.

Durukanoğlu, Ç. (2019). *Kriz ve Hayatta Kalma/Savunma Araçlarından Biri Olarak Kooperatifler*. <https://www.demokrathaber.org/yasam/kriz-ve-hayatta-kalmasavunma-araclarindan-biri-olarak-kooperatifler-h113559.html>, (06.03.2019).

EC (2012). *Support for Farmers' Cooperatives*. https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/external-studies/2012/support-farmers-coop/fulltext_en.pdf, (10.10.2019).

EC (2018). *Mutual Societies*. https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/mutual-societies_en, (17.08.2019).

EC (2019). *Cooperatives*. https://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/cooperatives_en, (10.10.2019).

EESC (2011). *Social Entrepreneurship and Social Enterprise*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52011AE1584&from=EN>, (17.08.2019).

EESC (2012). *The Social Economy In The European Union*. Liege: CIRIEC.

EESC (2017). *Recent Evolutions of the Social Economy in the European Union*. Liege: CIRIEC.

EgeTeko. <https://egeteko.tr.gg/>, (09.09.2019).

Eldoku.

https://www.eldoku.com/index.php?route=information/information&information_id=11, (09.09.2019).

Fairtrade International (2018). Monitoring the Scope and Benefits of Fairtrade. https://www.fairtrade.org.uk/~/.media/FairtradeUK/What%20is%20Fairtrade/Documents/Policy%20and%20Research%20documents/Monitoring%20reports/Fairtrade%20Monitoring%20Report_9thEdition%202016.pdf, (10.10.2019).

Filmmor. <https://filmmor.org/hakkimizda/>, (09.09.2019).

Flew, T. (2014). "Six Theories of Neoliberalism". *Thesis Eleven*, 122 (1), 49-71.

Fonte, M. ve Cucco, I. (2017). "Cooperatives and Alternative Food Networks in Italy. The Long Road towards a Social Economy in Agriculture". *Journal of Rural Studies*, 53, 291-302.

Genç İşi Kooperatif. <https://www.gencisi.org/biz-kimiz/>, (09.09.2019).

Giroux, H.A. (2005). The Terror of Neoliberalism: Rethinking the Significance of Cultural Politics. *College Literature*, 32 (1), 1-19.

Gonin, M. ve Gachet, N. (2014). *Social Enterprise Models in Switzerland. A Overview of Existing Streams, Practices, and Institutional Structures*. <http://wp.unil.ch/essvd/files/2014/07/ICSEM-WP1-Switzerland-General-GoninGachet-Final.pdf>, (02.02.2019).

Gökboncuk. <https://www.gokovagokboncuk.com/>, (09.09.2019).

Graham, M. ve Wood, A. (2016). Why the Digital Gig Economy Needs Co-ops and Unions. https://ora.ox.ac.uk/objects/uuid:11c7f4d1-2d71-4301-9fbc-627626ff0176/download_file?file_format=pdf&safe_filename=open%2Bdemocracy%2BGraham%2BWood.pdf&type_of_work=Record, (15.04.2019).

Grigore, A.A. (2013). "Social Economy Entities: A Worldwide Overview". *Review of Applied Socio- Economic Research*, 6 (2), 111-120.

Guerini, G. (2018). The European Confederation of Industrial and Service Cooperatives. Buenos Aires: CECOP-CICOPA Europe.

Gupta, D. ve Ranade, V. (2019). South Asia's Rural Women Enter the Global Marketplace. <https://blogs.worldbank.org/endpovertyinsouthasia/south-asia-s-rural-women-enter-global-marketplace>, (10.10.2019).

Gutberlet, J. (2009). "Solidarity Economy and Recycling Co-ops in São Paulo: Micro-Credit to Alleviate Poverty". *Development in Practice*, 19 (6), 737-751.

Güneşköy Kooperatifi. <https://www.guneskoy.org.tr/guneskoy/guneskoy-hakkinda>, (09.09.2019).

Güventürk, H. (2009). Sosyal Ekonomi ve Yeni Kooperatifçilik Hareketi. <https://ecotopianetwork.wordpress.com/2009/10/15/sosyal-ekonomi-ve-yeni-kooperatifcilik-hareketi-dr-hasan-guventurk/>, (08.08.2019).

Güventürk, H. (2017). Sosyal Ekonomi ve Yeni Kooperatifçilik Hareketi. <https://www.avruparehabilitasyon.com/single-post/2017/07/30/Sosyal-Ekonomi-ve-Yeni-Kooperatif%C3%A7ilik-Hareketleri>, (01.10.2019).

Hacısalıhoğlu, E. ve Şahin, Ç.E. (2018). Looking Closer to the New Cooperativism: Practices of Agricultural and Consumer Cooperatives in Turkey, Çağatay Edgücan Şahin ve Arzu Özsoy Özmen (Ed.) *Current Debates in Labour Economics and Industrial Relations* içinde (ss. 75-88). London: IJOPEC Publication.

Hartley, J. (2004). Case Study Research. C. Cassell ve G. Symon (Ed.) *Essential Guide to Qualitative Methods in Organizational Research* içinde (ss. 323–333), Sage Publications.

Harvey, D. (2007). Neoliberalism as Creative Destruction. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 610 (1), 21-44.

Hidden Revolution (2018). *Size and Scale of Social Enterprise in 2018*. https://www.socialenterprise.org.uk/wp-content/uploads/2019/05/The_Hidden_Revolution_-_FINAL-1.pdf, (10.10.2019).

Horton, J., Macve, R. ve Struyven, G. (2004). Qualitative Research: Experiences in Using Semi-Structured Interviews. C, Humphrey ve B. Lee, *The Real Life Guide to Accounting Research a Behind-the-Scenes View of Using Qualitative Research Methods* içinde (ss. 339-357), Elsevier.

ICA (1995). *Cooperative Identity, Values & Principles*. <https://www.ica.coop/en/cooperatives/cooperative-identity>, (10.10.2019).

ICA (2013). *Cooperative Growth for the 21st Century*. <https://www.ica.coop/sites/default/files/basic-page-attachments/cooperative-growth-for-the-21st-century-1795444552.pdf>, (05.04.2019).

ICA (2019). *Facts and figures*. <https://www.ica.coop/en/cooperatives/facts-and-figures>, (19.05.2019).

İdemen, S. (2018). Olmayana Hayat Vermek. <https://www.birartibir.org/dayanisma-ekonomileri/152-olmayana-hayat-vermek>, (09.09.2019).

İhtiyaç Haritası. <https://www.ihtiyacharitasi.org/hakkimizda>, (09.09.2019).

İlk Adım Kadın Çevre Kültür ve İşletme Kooperatifi. https://www.facebook.com/pg/ilkadimkadin1/about/?ref=page_internal, (09.10.2019).

Iliopoulos, C. (2012). Support for Farmers' Cooperatives; Country Report Greece. <file:///C:/Users/Lenovo/Downloads/ILIOPOULOS2012-SFCs-CountryReport-Greece.pdf>, (10.09.2019).

ILO (2011). *Social and Solidarity Economy: Our Common Road towards Decent Work*. Montreal: Social and Solidarity Economy Academy.

ILO (2018). *Guidelines Concerning Statistics of Cooperatives*. https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/---dgreports/---stat/documents/meetingdocument/wcms_648558.pdf, (12.05.2019).

İmece Halk Tüketim Kooperatifi. https://www.facebook.com/pg/imecehalkkoop/about/?ref=page_internal, (09.09.2019).

İpekyolu Kadın Kooperatifi. https://www.facebook.com/pg/ipekyolukadinkooperatifi/about/?ref=page_internal, (09.10.2019).

Jessop, B. (2002). "Liberalism, Neoliberalism, and Urban Governance: A State-Theoretical Perspective". *Antipode*, 34 (3), 452-472.

Kadıköy Tüketim Kooperatifi. <http://www.kadikoykoop.org/hakkimizda/>, (09.09.2019).

Kajornboon, A.B. (2005). “Using Interviews As Research Instruments”. *E-journal for Research Teachers*, 2 (1), 1-9.

Kalkınma Atölyesi. <http://www.ka.org.tr/194/Hakkimizda>, (09.09.2019).

Kavak Ekmekci, D. (2019). KAGÜK Engelleri Aşmak için Çabalıyor. <http://www.24saatgazetesi.com/kaguk-engelleri-asmak-icin-cabaliyor/>, (09.10.2019).

Kawano, E. (2018). Solidarity Economy: Building an Economy for People and Planet. <https://thenextsystem.org/learn/stories/solidarity-economy-building-economy-people-planet>, (17.08.2019).

Kocagöz, U. (2016). Gıda Egemenliği: Bir Örgütlenme Kavramı. <https://www.karasaban.net/gida-egemenligi-bir-orgutlenme-kavrami/>, (10.09.2019).

Kocagöz, Umut. (06.08.2019a). “Bir Paradigma Olarak Halkların Gıda Egemenliği Mücadelesi”. <http://www.sivilsayfalar.org/2019/08/06/bir-paradigma-olarak-halklarin-gida-egemenligi-mucadelesi/>, (10.10.2019).

Kocagöz, U. (2019b). *Kooperatifçiliğin Sarkacı*. <https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2019/08/13/kooperatifciligin-sarkaci/>, (15.08.2019).

Konyar, H. (2019). Tüketimcilğe Karşı Kooperatif. <https://www.birgun.net/haber/tuketimcilige-karsi-kooperatif-243555>, (10.09.2019).

Köne, A.Ç. (2018). Sosyal Kooperatifler: Ortaya Çıkış Koşulları. <https://sosyalekonomi.org/sosyal-kooperatifler-ortaya-cikis-kosullari/>, (01.11.2019).

Kurtuluş, G. (2018). Kadıköy Tüketim Kooperatifi: Yeni Nesil Kooperatifçilik. <https://sosyalekonomi.org/kadikoy-tuketim-kooperatifi-yeni-nesil-kooperatifcilik/>, (10.09.2019).

KUŞAKK. <http://kusakk.com/hakkimizda/>, (09.09.2019).

Larrabure, M., Vieta, M. ve Schugurensky, D. (2011). “The ‘New Cooperativism’ in Latin America: Worker-Recuperated Enterprises and Socialist Production Units”. *Studies in the Education of Adults*, 43 (2), 181-196.

Laville, J.L. (2013). *The Social and Solidarity Economy a Theoretical and Plural Framework*. Geneva: UNRISD.

Leitner, H., Peck, J., Sziarto, K. ve Maringanti, A. (2007). *Contesting Urban Futures: Decentering Neoliberalism*, H, Leitner, J, Peck ve E.S. Sheppard, *Contesting Neoliberalism Urban Frontiers* içinde (ss. 1-25), New York: The Guildford Press.

Liger, Q., Stefan, M. ve Britton, J. (2016). *Social Economy*. Brussels: European Parliament.

Loh, P. ve Shear, B. (2015). "Solidarity Economy and Community Development: Emerging Cases in Three Massachusetts Cities". *Community Development*, 46 (3), 244-260.

Lorendahl, B. (1996). "New Cooperatives and Local Development: A Study of Six Cases in Jamtland, Sweden". *Journal of Rural Studies*, 12 (2), 143-150.

Manitoba (1999). What are New Generation Cooperatives? <https://www.gov.mb.ca/jec/busdev/coop/pdf/rib01s63.pdf>, (12.03.2019).

Manzano Lepe, B. (2016). *The Role of Agriculture Cooperatives and Farmer Organizations on the Sustainable Agricultural Practices Adoption in Uganda*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, *Ghent University*. Belçika, s. 54.

Marques, J.S. (2013). *Social and Solidarity Economy Between Emancipation and Reproduction*. Geneva: UNRISD.

Martinez, E. ve Garcia, A. (1998). What is Neoliberalism? A Brief Definition for Activists. *National Network for Immigrant Refugee Rights*, 1, 1-3.

Mayo, E. (2017). *A Short History of Co-operation and Mutuality*. https://www.uk.coop/sites/default/files/uploads/attachments/a-short-history-of-cooperation-and-mutuality_ed-mayo-web_english_0.pdf, (17.08.2019).

McMurtry, J.J. (2013). *Prometheus, Trojan Horse or Frankenstein? The Social and Solidarity Economy as Community Creation, Market Wedge, or State Monster*. Geneva: UNRISD.

Mengüç, H. (2019). *Kooperatiften Alışveriş Yapmak*. <https://hthayat.haberturk.com/kooperatiften-alisveris-yapmak-1070440>, (10.10.2019).

Mete, B. (2017). *Türkiye’de İşçilerin Özyönetim Deneyimi: Diren Kazova Kooperatifi ve Özgür Kazova Tekstil Kolektifi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Miller, E. (2004). *Solidarity Economics: Strategies for Building New Economies from the Bottom-Up and the Inside-Out*. http://base.socioeco.org/docs/doc-7377_en.pdf, (02.01.2019).

Miller, E (2010). *Solidarity Economy: Key Concepts and Issues*. http://base.socioeco.org/docs/miller_solidarity_economy_key_issues_2010-1.pdf, (02.01.2019).

Moen, D.G. (2000). “Grassroots-Based Organic Foods Distributors, Retailers, and Consumer Cooperatives in Japan: Broadening the Organic Farming Movement”. *Hitotsubashi Journal of Social Studies*, 32 (2), 55-76.

Mondragon (2019). *Companies and Cooperatives*. <https://www.mondragon-corporation.com/en/our-businesses/companies-and-cooperatives/>, (10.10.2019).

Monzón, J.L. ve Chaves, R. (2017). *Recent evolutions of the Social Economy in the European Union*. Brussels: European Economic and Social Committee, CIRIEC.

Moulaert, F. ve Ailenei, O. (2005). “Social Economy, Third Sector and Solidarity Relations: A Conceptual Synthesis from History to Present”. *Urban Studies*, 42 (11), 2037-2053.

Nasioulas, I. (2012). “Social Cooperatives in Greece. Introducing New Forms of Social Economy and Entrepreneurship”. *International Review of Social Research*, 2 (2), 141-161.

Nilüfer Kadın. <http://www.niluferkadin.org/ourcoop/>, (09.09.2019).

Nkhoma, A.T. (2011). *Factors Affecting Sustainability of Agricultural Cooperatives: Lessons from Malawi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi. Yeni Zelanda: Massey Üniversitesi.

Özdemir, M. (2010). “Nitel Veri Analizi: Sosyal Bilimlerde Yöntembilim Sorunsalı Üzerine Bir Çalışma”. *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1), 323-343.

Özdemir G. (2013). “Women’s Cooperatives in Turkey.” *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 81, 300–305.

Özgür, A.E. (2018). İhtiyaç Haritası: Türkiye'deki Toplumsal İhtiyaçları Dijital Bir Platform Kooperatifi Aracılığıyla Görselleştirmek ve Eşleştirmek. https://www.ilo.org/global/topics/cooperatives/news/WCMS_645655/lang--en/index.htm, (12.10.2019).

Pansera, M. ve Rizzi, F. (2018). “Furbish or Perish: Italian Social Cooperatives at a Crossroads”. *Organization*, 1-19.

Pérotin, V. (2015). What Do We Really Know about Worker Co-operatives? https://www.uk.coop/sites/default/files/uploads/attachments/worker_co-op_report.pdf, (10.10.2019).

Polanyi, K. (2016). *Büyük Dönüşüm, Çağımızın Sosyal ve Ekonomik Kökenleri* (A. Buğra, çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.

Polat, H. (2019). Dünya Kooperatifleri Yeniden Keşfediyor. <https://sosyalekonomi.org/dunya-kooperatifleri-yeniden-kesfediyor/>, (10.10.2019).

Quiñones Jr., B.R. (2015). Social and Solidarity Economy in Asia: A South-South and Triangular Cooperation Perspective. Geneva: ILO.

Quiroz-Niño, C. ve Murga-Menoyo, M.A. (2017). “Social and Solidarity Economy, Sustainable Development Goals, and Community Development: The Mission of Adult Education and Training”. *Sustainability*, 9 (12), 1-16.

Reyes, J.F. (2018). Philly Wants to Teach Retiring Business Owners How to Sell — to Their Workers. <https://www.inquirer.com/philly/news/worker-coops-retiring-black-owned-businesses-silver-tsunami-20181029.html?platform=hootsuite>, (01.11.2019).

Restakis, J. (2006). Defining Social Economy the BC Context. British Columbia Cooperative Association.

Saad-Filho, A. ve Johnston, D. (2007) *Neoliberalizm Muhalif Bir Seçki* (Şeyda Başlı, çev.). İstanbul: Yordam Kitap.

Saguier, M. ve Brent, Z. (2017). "Social and Solidarity Economy in South American Regional Governance". *Global Social Policy*, 1-20.

Scholz, T. (2016). Platform Cooperativism Challenging the Corporate Sharing Economy, Stefanie Ehmsen ve Albert Scharenberg (Ed.). New York: Rosa Luxemburg Stiftung.

Scholz, T. (2017). Platform Cooperativism vs. the Sharing Economy, Nicolas Douay ve Annie Wan (Ed.), *Big Data & Civic Engagement* içinde (ss. 47-54). Roma: Planum.

Schwettmann, J. (2014). The Role of Cooperatives in Achieving the Sustainable Development Goals the Economic Dimension. Geneva: ILO.

Smith, S.C. (2013). "Cooperatives in a Global Economy: Key Economic Issues, Recent Trends, and Potential for Development". *The Institute for the Study of Labor*, 68, 1-24.

Sosyal Kooperatif Treni (2019). <http://www.sosyal Kooperatif treni.org/>, (10.09.2019).

Stiglitz, J.E. (2010). Moral Bankruptcy Why Are We Letting Wall Street Off So Easy. <https://www.motherjones.com/politics/2010/01/joseph-stiglitz-wall-street-morals/>, (08.01.2019).

Stiglitz, J.E. (2018). Cooperatives and the Social Economy: Key Elements for Economic Balance. https://www8.gsb.columbia.edu/faculty/jstiglitz/sites/jstiglitz/files/1%20Cooperatives%20and%20the%20Social%20Economy%20FINALrev_0.pdf, (01.09.2019).

Stryjan, Y. ve Wijkström, F. (1996). "Cooperatives and Nonprofit Organizations in Swedish Social Welfare". *Annals of Public and Cooperative Economics*, 67 (1), 5-27.

Şener, B.Ş. (2018a). Rekabet mi Dayanışma mı? <https://sosyalekonomi.org/rekabet-mi-dayanisma-mi/>, (11.10.2019).

Şener, B.Ş. (2018b, 18 Ekim). Alternatif Ekonomi: Genç İşi Kooperatif Konuk: Berkin Şafak Şener [Video]. Erişim Adresi: https://www.youtube.com/watch?v=bDy_JgGvwls

Şık, B. (2018). Gıda Güvenliği, Gıda Güvencesi ve Gıda Egemenliği Kavramları Üzerine. <https://m.bianet.org/bianet/siyaset/197364-gida-guvenligi-gida-guvencesi-ve-gida-egemenligi-kavramlari-uzerine>, (10.09.2019).

Teegavarapu, S. ve Summers, J.D. (2008). Case Study Method for Design Research. https://www.researchgate.net/profile/Joshua_Summers/publication/228360044_CASE_STUDY_METHOD_FOR_DESIGN_RESEARCH/links/00463520699a4ed6a0000000/CASE-STUDY-METHOD-FOR-DESIGN-RESEARCH.pdf, (10.10.2019).

Temiz Hasat Tüketim Kooperatifi. <https://www.temizhasat.com/temiz-hasat-hakkinda>, (09.09.2019).

Thomas, A. (2004). “The Rise of Social Cooperatives in Italy”. *International Journal of Voluntary and Nonprofit Organizations*, 15 (3), 243-263.

Thorsen, E.D. (2009). The Neoliberal Challenge What is Neoliberalism? *Contemporary Readings L. & Soc. Just.*, 2 (188), 1-25.

Ticaret Bakanlığı (2017). *Türkiye Kooperatifçilik Raporu 2016*. <http://koop.gtb.gov.tr/data/592ea2dd1a79f514ac499aae/TKR-2016-2017%200804-BASIM.pdf>, (02.02.2019).

Tiyatro Kooperatifi. <http://tiyatrokoooperatifi.org/>, (10.10.2019).

Tomasello, M. (2019). *Neden Ortaklıklar Kurarız?* (B. Tunçgenç, çev.) İstanbul: Alfa.

Tomurcuk Kooperatifi. <http://www.tomurcukkooperatifi.org/hakkimizda/>, (09.09.2019).

TÜİK (2019). *Gelir Dağılımı ve Yaşam Koşulları İstatistikleri*. http://www.tuik.gov.tr/PreTablo.do?alt_id=1011, (25.10.2019).

TÜSEV (2018). *Sosyal Kooperatifçilik: Yasal Mevzuat Açısından Avrupa Birliği Örnekleri ve Türkiye'deki Gelişmeler*. https://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/TUSEV_SosyalKooperatifBilgiNotuTR.08.11.18.pdf, (01.12.2018).

UNDESA (2014). *Measuring the Size and Scope of the Cooperative Economy: Results of the 2014 Global Census on Co-operatives*. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/2014/coopsegm/grace.pdf>, (10.10.2019).

UNRISD (2006). *Promoting Social and Solidarity Economy through Public Policy*. <http://www.unrisd.org/flagship2016-chapter4>, (03.02.2019).

UNRISD (2017). *Localizing the SDGs through Social and Solidarity Economy*. [http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/\(httpAuxPages\)/3174C96290CECDFA C12581A700362DBA/\\$file/RPB24-Localizing%20SDGs%20through%20SSE.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/(httpAuxPages)/3174C96290CECDFA C12581A700362DBA/$file/RPB24-Localizing%20SDGs%20through%20SSE.pdf), (03.02.2019).

UNRISD (2018). *Social and Solidarity Economy for the Sustainable Development Goals: Spotlight on the Social Economy in Seoul*. <http://www.unrisd.org/80256B3C005BCCF9/search/C271CADE934020E0C1258315004C7DDF?OpenDocument>, (03.02.2019).

U.S. Social Forum (2007). *Solidarity Economy: Building Alternatives for People and Planet*. Chicago: Change Maker Publications.

Utting, P. (Ed.). (2015). Introduction: The Challenge of Scaling up Social and Solidarity Economy. Geneva: UNRISD.

Üretkeniz Biz. <https://www.uretkeniz.biz/blank-2>, (09.09.2019).

Veltmeyer, H. (2018). “The Social Economy in Latin America as Alternative Development”. *Canadian Journal of Development Studies*, 39 (1), 38-54.

Vieta, M. (2010). “The New Cooperativism”. *Affinities: A Journal of Radical Theory, Culture, and Action*, 4 (1), 1-11.

Vieta, M. (2014). “The Stream of Self-determination and Autogestión: Prefiguring Alternative Economic Realities”. *Ephemera: Theory & Politics in Organization*, 14 (4), 781-809.

Westlund, H. (2003). “Form or Contents? On the Concept of Social Economy”. *International Journal of Social Economics*, 30(11), 1192-1206.

WID (2018). *World Inequality Report*. <https://wir2018.wid.world/files/download/wir2018-summary-english.pdf>, (10.10.2019).

World Cooperative Monitor (2018). *Exploring the Cooperative Economy*.
<https://www.ica.coop/sites/default/files/publication-files/wcm2018-web-1542524747.pdf>, (19.02.2019).

World Economic Forum (2018). The Inclusive Development Index.
http://www3.weforum.org/docs/WEF_Forum_IncGrwth_2018.pdf, (10.10.2019).

Yayincilar Kooperatifi. <https://yayincilarkooperatifi.com/>, (10.10.2019).

Yeni Hayat Kooperatifi. http://www.yenihayatkooperatifi.org/?page_id=296,
(09.09.2019).

Yeryüzü Kalkınma Kooperatifi. <http://www.yeryuzukalkinma-koop.org/bizkimiz.php>,
(09.09.2019).

Yin, R.K. (2009). *Case Study Research Design and Methods (Dördüncü Baskı)*.
California: SAGE Publications.

EKLER

EK A: Keşif Amaçlı Sorular

EK B: Kooperatif Temsilcileri ile Yapılan Görüşmelerin Çerçeve Soruları

EK C: Görüşme Talebi Yazısı

EK D: Rabia Gökçen Mert Korkmaz ile Yapılan Görüşmenin Soruları

EK A: Keşif Amaçlı Sorular

1. İsim:

2. Yaş:

3. Eğitim Durumu:

4. Medeni Durum:

5. Kooperatifteki Konum:

6. Kooperatifte Çalışılan ya da Ortak Olunan Süre:

7. Varsa Kooperatif Dışında Çalışma (Kendi işi, ücretli, gönüllü):

8. Kooperatifin Unvanı:

9. Kooperatifin Kuruluş Yılı:

10. Kooperatifin Türü:

11. Kooperatifin Faaliyette Bulunduğu Ana Sektör:

EK B: Kooperatif Temsilcileri ile Yapılan Görüşmelerin Çerçeve Soruları

1. Kooperatifin Amacı

- 1.1. Kooperatifiniz ekonomik, sosyal, çevresel sorunlardan hangisi/hangilerine yanıt vermek için kuruldu? Hangi ihtiyaçlar gözetildi?
- 1.2. Hangi ölçekte (yerel, bölgesel, ulusal, uluslararası) faaliyet gösteriyorsunuz?
- 1.3. Kooperatifinizin diğer kooperatiflerden farklarını nasıl tanımlarsınız? Sizi diğer kooperatiflerden ayıran özellikler nelerdir?

2. Kooperatifin Kuruluş Süreci

- 2.1. Sizi kooperatif kurmaya ya da kooperatife ortak olmaya yönelten faktörler nelerdi?
- 2.2. Kooperatif modelini seçme nedenleriniz nelerdir? Sizce kooperatifçiliğin başka örgütlenme modellerine göre üstünlüğü nedir?
- 2.3. Kooperatifinizin 2000'li yıllar öncesi kurulan eski kooperatiflerden ne gibi farkları var?
- 2.4. Kooperatifiniz yasal olarak kurulmadan önce dernek, kolektif, platform gibi yapılar altında faaliyet gösterdiniz mi?
- 2.5. Ortaklar kooperatife katılmadan önce sosyal ve dayanışma ekonomisi pratikleri içinde yer aldılar mı?

3. Yasal Düzenlemeler

- 3.1. Kooperatifinizin faaliyetleri yasal mevzuat çerçevesinde tanımlanmış durumda mıdır?
- 3.2. Yasal çerçeve bakımından 2000'li yıllar öncesinde ve sonrasında kurulan kooperatifler için herhangi bir farklılık var mıdır? Eğer varsa bu değişiklikler kolaylaştırıcı mıdır? Ya da önceki döneme göre zorlaştırıcı nitelikte değişiklikler mi söz konusu mudur?

3.3. Var olan yasal çerçeve, kooperatifinizin kuruluşunu ve işleyişini kolaylaştıran ya da zorlaştıran bir faktör oldu mu? Kooperatifiniz kurulduktan sonra yasal değişiklikler oldu mu? Olduysa sizi nasıl (olumlu/olumsuz) etkiledi?

4. Mali Yapı

4.1. Kooperatifinizin en önemli gelir kalemleri (ticari faaliyet, hibe, bağış, ödüller, sponsorluklar vs.) nelerdir?

4.2. Kuruluştan bugüne kadar hiç dış kaynak (kredi, hibe, teşvik vs.) kullandınız mı? Yanıt evetse; hangi kaynaklardan (şahsi finansman, arkadaş-aile desteği, ticari krediler, nakdi ödüller vs.) finansman kullandınız?

4.3. Kooperatifiniz finansal kaynaklara erişimde zorluk yaşıyor mu? Bu zorluklar nelerdir?

4.4. Kooperatifiniz gelir fazlası elde ediyor mu? Yanıt evetse; gelir fazlası nasıl kullanılıyor?

- Ortaklar/üyeler için neler yapılıyor?

- Gelir fazlanızı, toplum ve çevre yararına faaliyetlerde kullanıyor musunuz?

4.5. Kooperatifiniz finansal anlamda sürdürülebilirliğini sağladı mı? Kooperatifin gelecekte de ayakta kalmasını sağlayacak sürdürülebilir bir model oluşturuldu mu?

5. İş Bölümü ve Yönetim

5.1. Kooperatifinizde demokrasi ilkesi nasıl işliyor?

5.2. Yönetim kurulu üyeleri değişiyor mu? Yanıt evetse; hangi sıklıkla değişiyor?

5.3. Kooperatifinizde iş tanımları ve iş planları tanımları yapılmış mıdır? Buna ilişkin karar ya da düzenlemeler var mıdır?

5.4. Kooperatifte önemli kararları kimler alıyor?

5.5. Kooperatifte cinsiyete göre iş bölümü yapılıyor mu?

5.6. Rotasyon uygulanıyor mu? Hangi sıklıkla?

5.7. Kooperatifinizde gönüllü çalışan var mı? Yanıt evetse; neden gönüllülerle çalışıyorsunuz?

5.8. Kooperatifinizde dezavantajlı gruplardan üye/çalışan/gönüllü var mı?

5.9. Gönüllülerin sorumlulukları nelerdir?

5.10. Kooperatifin temsil edildiği ortamlara (herhangi bir konferans, toplantı vs.) etkinliklere kimler katılıyor?

6. İşbirlikleri ve Dayanışma Uygulamaları

6.1. Kendi alanınızdaki kooperatiflerle ve/veya başka alanlardaki kooperatiflerle işbirliği yapıyor musunuz?

6.2. Üniversite, araştırma merkezi, kamu kurumları, belediye, sendika, dernek ve vakıf gibi kurumlarla işbirliği yapıyor musunuz?

6.3. Diğer kooperatiflerle ya da kurumlarla işbirliği geliştirmeye yönelik bir çalışmanız ya da planınız var mı?

7. Sosyal Etki ve Sürdürülebilirlik

7.1. Sosyal etki kavramını duydunuz mu? (Yanıt hayır ise; sosyal etki kavramı açıklanacak)

7.2. Kooperatifinizin faaliyetleri sosyal etki yaratıyor mu?

7.3. Sosyal etkiyi nasıl ölçüyorsunuz? Veri topluyor musunuz? Yanıt evet ise hangi yöntem/yöntemleri (anket, istatistik, kişilerle yüz yüze mülakat, ulaşılan kişi sayısı vs.) kullanıyorsunuz?

7.4. Son 1 yılda etki sağladığınızı kişi sayısı (ölçülen ya da tahmini) nedir?

7.5. 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri'ni duydunuz mu? (Yanıt hayır ise; SKH açıklanacak). Kooperatifinizin 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Hedeflerinden hangisine/hangilerine katkı sağladığınızı düşünüyorsunuz?

8. Yeni Kooperatifçilik

8.1. Kendi kooperatifinizle geleneksel kooperatifler arasında ne gibi farklılıklar görüyorsunuz?

8.2. Sizin gibi geleneksel kooperatiflerden farklı uygulamalar içinde olan kooperatifler var. Bu kooperatiflerin uygulamalarını takip ediyor musunuz?

- 8.3.** Ülkemizde yeni kooperatifçiliğin oluşumunu ve gelişimini belirleyen faktörler nelerdir?
- 8.4.** Ülkemizde yeni kooperatifçiliğin geleceğini nasıl görüyorsunuz? Mevcut sorunlar, ihtiyaçlar ve fırsatlar nelerdir?

EK C: Görüşme Talebi Yazısı

Sayın,

Size, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisat Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Aylin Çiğdem Köne'nin danışmanlığında Güneş Kurtuluş tarafından yürütülen yüksek lisans tezi kapsamında yapılan bir araştırma ile ilgili olarak yazıyoruz. Bu araştırma kapsamında sizinle bir görüşme yapmayı talep ediyoruz. Araştırmamızın temel amacı, Türkiye'de henüz çok fazla tanınırlığa sahip olmayan yeni kooperatifçilik hareketinin mevcut durumu hakkında veri toplamaktır. Görüşme talebimizi kabul etmeniz durumunda; kooperatifinizin kuruluş süreci, amaçları, faaliyetleri ile genel olarak Türkiye'de yeni kooperatiflerin önündeki fırsat ve engellere ilişkin sorularımızı yanıtlamanız istenecektir. Görüşme kapsamında elde edilen kişisel bilgiler gizli tutulacaktır ve görüşme sonuçları yalnızca akademik amaçlar için kullanılacaktır.

EK D: Rabia Gökçen Mert Korkmaz ile Yapılan Görüşmenin Soruları

1. Eski kooperatiflerle (2000 yılı öncesi) yeni kooperatifler (2000 ve sonrası yıllar) arasında ne gibi farklılıklar görüyorsunuz?
2. Ülkemizde yeni kooperatifçiliğin oluşumunu ve gelişimini belirleyen faktörler neler?
3. Yasal mevzuat açısından bakarsak, yeni kooperatifler için avantaj ve dezavantaj diyebileceğimiz farklar neler?
4. Yeni kooperatiflerin sosyal etki yaratmadaki rolü nedir?
5. Yeni kooperatiflerin sürdürülebilirliğe katkı sağladığını düşünüyor musunuz?
6. Yeni kooperatifçiliğin geleceğini nasıl görüyorsunuz? Mevcut sorunlar, ihtiyaçlar ve fırsatlar nelerdir?

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: Güneş Kurtuluş

Doğum Yeri: Marmaris

Doğum Tarihi: 09.12.1993

Medeni Hali: Bekar

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lisans: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat, 2016.

ESERLER

A. Uluslararası bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler:

1. Kara, Y. ve Kurtuluş, G. (2019). New generation consumer cooperatives in Turkey: Struggle for food sovereignty. Social Solidarity Economy and the Commons: Contributions to the Deepening of Democracy. Sosyal Dayanışma Ekonomisi ve Müşterekler (SSEC) tarafından düzenlenen Uluslararası Konferans, Lizbon, 6-9 Kasım, 2019.
2. Köne, A.Ç. ve Kurtuluş, G. (2019). How can a regional SSE practice be scaled up at a national level? the case of İzmir regional model of Turkey- opportunities and challenges. Implementing the Sustainable Development Goals: What Role for Social and Solidarity Economy? *Birleşmiş Milletler Sosyal Kalkınma Araştırma Enstitüsü (UNRISD)* tarafından düzenlenen Uluslararası Konferans, Cenevre, 25-26 Haziran 2019.

B. Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler:

1. Kurtuluş, G. ve Köne, A.Ç. (2019). Türkiye’de Yeni Kooperatifçilik Hareketi. *On Altıncı Ulusal Sosyal Bilimler Kongresi*. Sosyal Bilimler Derneği tarafından düzenlenen Ulusal Kongre, Ankara, 26-28 Kasım 2019.

ÇALIŞTAY KATILIMLARI

1. Genç Avrupalı Kooperatifler Ağı (YECN), Genç İŖi Kooperatif tarafından düzenlenen Çalıştay, İzmir, 15-16 Kasım 2019.
2. Kooperatifçilik Okulu, Kùltùrhane tarafından düzenlenen Çalıştay, Mersin, 11-12 Mayıs 2019.

GÖNÜLLÜ ÇALIŞMALAR

Sosyal Ekonomi Blogu – Kurucu Üye (Şubat 2018 – Devam)

